

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Maliye

**OECD ÜLKELERİNDE KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI: EKONOMİK
KALKINMA VE VERGİ YÜKÜ AÇISINDAN ANALİZİ**

İrem İLALAN

Doktora Tezi

Ankara, 2017

OECD ÜLKELERİNDE KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI: EKONOMİK KALKINMA
VE VERGİ YÜKÜ AÇISINDAN ANALİZİ

İrem İLALAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı
Maliye

Doktora Tezi

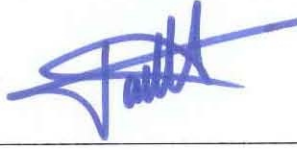
Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

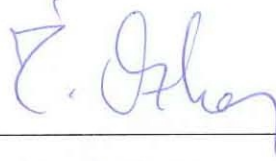
İrem İLALAN tarafından hazırlanan “OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılımı: Ekonomik Kalkınma ve Vergi Yükü Açısından Analizi” başlıklı bu çalışma, 15 Haziran 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr.A.Burçin YERELİ (Başkan)

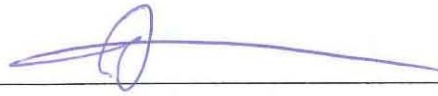
Prof.Dr.Tarkan ÇAVUŞOĞLU (Danışman)

Prof.Dr.İbrahim ÖZKAN

Doç.Dr.Eren ÇAŞKURLU

Doç.Dr.Serdal BAHÇE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr.Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

15 Haziran 2017

İrem İLALAN

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenikle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumuntarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

15/06/2017

İrem İLALAN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof.Dr.Tarkan ÇAVUŞOĞLU danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

İrem İLALAN

TEŞEKKÜR

Oluşturulması büyük emek isteyen ve uzun zaman alan bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde; değerli zamanını bana ayırarak bilgi ve tecrübeleri ile çalışmam boyunca yardımlarını bir an olsun benden esirgemeyen danışman hocam sayın Prof.Dr.Tarkan ÇAVUŞOĞLU'na, tez çalışmam dahil doktora öğrenimim süresince ve hayatımın her evresinde bana destek olan annem B.Duygu ACARKAN ile babam M.Sevincer ACARKAN'a, verdiği destek ile gösterdiği anlayış için sevgili eşim Kunter İLALAN'a ve son dönemde tezimi bitirmem için büyük motivasyon sağlayan içimdeki can'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

İLALAN İrem. OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılımı: Ekonomik Kalkınma ve Vergi Yüğü Açısından Analizi, Doktora Tezi, Ankara, 2017.

Kadınlar, dünya nüfusunun neredeyse yarısından fazlasını oluşturmakla birlikte ölçülebilir ekonomik faaliyetlere ve büyümeye katkıları ciddi makroekonomik sonuçlar yaratmada bu potansiyelin çok daha altında kalmaktadır. Ekonomik ve sosyal literatür, kadın işgücünün ve cinsiyet eşitsizliğinin toplumların ekonomik kalkınmalarında oynadığı olumlu role özel bir önem göstermekte, kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasında U şekilli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmada kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasındaki U şekilli ilişkinin varlığı OECD ve Dünya Bankası'nın 2000 ile 2012 yılları arasındaki döneme ait verileri kullanılarak 34 OECD ülkesi için eş bütünleşme (cointegration) varsayımı altında heterojen (heterogeneous) panel veri tahminleri ile kanıtlanmıştır. Söz konusu ilişkinin maliye politikası bağlantısını kurabilmek açısından vergi yükü ve mali serbestlik değişkenleri kullanılarak yapılan tahminler sonucunda kadın işgücüne katılım oranı ile mali serbestlik arasında pozitif, işgücü maliyeti üzerindeki vergi yükü ile negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu bakımdan ekonomide makro bazda mali serbestliğin artırılması, mikro bazda ise kadın girişimciliğinin desteklenmesi ile işgücü maliyetleri üzerindeki vergi yükünün azaltılması ve bunların istihdam politikası haline getirilmesi kadınların işgücüne katılımını artırarak ekonomik kalkınmayı sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler

Kadın İstihdamı, Vergi Yüğü, Mali Serbestlik, Ekonomik Kalkınma, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Eşbütünleşme Varsayımı, Panel Veri

ABSTRACT

İLALAN İrem. Female Labor Force Participation at OECD Countries: An Analysis in Terms of Economic Development and Tax Burden, Ph. D. Dissertation, Anara, 2017.

Comprising about one half of the world population, women's contributions to economic activities and growth lag behind this potential in creating serious macroeconomic consequences. The economic and social literature give a particular importance to positive effect of female labor force and gender equality on economic development and also assert that there is an U-shaped relationship between female labor force participation rates and the economic growth. In this study, the presence of U shaped relationship between female labor force participation rate and economic growth is proven by heterogeneous panel data estimates under the assumption of cointegration for 34 OECD countries using OECD and World Bank data sets between 2000 and 2012. As a result of estimations, made using the tax burden and the fiscal freedom variables in order to establish the connection of the fiscal policy, found a positive relation between female labor force participation rate and fiscal freedom and a negative relation with the tax burden on the labor cost. In this regard, increasing fiscal freedom in the economy at macro scale, supporting women entrepreneurship and reducing tax burden on labor cost at micro scale and making all these an employment policy will ensure the economic development by increasing female participation in the labor force.

Key Words

Female employment, tax burden, tax wedge, fiscal freedom, economic development, social gender equality, cointegration assumption, panel data

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ	xiii
GRAFİKLER DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM: KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE EKONOMİK KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMİ	4
1.1 KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMINA İLİŞKİN TANIM VE KAVRAMLAR ..	4
1.2 DÜNYADA KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE İSTATİSTİKİ VERİLER .	5
1.3 ULUSLARARASI KURULUŞLARIN KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMINA YÖNELİK POLİTİKALARI	11
2. İKİNCİ BÖLÜM: KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: LİTERATÜR VE TEORİK TEMELLER	20
2.1 EKONOMİK FAKTÖRLER	20
2.1.1 Ekonomik Büyüme Modelleri Bağlamında Kadın İşgücüne Katılımı .	21
2.1.2 Cinsiyet Eşitsizliği ve Etkilediği Ekonomik Kanallar	24
2.1.3 Ekonomik Büyüme ve Kadın İşgücüne Katılımının Fırsat Maliyeti ...	27

2.2 SOSYAL FAKTÖRLER	29
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KADIN İŞGÜCÜ, EKONOMİK KALKINMA VE MALİ YÜK.....	37
3.1 KADIN İŞGÜCÜ KATILIMI VE KALKINMA İLİŞKİSİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ	37
3.1.1 Ekonomik Gelişmişlik Göstergesi Olarak GSYH Kullanan Çalışmalar ve U Şekilli İlişkinin İktisadi Temelleri.....	38
3.1.2 Ekonomik Gelişmişlik Göstergesi Olarak Farklı Değişkenler Kullanan Çalışmalar.....	45
3.2 KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE MALİYE POLİTİKASI.....	47
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: EKONOMETRİK MODELLEME	54
4.1 MODELLEMEDE KULLANILAN VERİ VE DEĞİŞKENLER	54
4.2 MODELLEMEDE KULLANILAN YAKLAŞIMLAR	57
4.3 KULLANILAN REGRESYON MODELLERİ	63
4.4 EKONOMETRİK MODELLEMEDE KULLANILAN YÖNTEM.....	65
4.4.1 Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified OLS)	65
4.4.2 Panel Eş Bütünleşme ve Birim Kök Testi	68
4.5 EKONOMETRİK MODELLEME TAHMİN SONUÇLARI VE SONUÇLARIN MALİYE POLİTİKASI AÇISINDAN YORUMLANMASI.....	70
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	85
EKLER	100
EK-1: OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılım Oranları Tablosu (%).....	100
EK-2: OECD Ülkelerinde Erkek İşgücüne Katılım Oranları Tablosu (%).....	101
EK-3: OECD Ülkelerinde Toplam İşgücüne Katılım Oranı Tablosu (%)	102
EK-4: OECD Ülkelerinde Kadın-Erkek Ücret Farklılık Oranları Tablosu (%)	103

EK-5: OECD Ülkelerinde Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Tablosu.....	104
EK-6: OECD Ülkelerinde Doğurganlık Oranları Tablosu	105
EK-7: OECD Ülkelerinde Erken Çocuk Eğitimi ve Sağlığı Kapsamında Yapılam Kamu Harcamaları Tablosu (GSYH'ya Oran-%).....	106
EK-8: OECD Ülkelerinde Ortalama Vergi Yüğü (%).....	107
EK-9: Ekonometrik Modellemede Kullanılan Değişkenlerin Ortak Zaman Etkilerinden Arındırılmış Grafikleri	108
EK-10: Tez Orjinallik Raporu	120
EK-11: Etik Kurul İzin Muafiyeti Formu	121

ÖZGEÇMİŞ

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

CEDAW: The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women - Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi

EC: European Commission- Avrupa Komisyonu

ECM: Error Correction Model-Hata Düzeltme Modeli

EKK: En Küçük Kareler

EUROSTAT: Statistical Office of the European Union - Avrupa İstatistik Kurumu

FLFPR: Female Labour Force Participation Rate- Kadın İşgücüne Katılım Oranı

FMOLS: Fully Modified Ordinary Least Squares-Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler

GAPS: Gender Action for Peace and Security-Barış ve Güvenlik için Kadın Hareketi Platformu

GDI: Gender Development Index-Cinsiyet Gelişim Endeksi

GEM: Gender Empowerment Measure-Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü

GII: Gender Inequality Index-Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla

GSYH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

ILO: International Labour Organisation-Uluslar arası Çalışma Örgütü

IMF: International Monetary Fund-Uluslar arası Para Fonu

KBGSMH: Kişibaşı Gayrisafi Milli Hasıla

KBGSYH: Kişibaşı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

KEİG: Kasın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu

MDG: Millenium Development Goals-Binyıl Kalkınma Hedefleri

OECD: The Organisation for Economic Co-Operation and Development - Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

OLS: Ordinary Least Squares-En Küçük Kareler

SDG: Sustainable Development Goals-Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

SNA: The System of National Accounts-Ulusal Hesaplar Sistemi

UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development – Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

UNDP: United Nations Development Programme - Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNFPA: United Nations Population Fund - Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

WED: Women Entrepreneurship Development- Kadın Girişimciliği Geliştirme

WEF: World Economic Forum- Dünya Ekonomik Forumu

TABLolar DİZİNİ

TABLO-1: Modellerde Kullanılan Değişkenlerin Açıklamaları ve Veri Kaynakları	62
TABLO-2: Panel Birim Kök Sınamaları.....	79
TABLO-3: FMOLS Tahminleri ve Eş Bütünleşme Sonuçları:’	81

GRAFİKLER DİZİNİ

GRAFİK-1: OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılım Oranı (2000-2012 Yılları Ortalama - %)	13
GRAFİK-2: OECD Ülkelerinde Erkek İşgücüne Katılım Oranı (2000-2012 Yılları Ortalama - %)	14
GRAFİK-3: OECD Ülkelerinde Toplam İşgücüne Katılım Oranı (2000-2012 Yılları Ortalama - %)	15
GRAFİK-4: OECD Ülkelerinde Kadın ve Erkek İşgücüne Katılım Oranı Karşılaştırması (2000-2012 Yılları Ortalama - %)	15
GRAFİK-5: OECD Ülkelerinde Kadın ve Erkek Ücret Farklılık Oranları (2002-2006-2010 Yılları - %)	17
GRAFİK-6: OECD Ülkelerinde Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	196
GRAFİK-7: Parlamentolarda Yer Alan Kadın Oranı (%)	39
GRAFİK-8: OECD Ülkelerinde Doğurganlık Oranları (2000-2012 Yılları Arası Kadın Başına Ortalama Çocuk Sayısı)	41
GRAFİK-9: OECD Ülkelerinde Erken Çocuk Eğitimi ve Sağlığı Kapsamında Yapılan Kamu Harcama Oranı (2000-2012 Yılları Ortalama GSYH'ya oran %)	42
GRAFİK-10: OECD Ülkelerinde Ortalama Vergi Yükü (2000-2012 Yılları Ortalaması - %)	68

ŞEKİLLER DİZİNİ

ŞEKİL-1: Kuznets Eğrisi (Ters U Hipotezi).....	44
ŞEKİL-2: U Hipotezi İktisadi Teorisinin Açıklanmasında Hanehalkı ve Pazar Üretimi Modeli.....	47
ŞEKİL-3: 34 OECD Ülkesi Verileriyle U Şekilli İlişki (2000-2012).....	82

GİRİŞ

Kadınlar, dünya nüfusunun neredeyse yarısından fazlasını oluşturmakla birlikte ölçülebilir ekonomik faaliyetlere, büyümeye ve gelişime katkıları ciddi makroekonomik sonuçlar yaratmada bu potansiyelin çok daha altında kalmaktadır. Bunun dünya çapındaki genel nedeni ise kadın emeğinin kamu otoriteleri tarafından tanınmaması, kayda alınmaması, korunmaması ve düzenlenmemesidir.

Son yıllarda elde edilen istatistiksel gelişmelere rağmen, dünya çapında işgücü piyasaları halen cinsiyet ayrımına konu olmakta; kadın işgücüne katılım oranı erkeklere göre düşük seyretmektedir.

İster gelişmiş ister gelişmekte olan olsun tüm ülkelerde kadının işgücüne katılımını etkileyen, kültür, politika, din, eğitim, ekonomi vb. pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin katılımı etkileme seviyeleri ise ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Buna istinaden ekonomik literatür, kadın işgücünün ve cinsiyet eşitsizliğinin ulusların/toplumların ekonomik kalkınmalarında oynadığı olumlu role özel bir önem göstermekte, konuya ilişkin yapılmış pek çok araştırma bulunmaktadır. Cinsiyet eşitsizliklerinin kalkınmaya engel olduğu hem uluslararası kuruluşların araştırmalarında hem de akademik çalışmalarda açık şekilde ortaya çıkmıştır. Ulusal ve küresel seviyede sürdürülebilir ekonomik büyüme kadınların işgücüne katılmalarına ve yetenek ile özelliklerini tam olarak kullanmalarına bağlıdır.

Ekonomik kalkınma ya da büyüme ile kadın işgücüne katılım arasındaki ilişkinin (U Hipotezi) varlığı akademik disiplini son derece etkilemekte, konuya ilişkin oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu çalışmada ise U hipotezini yani kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi yeniden ele almak şu yönlerden önemlidir;

Eğer bir ülkede U hipotezi geçerliyse ve bu durum korunmaktaysa en yoksul ülkeler için bile büyüme ve istihdamda cinsiyet eşitliği arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki kullanılarak her iki değişkenin ve sonuç olarak genel refahın artırılması mümkün olabilmektedir. Genel işgücü arzı eğilimlerini yorumlarken ve istihdam politikaları oluşturulurken tezin sonucunda ortaya konulacak politika önerilerinin bu konuda yol gösterici olması tezin en büyük amacıdır.

Diğer bir neden; konuya ilişkin yakın zamanda ve tüm OECD ülkelerini içeren bir çalışmanın henüz yapılmamış olmasıdır. OECD ülkeleri; kadın katılımı konusunda çok çeşitli politika ve tecrübeleri temsil ettiğinden kadının işgücüne katılımına ilişkin çeşitli politikaların göreceli etkinliği hakkında değerli bir kaynak teşkil etmektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda kullanılan veri setlerinin neredeyse tamamı artık güncelliğini yitirmiş verilerdir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından şu anda OECD'ye üye 34 ülkenin tamamının böyle bir analize dâhil edilmesi ve toplanmış veri setleri yerine OECD'nin kendi yayımladığı en yeni verilerin (2000-2012) kullanılması çalışmanın çok daha sağlıklı ve güncel sonuçlar elde etmesini sağlamış ve tezin yenilikçi tarafını oluşturmuştur.

Bunun yanı sıra, istihdamı etkileyen en önemli şeylerden birinin de maliyetler olduğu gerçeğinden hareketle literatürdeki üretim temelli diğer çalışmalardan farklı olarak bu tezde ekonomik kalkınma ile kadın istihdamı arasındaki ilişki açıklanırken maliye politikası penceresinden bakmak amacı ile ekonometrik modellemeye vergi yükü ve mali serbestlik değişkenleri de ilave edilmiş ve bu bağlamda çözüm önerilerinde bulunulması da literatürde daha önce çalışılmayan bir husus olmuştur.

Dolayısıyla bu çalışma kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi önceki çalışmaların yetersizliklerini bertaraf eden, yeni yaklaşımlar ve çözümler getiren güncelleştirilmiş bir değerlendirme ortaya koymaktadır.

Buna göre; tezin birinci bölümünde kadın işgücüne katılım oranı kavramı açıklanarak buna ilişkin veriler ve bilgilere, sonrasında da kadınların işgücüne katılımının kalkınma açısından önemine ilişkin uluslararası çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlere ilişkin literatürde yer alan çalışmaların

teorik temelleri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, literatürde ekonomik kalkınma ile kadın işgücüne katılım oranı ilişkisini inceleyen çalışmalara ve esas olarak kadın işgücü ile maliye politikaları arasındaki ilişkiye yer verilerek tezin teorik temelleri desteklenmiştir. Tezin ekonometrik modelleme kısmı ise dördüncü bölümde yer almıştır.

Kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik gelişmişlik düzeyi arasındaki uzun dönemli ilişki, 2000 ile 2012 yılları arasındaki döneme ait verileri kullanılarak 34 OECD ülkesi için temel modele kontrol değişkenleri olarak dışa açıklık, kadın nüfus oranı, vergi takozu ve mali serbestlik oranları ile genişletilen modeller ile eş bütünleşme (cointegration) varsayımı altında çok türel (heterogeneous) panel veri ile gerçekleştirilmiştir. Kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasında literatürdeki diğer araştırma sonuçlarını doğrulayan şekilde önce azalan sonra artan (U şekilli) bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. Bununla beraber kadın işgücüne katılma oranının dışa açıklık değişkeni ile beklenildiği gibi doğru, kadın nüfus oranı ile ters orantılı bir ilişki sergilediği görülmüştür. Maliye politikası araçları olarak makro ve mikro düzeyde ülkelerde uygulanan vergi yükündeki değişikliklerin kadın işgücüne katılımı ne şekilde etkilediğinin analizi kapsamında temel modele eklenen vergi takozu (yükü) ile kadın işgücüne katılım oranı arasında ters orantılı bir ilişki, mali serbestlik oranı ile doğru orantılı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç bölümünde ise ortaya çıkan sonuçlara göre ekonomilerde kadın işgücüne katılım oranının artırılması için dışa açıklığın ve mali serbestlik oranının artırılması, istihdam üzerindeki vergi yükünün ise azaltılmasına yönelik politikaların uygulanması ve bu politikaların neleri içermesi gerektiğine ilişkin yorum ve önerilerde bulunulmuştur.

1. BİRİNCİ BÖLÜM: KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE EKONOMİK KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMİ

Toplumsal hayatta cinsiyet eşitliğini sağlama konusu küresel bir zorunluluk ve aynı zamanda bir zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgu tüm dünyada gündemdedir ve gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke farkı olmaksızın her ülkede veya toplumda gerçekleştirilmesi zaman alan bir konudur. En mikro birimden küresel seviyeye kadar sürdürülen tüm çalışmalara rağmen kadınlar aile içinde, toplumsal ve ekonomik hayatta, karar verme mekanizmalarında ve liderlik pozisyonlarında halen erkeklerin gerisinde yer almakta, özellikle eğitim, istihdam ve girişimcilik konularında arada çok büyük farklılıklar bulunmaktadır (OECD 2014).

Ekonomide ve toplumda kadınların yeteneklerinin ve potansiyellerinin kullanılması büyüme ve ulusal rekabeti sağlamak açısından kritik öneme sahiptir. Bu bakımdan da hükümetler ile politika yapıcılar kadın ve erkeğe eşit haklar, sorumluluklar ve fırsatlara eşit erişim sağlamak konusunda zor ve mühim bir rol oynamaktadırlar.

1.1 KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMINA İLİŞKİN TANIM VE KAVRAMLAR

Avrupa Komisyonu EUROSTAT Genel Müdürlüğüne yapılmış olan tanıma göre kadınların istihdam oranı; istihdamdaki 20 ile 64 yaş arasındaki kadın sayısının aynı yaş grubundaki toplam kadın nüfusuna oranlanması ile bulunmaktadır. (Eurostat 2010).

ILO'ya göre işgücüne katılım oranı; ister çalışarak isterse iş arayarak aktif şekilde işgücü piyasasında bulunan çalışma çağındaki nüfusun yüzdesi ile ölçülmektedir ve istihdam edilen ve istihdam edilmeyen ancak aktif olarak iş arayan kişilerin toplamından oluşmaktadır. Çalışma çağındaki nüfus ise yasal olarak çalışma yaşında olan nüfusu olarak tanımlanmaktadır. Yasal çalışma yaşı ülkeler arasında değişiklik gösterebilmesine rağmen genel olarak uluslararası karşılaştırılabilirlik açısından 15 yaş ve üstünü kapsamakta, emeklilik yaşı da genel olarak 65 yaş olarak kabul edildiğinden 15 ile 64 yaş

arasındaki nüfusu nitelemektedir (ILO 2017c). Özetle ILO kaynaklarına göre kanların işgücüne katılma oranı 15-64 yaş arasındaki işgücü arz eden kadın nüfusunun 15-64 yaş aralığındaki toplam nüfusa oranı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım aynı zamanda ILO verilerini kullanan Dünya Bankası ve OECD çalışmalarında da temel alınmaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından ilk olarak 1952 yılında yayımlanan ve 2008 yılında güncellenen Ulusal Hesaplar Sisteminde – The System of National Accounts (SNA) 2008 güncellemesine göre ekonomik olarak aktif nüfus ise; SNA üretim sınırları içinde yer alan faaliyetler açısından işgücü arz etmeye istekli, üretim faaliyetleri içindeki bireyler olarak tanımlanmıştır. Ayrıca işgücü de herhangi bir referans aralığı boyunca SNA üretim sınırları içinde yer alan faaliyetler açısından mal veya hizmet üretmek için işgücü arz etmeye hazır olanlar şeklinde ifade edilmiştir (SNA 2008, s.406).

OECD çalışmalarında ise işgücü; çalışan ya da aktif olarak iş arayan işsiz olan herkesi kapsamaktadır. İstihdam edilmeyen kadın oranı, toplam kadın işgücü içinde istihdam edilemeyenlerin yüzdesidir (OECD 2006, s.17).

Tüm bu tanımlara bağlı olarak işgücüne katılan kadın oranını; 15-64 yaş arasındaki toplam nüfus içindeki istihdam edilen ve aktif olarak iş arayan 15-64 yaş arası kadın nüfusu olarak ifade etmek mümkündür.

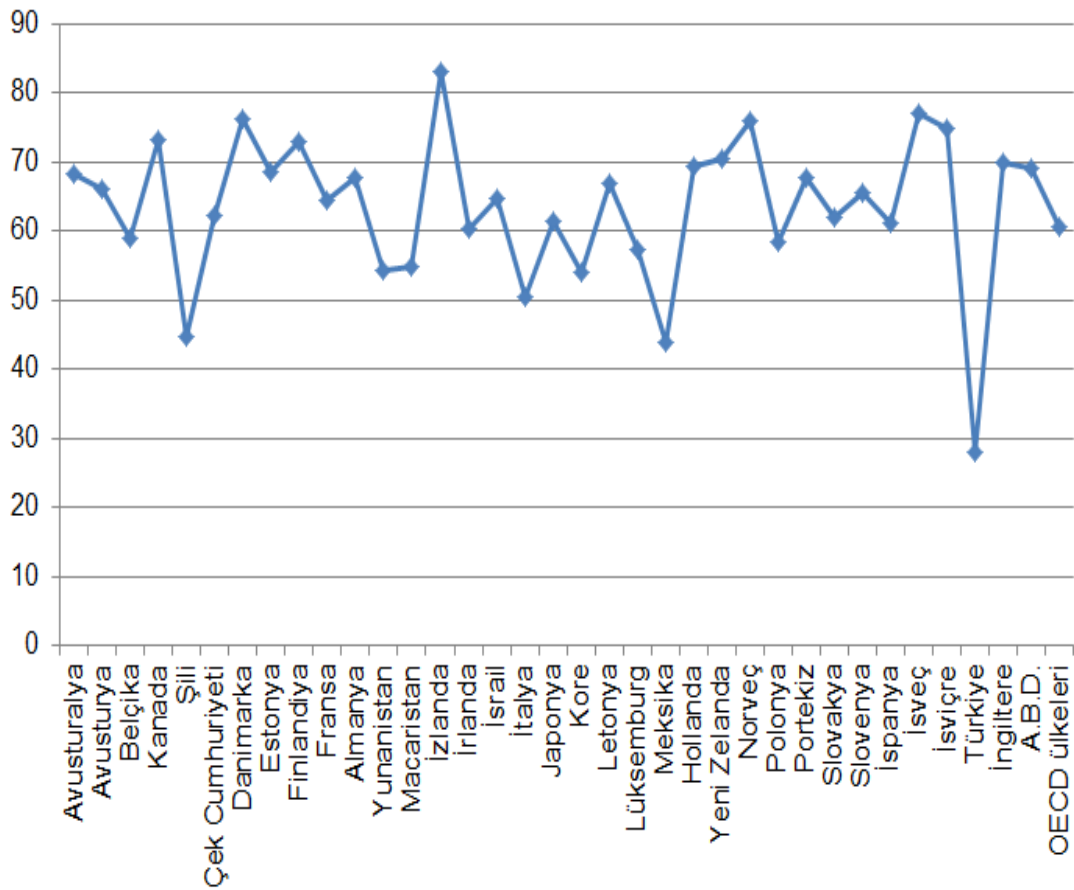
1.2 DÜNYADA KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE İSTATİSTİKİ VERİLER

İstatistiki verilere bakıldığında, tüm OECD ülkelerinde işgücüne katılan kadın sayısına bakıldığında işgücü arz eden erkeklere oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, çoğu OECD ülkesinde erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların işsiz kalma risklerinin daha fazla olduğu anlamına gelmekle birlikte kadın ve erkek arasındaki bu farkın son dönemlerde azaldığı gözlemlenmiştir (OECD 2006, s.17).

Son birkaç yıl içinde çoğu OECD ülkesinde (Çek Cumhuriyeti, Norveç, Polonya, Slovakya ve ABD dışında) kadınların işgücüne katılımı güçlü bir şekilde artmıştır. (Bknz. GRAFİK-1) Çoğu Kuzey Avrupa ülkesi ve ABD’de erken tarihte %70 ve üstü yüksek

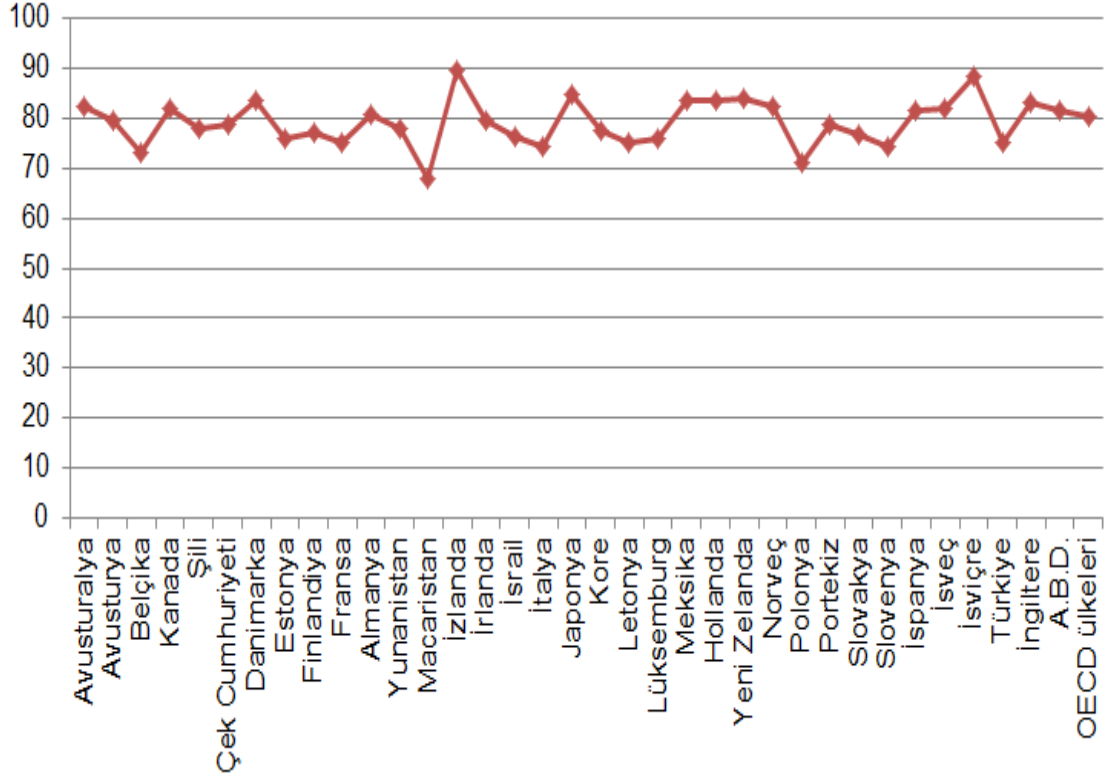
katılım oranları görülmekte iken son 12 yılda en büyük artış Şili, Lüksemburg ve İspanya gibi 2000 yılında düşük katılım oranına sahip ülkelerde meydana gelmiştir. 2012 yılında katılım oranı %70'e yükselen yeni ülkeler olduğu gibi Çek Cumhuriyeti, Norveç, Polonya, Slovakya ve ABD'de katılım oranları düşmüştür. Kadın işgücüne katılım oranları arasında en düşük oran ise 2000 yılından bu yana Türkiye'ye aittir. Bu oran diğer ülkelerinkinin neredeyse yarısı kadardır. (Bknz. EK-1: OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılım Oranları Tablosu (2000-2012 Yılları Arası-%))

GRAFİK-1: OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılım Oranı (2000-2012 Yılları Ortalama - %)

Kaynak: OECD Resmi Web Sitesi, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R

GRAFİK-2: OECD Ülkelerinde Erkek İşgücüne Katılım Oranı (2000-2012 Yılları Ortalama - %)

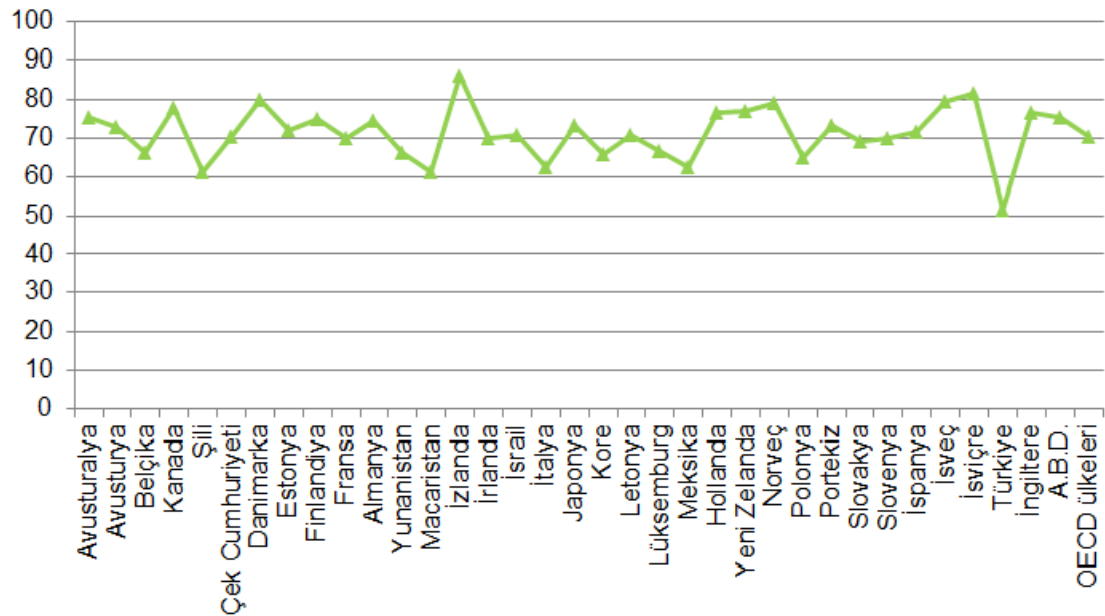

Kaynak: OECD Resmi Web Sitesi,

OECD ülkelerindeki erkek işgücü katılım oranları incelendiğinde (Bknz. GRAFİK-2) ise 2000 yılından bu yana Türkiye de dâhil olmak üzere tüm OECD ülkelerinde katılım oranlarının %70'in üstünde olduğu görülmektedir. (Bknz. EK-2: OECD Ülkelerinde Erkek İşgücüne Katılım Oranları Tablosu (2000-2012 Yılları Arası-%))

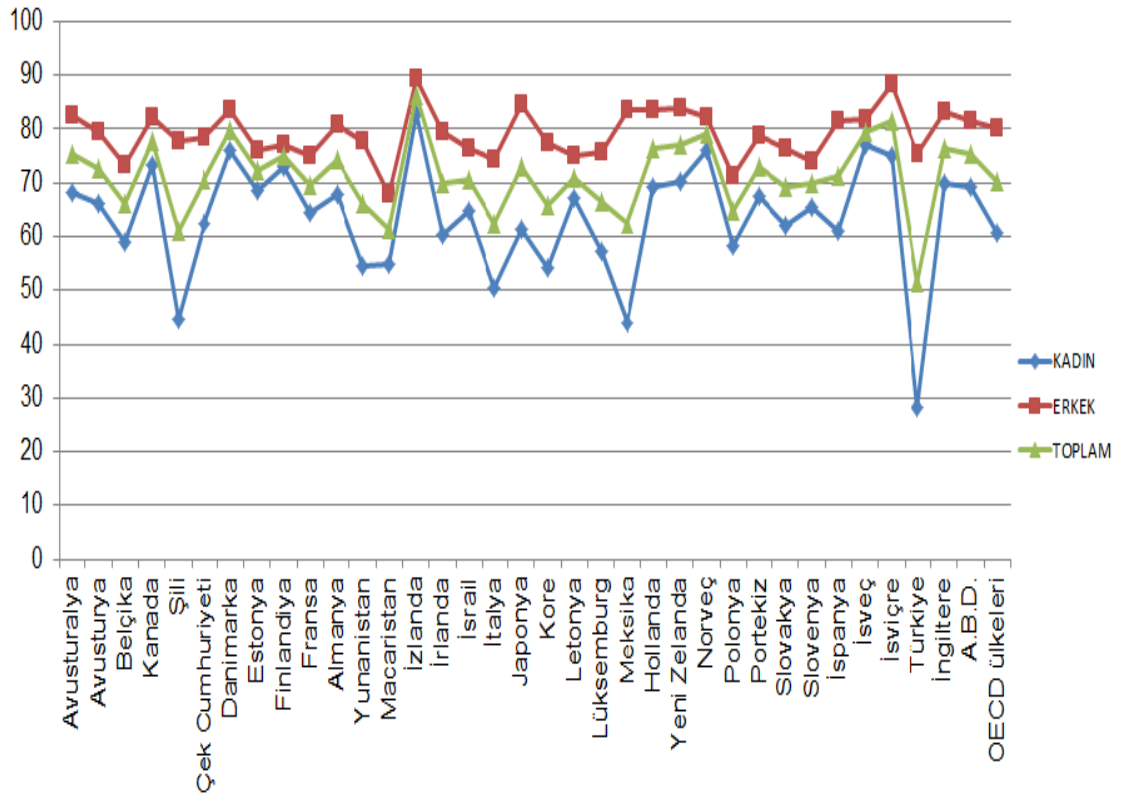
Genel olarak, işgücü piyasasına katılımında OECD ülkelerinde kadın-erkek arasındaki fark ise 2000 yılında % 21,7 iken 2012 yılında %19,1'e gerilemiştir. (Bknz. GRAFİK-3 ve EK-3: OECD Ülkelerinde Toplam İşgücüne Katılım Oranları Tablosu (2000-2012 Yılları Arası-%))

GRAFİK-3: OECD Ülkelerinde Toplam İşgücüne Katılım Oranı (2000-2012 Yılları Ortalama - %)

Kaynak: OECD Resmi Web Sitesi,

GRAFİK-4: OECD Ülkelerinde Kadın ve Erkek İşgücüne Katılım Oranı Karşılaştırması (2000-2012 Yılları Ortalama - %)

Kaynak: OECD Resmi Web Sitesi

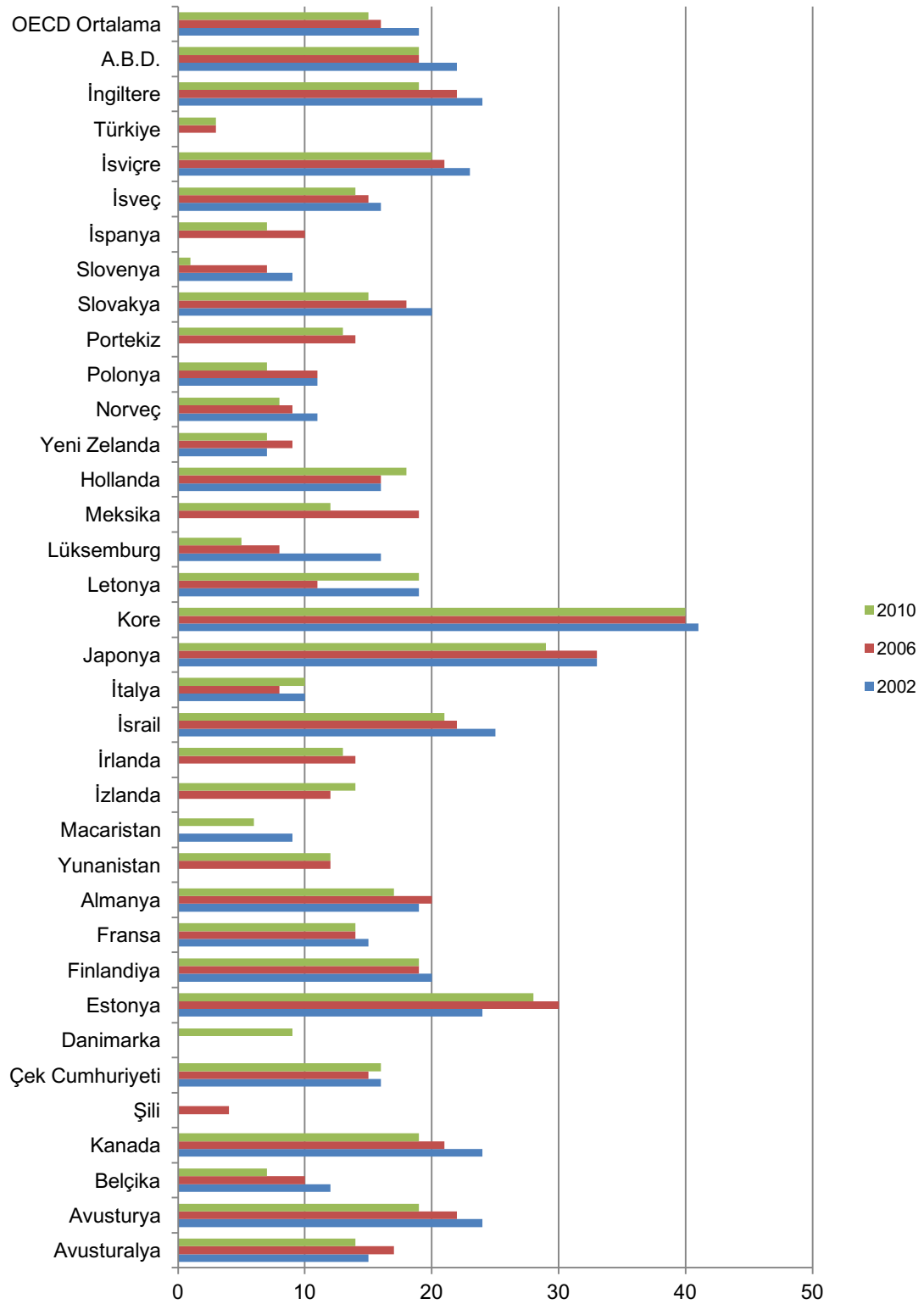
Sonuç olarak, 2000-2012 yılları arasında OECD ülkeleri genelinde kadınların işgücüne katılım oranı %59,2'den %62,3'e yükselmişken, erkeklerin işgücüne katılım oranı ise %80,9'dan % 79,7'ye düşmesine rağmen toplam işgücüne katılım oranının %1 oranında artması kadınların işgücüne katılımının toplam işgücüne katılım oranlarındaki artışı açıklayan en önemli faktör olduğunu göstermektedir. (Bknz. GRAFİK-4)

Bunun yanında, kadınların işgücüne katılmaları ya da istihdam edilmeleri ekonomiye tam zamanlı olarak katılmaları anlamına gelmemektedir. OECD'nin yaptığı pek çok çalışmaya göre kadınlar erkeklere oranla çok daha fazla biçimde ekonomik faaliyetlere yarı zamanlı olarak katılmaktadırlar (Thévenon 2013, OECD 2008). Yarı zamanlı işlerin 4'te 3'ü kadınlar tarafından sürdürülmekte, çalışan her 4 kadından 1'i ise yarı zamanlı bir işte çalışmaktadır (OECD 2006).

Her ne kadar erkeklerle aynı işlerde eşit değerde işlerde ve sürelerde çalışsalar da kadınlar cinsiyete dayalı ücret farklılıkları direnci nedeniyle erkeklere oranla daha az ücret almaktadırlar. Cinsiyet Ücret Farkı (Gender Wage Gap) olarak tanımlanan bu kavram, erkeklerin ortalama kazançlarına göre kadın ve erkeklerin ortalama kazançları arasındaki fark olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu ücret farklılığı küresel olarak %23 civarında ölçülmüştür, bu da kadınların aynı iş ve çalışma için erkeklerden %77 daha az oranda ücret elde ettiklerini göstermektedir (ILO 2017b). OECD ülkelerinde ise tam zamanlı işlerde kadın ve erkekler arasındaki ücret farklılığı ortalama olarak %15 civarındadır (OECD 2016). Ayrıca AB'de her bir çalışma saati için kadınlar erkeklere oranla ortalama %16 daha az kazanmaktadırlar (Avrupa Komisyonu Raporu 2015a).

GRAFİK-5, OECD'de en fazla veriye sahip 2002, 2006 ve 2010 yılları temel alınarak oluşturulmuştur. Buna göre; OECD ülkelerinin hepsinde kadınlar aleyhine ücret farklılığı bulunmakta olup bu fark ülkeler arasında çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu yıllar için OECD ortalaması %16,3 iken %40,3 ile Kore'de en yüksek, %5,7 ile Slovenya'da en düşük değer gözlenmektedir. 2010 yılı itibarıyla ise Türkiye, Slovenya, Lüksemburg ve Yeni Zelanda'da fark en düşük iken yine Kore, Japonya gibi Doğu Asya ülkeleri ile Estonya'da ücret farklılığı çok yüksek yüzdelere sahiptir. Ancak 2002 yılı ile karşılaştırıldığında ise OECD genelinde yıllar itibarıyla aradaki farkın azaldığı görülmektedir.

GRAFİK-5: OECD Ülkelerinde Kadın ve Erkek Ücret Farklılık Oranları (2002-2006-2010 Yılları - %)

Kaynak: OECD Resmi Web sitesi. <https://data.oecd.org/earnwage/gender-wage-gap.htm>.

Kadın ve erkekler arasındaki ücret farklılığı ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile ilişkili değildir. Yüksek kişi başı gelir seviyesi olan ülkeler arasında cinsiyet ücret farklılığı yüksek ülkeler de bulunmaktadır. (Bknz. EK-4: OECD Ülkelerinde Kadın ve Erkek Ücret Farklılık Oranları Tablosu (%)) nın nedenlerinden biri de kadınların eğitim, tarım, sağlık gibi daha düşük ücretli alanlarda çalıştırılması, bu alanlarda daha kolay iş bulmasıdır. Ayrıca erkeklerin çoğu çalışma zamanlarını ücretli tam zamanlı işlerde geçirirken kadınlar ‘zaman kısıtlaması’ (çalışma zamanının iş ile ev arasında bölünmesi, evdeki zamanın ev işleri ile yaşlı ya da çocuk bakımı arasında bölünmesi) ve ‘hareket kısıtlaması’ (evine ve ailesine daha yakın işler seçmek zorunda olması) gibi nedenlerle zamanlarını ücretsiz işlerde ya da yarı zamanlı işlerde geçirdikleri için kadınların çoğu çalışma hayatında erkeklere oranla daha düşük ücretle çalışmak durumdadırlar.

1.3 ULUSLARARASI KURULUŞLARIN KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMINA YÖNELİK POLİTİKALARI

Ülkeler arasında ve zaman içinde, kadınların toplumdaki göreceli yeri ile ekonomik büyüme seviyesi arasında güçlü ve pozitif bir bağlantı olduğu çeşitli çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu bağlantıya dayanarak, politika yapıcılar arasında kadınların güçlendirilmesi ile kalkınmaya doğru bir bağlantının olabileceği fikri ortaya çıkmaya başlamıştır (Doepke ve Tetilt 2014). Nitekim son dönemlerde kadınların her anlamda güçlendirilmesi hususu kalkınma planlarının temel ögesi haline gelmiştir.

1970’lerde Afrika çiftçileri üzerine yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konulan “Kalkınmada Kadın” (Women in Development) görüşünde anahtar husus, kanun yoluyla ayrımcılığı sınırlandırmaya çalışarak, eğitim ve işgücüne katılmalarını destekleyerek kadınların kalkınmada yer almalarını sağlamaktır (Bradshaw-Castellino ve Diop 2013).

Kadınlarla ilgili uluslararası alanda elde edilen diğer bir önemli gelişme ise “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi”nin (CEDAW 1979) kabulü ve birçok ülke tarafından onaylanmasıdır. 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen sözleşme, kadınların ilerlemesi için kapsamlı bir çerçeve oluşturmuş ve bugüne dek Türkiye de dâhil olmak üzere 187 ülke tarafından onanmıştır.

1980’lerde ise “Kalkınmada Kadın” görüşü yerini “Cinsiyet ve Kalkınma” (Gender and Development) kavramına bırakmıştır. Söz konusu yeni görüş; kadın ve kızları var olan kalkınma sürecine dâhil etmenin yeterli olmadığını bunun yanında onların neden dışlandığı konusunu bir problem olarak ele alıp güçler arasındaki dengenin nasıl sağlanacağına odaklanmak gerektiğini savunmuştur.

1990’lara gelindiğinde pek çok sivil toplum kuruluşu ve ajans ile hak temelli, sosyal kalkınmayı da içeren bir kalkınma görüşü benimsenmiştir.

Ekonomik kalkınmada kadının önemine dair en somut girişimlerden biri olarak Dünya Bankası tarafından “Toplumsal Cinsiyet Stratejisi”nin (Gender Mainstreaming Strategy) kabul edilmesidir. Buna ilişkin raporda; cinsiyet ayrımcılığı yapan toplumların kadın ve erkeğe eşit şekilde davrananlara göre daha yavaş bir ekonomik büyüme ve yoksulluk azalışı yaşayacaklarının altı çizilmiştir. Bu rapordan sonra Dünya Bankası cinsiyet eşitliğine dair pek çok rapor yayımlamış, cinsiyet eşitliği, stratejilerinde temel aldığı öğelerden biri olmuştur.¹

2006 yılında ise Dünya Bankası açık bir şekilde kadının güçlendirilmesinin ekonomik kalkınma üzerine etkilerine dayanan “Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı”nı (Gender Action Plan) yayımlamış, “eşitlik karlılık getirir” sloganı ile 2012 yılını “Kadın Yılı” olarak lanse etmiştir. Dünya Bankası'nın Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma Raporuna göre (World Bank 2012); öncelikle, toplumsal cinsiyet eşitliği kendi içinde önemlidir, çünkü kişinin kendi seçtiği hayatı yasayabilme ve mutlak mahrumiyete düşmeme yetisi temel bir insan hakkıdır ve bu hak kadın veya erkek herkes için eşit olmalıdır. İkinci olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği araçsal yönüyle de önemlidir, çünkü daha fazla cinsiyet eşitliği ekonomik verimliliğe ve diğer kilit kalkınma sonuçlarına ulaşılmasına katkıda bulunur. Artan ekonomik fırsatların birçok kadın işçiyi işgücü piyasasına çekmesiyle birlikte, kadınların işgücüne katılımı son 30 yılda artmıştır. 1980 ve 2008 arasında, dünya

¹ World Bank, “Social Protection Strategy: From Safety Net to Springboard-2001”, “Engendering Development Through Gender Equality in Rights, Resources, and Voice-2001”, “Integrating Gender into the World Bank’s Work: A Strategy for Action-2002”, Gender Equality and the Millennium Development Goals-2003”, “Gender Equality, Poverty Reduction and Inclusive Growth 2016-2023 Gender Strategy” vb.

genelinde işgücü piyasasına katılımında kadın-erkek arasındaki fark %32'den %26'ya inmiştir. 2008'e gelindiğinde kadınlar küresel işgücünün %40'dan fazlasını temsil etmeye başlamıştır. Çok düşük katılım oranlarıyla başlayan ülkelerde (özellikle Latin Amerika ve Karayipler ile bir dereceye kadar Orta Doğu ve Kuzey Afrika) kadınların işgücüne katılımında görülen büyük artışlara karşılık çok yüksek katılım oranlarıyla başlayan ülkelerde (özellikle Doğu Avrupa ve Orta Asya) kadın katılımında görülen ufak azalmalar, kadınların işgücüne katılım oranlarının bölgeler genelinde birbirine yaklaştığını göstermektedir; ancak önemli farklar halen mevcuttur. Kadınların işgücüne katılımının en düşük olduğu yerler Orta Doğu ve Kuzey Afrika (%26) ve Güney Asya (%35) olurken, en yüksek olduğu yerler Doğu Asya ve Pasifik (%64) ile Sahra altı Afrika'dır (%61).

Bununla birlikte, 1975 yılında Mexico City'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) Birinci Dünya Kadın Konferansından bu yana uluslararası toplumun dikkatini çeken bu konuya ilişkin, temel olarak üzerinde anlaşılan sekiz hedeften oluşan BM “Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals-MDG)” 2000 yılında gerçekleşen BM Binyıl Zirvesi sonucu Türkiye de dâhil toplam 189 üye ülke tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu hedefler cinsiyet bağlamında aşağıdaki gibidir;

1. “Aşırı Yoksulluğu ve Açlığı Ortadan Kaldırma” (özellikle kadınlar ve gençler için üretken, sürekli ve insana yakışır işin sağlanması),
2. “Herkes için Evrensel İlköğretim Sağlamak” (2015'e kadar tüm kız ve erkek çocukların ilköğretimlerini eksiksiz tamamlamalarının sağlanması),
3. “Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi” (ilköğretim ve orta öğretimde kız-erkek öğrenci dengesizliğinin tercihen 2005 yılına kadar ve eğitimin her düzeyinde 2015 yılına kadar giderilmesi).

Söz konusu hedeflerin gerçekleşmesi için vaat edilen süre 2015 yılında dolmuştur. 2015 yılında yayımlanan Binyıl Kalkınma Hedefleri 2015 Raporu'nda gerçekleşme oranlarına ilişkin verilerin azlığı nedeniyle ve zamansal boyutun daha iyi yansıtılabilmesi amacıyla en son yayımlanan 2015 Raporu ile birlikte, 2013 ve 2014 Raporlarında yer alan bilgi ve verilere de burada yer verilecektir. (MDG Raporu 2013, 2014 ve 2015)

Söz konusu Raporlara göre;

a. 1 numaralı hedefle ilgili olarak; Dünya çapında açlık sınırında yaşayan insanlardan ne kadarının kadın ve genç kız olduğu tam olarak ölçülememektedir. Çünkü bu hesaplama ilişkin veriler bireysel düzey yerine hane halkı verilerinden derlenmektedir. Bu da hane halkı içindeki cinsiyete dayalı farklılıkları ayırt etmeyi engellemektedir. “Wealth Asset Index” kullanılarak gerçekleştirilen son çalışmalarda verileri alınan 75 ülkeden 41'inde kadınların fakirlik içinde yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu risk eşinden ayrı, boşanmış olan ve bekar annelerde çok daha fazladır. Bu yoksulluk, kadın erkek eşitsizliğinin fazla olduğu ülkelerde daha belirgindir. (MDG Raporu 2015, s.16)

b. 2 numaralı hedefle ilgili olarak; 1990'lardan bu yana genç ve yetişkinlerin okur yazarlık oranlarındaki gelişme yavaş seyretmekteyken, kadın ve erkek arasındaki farklılık daralmıştır. Özellikle Kuzey ve Güney Afrika'da genç okuryazarlık yüksek artış göstermiş bunun büyük çoğunluğunu da genç kadınlar oluşturmuştur (MDG Raporu 2015, s.27).

Dünya genelinde 781 milyon yetişkin ve 15 ile 24 yaş arasındaki 126 milyon genç, temel okuma yazma becerisinden yoksundur ve bu gençlerin %60'ından fazlasını genç kadınlar oluşturmaktadır. 1990'dan günümüze okuryazarlık oranı erkekler arasında % 7 oranında artarken kadınlar arasında %10 oranında artış göstermiştir. Buna rağmen kadınlar, dünya çapında okuma yazması olmayan yetişkinlerin 3'te 2'sini oluşturmaktadırlar.

Günümüzde 15 yıl öncesine göre çok daha fazla kız okula başlamış durumdadır. Kalkınan bölgelerde ilkökul, ikinci ve üçüncü derece öğrenimlerde cinsiyet eşitsizliği 2000'den bu yana daralmış, gelişmekte olan bölgelerde ise hedef tamamen karşılanmış durumdadır (MDG Raporu 2015, s.28).

c. 3 numaralı hedefle ilgili olarak; Küresel olarak çalışma çağındaki erkeklerin 4'te 3'ü işgücüne katılırken bu oran kadınlarda yarı yarıyadır. Her ne kadar erkekler ile eşit olmasa da tüm bölgelerde genel olarak kadın istihdam oranı 1990'da % 35 iken 2012'de küresel olarak % 40'a yükselmiştir. Dünya genelinde, istihdamdaki cinsiyet uçurumu 2012'deki ortalama % 24,8 ile halen devam etmektedir (MDG Raporu 2015, s.28).

Kadınların tarım dışı sektörlerde ücretli istihdama erişimi son 20 yılda yavaş bir şekilde artış göstermiştir. Kadınların tarım dışında ücretli olarak çalışan oranı 1990'da %35 iken 2015'te %40'a yükselmiştir. 1991-2015 yılları arasında güvencesiz işlerde çalışan kadınların toplam istihdam edilen kadınlara oranı %59'dan %46'ya inmiştir. Bunlar her ne kadar dikkate değer gelişmeler olsa da işgücü piyasasında kadın ve erkek arasındaki belirli farklılıklar halen devam etmektedir. Kadınların işgücüne katılma oranları (çalışma çağındakiler için) özellikle Kuzey Afrika, Güney ve Batı Asya'da halen erkeklere göre çok daha azdır. Bu rakam küresel olarak 2015 itibarıyla erkekler için %77 iken kadınlar için %55'tir.

Kadınlar genellikle çok az ya da hiç bir sosyal güvenliğe sahip olmadan aile işçisi olarak çalışmaktadırlar. 2015 yılında aile işçisi olarak çalışarak aileye katkıda bulunan kadınların oranı %18 iken erkeklerde bu oran %7 olarak gerçekleşmiştir (MDG Raporu 2015, s.30).

Kadınlar erkeklere oranla çok daha fazla güvencesiz istihdam edilmişlerdir. (MDG Raporu 2014, s.10)² 2013 yılında gelişmekte olan bölgelerde erkeklerin %54'ü güvencesiz istihdam edilmişken bu oran kadınlarda %60'tır. Bu anlamda en büyük cinsiyet ayrımı Kuzey Afrika, Sahra altı Afrika, Batı Asya ve Okyanusya'da bulunmaktadır.

Yarı zamanlı işlerde çalışan kadınların oranı erkeklere göre iki katından fazladır ve bunun nedenleri arasında; aile rollerindeki cinsiyet eşitsizliği, yeterli ve ekonomik çocuk ve yaşlı bakım yardımının eksikliği gibi çeşitli faktörler yatmaktadır (MDG Raporu 2015, s.30).

Cinsiyet eşitsizliğinin diğer bir göstergesi de zamana bağlı eksik istihdam oranıdır. Bu oran, ek saatlerde çalışmaya istekli ve uygun olan istihdamdaki kadın ve erkek yüzdesini ölçmektedir. En gelişmiş bölgelerde kadınlar için zamana bağlı eksik istihdam oranı erkeklere göre daha yüksektir (MDG Raporu 2015, s.30).

² Güvencesiz istihdam (Vulnerable employment rate) : Kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile işçileri gibi sendika vb. yasal ya da sosyal anlamda herhangi bir güvencesi olmaksızın çalışan insanların toplam istihdama oranıdır.

Parlamentolarda kadın milletvekili oranı 2013'ten Ocak 2014'e % 1,5 oranında artmış, 46 ülkenin parlamentosunda kadın üye oranı yüzde 30'u geçmiş, daha fazla kadın savunma, dışişleri ve çevre gibi “zor” olarak nitelendirilen bakanlık portföylerini ellerinde tutmaya başlamışlardır. Buna bağlı olarak; hükümetlerin yönetim kademesinde bakan olarak yer alan kadınların oranı 2008'de % 16,1 iken 2014'te % 17,2 olmuştur. 1995-2015 yılları arasında 174 ülkede kadınların parlamentolardaki temsil oranı yaklaşık %90'lara yükselmiştir. 1995'te “Eylem için Pekin Platformu”nda kadının güçlendirilmesi ilkesi kabul edildiğinden bu yana kadınların parlamentolardaki küresel ortalama payı %11 seviyesinde iken Ocak 2015'te neredeyse iki katına çıkmıştır. 1995'te parlamentodaki kadın sayısı bakımından ilk onda Avrupa ülkeleri yer alırken Ocak 2015'te yapılan araştırmada ilk onda ABD ve Avrupa'dan 3 ülke Sahra altı Afrika'dan ise 4 ülke yer almaktadır.

Ancak bu iyi gelişmelerle birlikte halen bazı belirli farklılıklar (özellikle en fakir ve cinsiyeti, yaşı, engeli, etnik kimliği ve coğrafi konumu nedeniyle dezavantajlı durumda olanlar için) bulunmaktadır. Örneğin; cinsiyet eşitsizlikleri halen devam etmektedir. İster kamu ister özel sektörde olsun hükümetin en yüksek karar verme mekanizmalarından hane içine kadar kadınlar kendi yaşamlarını etkileyen kararlara katılmada erkeklerle birlikte eşit olanaklara sahip olma konusunda halen engellenmeye devam etmektedir. Kadınlar halen ekonomik varlıklara, işe ve özel ile kamu karar verme mekanizmalarına erişimde ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadınlar işgücü piyasasında da dezavantajlı konumdadırlar. Küresel olarak, çalışma yaşındaki erkeklerin 4'te 3'ü işgücüne katılabiliyorken bu oran kadınlar için yarı yarıyadır. Kadınlar ile erkekler arasındaki ücret farklılığı küresel olarak %24 oranındadır. Dolayısıyla cinsiyet perspektifi 2015 sonrası kalkınma planlarında ve eylem önerilerine tamamen entegre olması gereken bir husus olmaya devam etmektedir (MDG Raporu 2015, s.31).

Binyıl Kalkınma Hedefleri 2015 Raporu'na göre; 2010-2011'de toplam 91.9 milyar ABD Doları yardımın 20.5 milyar Dolarlık kısmı, 2011-2012 yıllarında sektörel olarak dağıtılan toplam 98.8 milyar ABD Doları yardımdan 23.5 milyar Dolarlık kısmı cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi hedefine yönelik olarak harcanmıştır. 2012 ve 2013'te bu oran %26 olarak gerçekleşmiştir (MDG Raporu 2015, s.63). Raporda öngörülen hedeflerin gerçekleşmesi için yapılan çalışmalar sonucunda daha önceye göre

1 milyondan fazla insanın açlık sınırından çıkarıldığı, daha fazla kızın eğitime katıldığı, yaratıcı işbirliklerinin kurulduğu, kamuoyu ilgisini artırıldığı ve insanların acil ihtiyaçlarını ön plana koyarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karar verme mekanizmalarını yeniden şekillendirdiği belirtilmiş ve bundan sonrası için çalışmalara “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” (Sustainable Development Goals - SDG) çerçevesinde devam edileceği ifade edilmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Binyıl Kalkınma Hedefleri ile başlanılan iyileştirme çalışmalarının devamı niteliğindedir. Bu hedefler arasında da cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve tüm kadın ve kızların güçlendirilmesi gelmektedir³ (MDG Raporu 2015).

OECD ise özellikle Büyük Bunalım sonrasında hem erkeklere hem de kadınlara daha iyi ekonomik fırsatlar sunmak maksadıyla işgücü piyasasının güçlendirmesi konularına dikkat çekmiş ve 2010 yılında “OECD Cinsiyet İnisyatifi”ni kurarak hem OECD ülkelerinde hem de OECD üyesi olmayan ülkelerde işgücü piyasasında var olan engelleri azaltmak ile eğitimde, istihdamda ve girişimcilikte cinsiyet eşitliğini sağlamak için daha etkin şekilde faaliyetler yürütmüştür (OECD 2012). Cinsiyet eşitliğine yapılan yatırımlar tüm kalkınma yatırımları arasında en yüksek getiriyi sağlayanlardır.

2000'lerin başında, kadın ve erkek arasında fırsat eşitliğinin sağlanması AB tarafından resmi gündem ilan edilmiş ve aday ülkelerin uyum kriterleri arasına alınmıştır. 2006 yılında ise AB'de istihdam ve meslek konularında kadın ve erkeklere fırsat eşitliği ve eşit muamele prensibinin uygulanmasını öngören Eşit Muamele Direktifini (2006/54/EC) kabul etmiştir. Bu direktif daha önce bu alanda kabul edilen direktiflerin bütünleştirilmesi ve güçlendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte AB'nde cinsiyet eşitliğini sağlama ile ilgili çalışmalardan bir diğeri de 20-21 Nisan 2015 tarihinde Brüksel'de, ulusal hükümet temsilcileri, AB Kurumları, Uluslararası organizasyonlar, sosyal partnerler, sivil toplum örgütleri, iş kadınları ve akademisyenlerden olmak üzere 308 katılımcı ile geniş bir yelpazede gerçekleşen “Avrupa Birliği'nde Cinsiyet Eşitliğinin Geleceği Forumu”dur. (Avrupa Komisyonu

³ Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.
<http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>

Raporu 2015a) Forumda ele alınan konulardan biri de işgücü piyasasında cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır. Avrupa 2020'nin en önemli istihdam hedeflerinden birisi 2020'ye kadar 20-64 yaş arasındaki kadınların ve erkeklerin %75'inin istihdam edilmesidir. 2014 yılında istihdam edilen kadın oranı ise %63,5 ile erkeklere göre %11,5 daha düşüktür.

Forum'da kadınların ekonomik katılımının kişisel mali bağımsızlıkları için temel oluşturduğu ve yeterli emeklilik aylığını garantileyerek yoksul kalma risklerini azalttığı ifade edilmiştir. Avrupa Komisyonu Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları aracılığı ile kadın istihdamını desteklemeye yönelik girişim ve projelere fon sağlamaktadır.

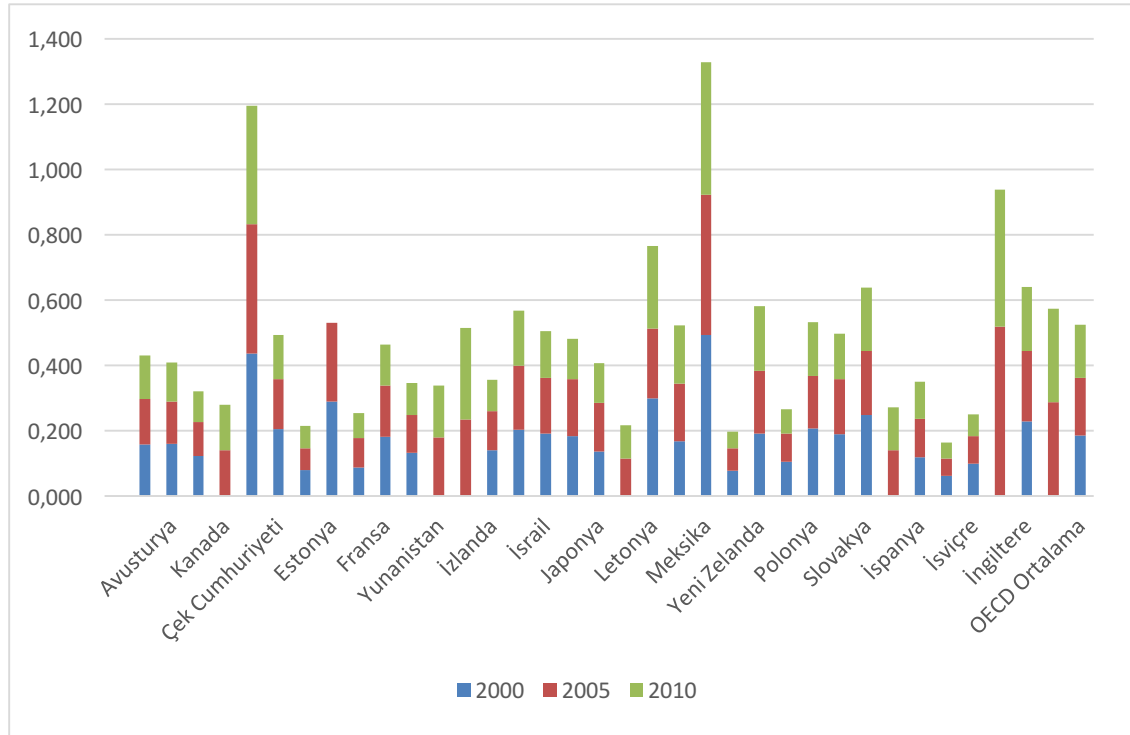
Forum'da genel olarak Avrupa 2020 ile istenen hedeflere ulaşmak için öncelikle işgücü piyasasındaki kadın istihdam oranının artırılması; bunun için de eşit çalışmaya eşit ücret gibi iş fırsatları, cam tavan gibi engellerin kaldırılması, çocuk bakım olanaklarının sağlanması, cinsiyet eşitliği ile ilgili eğitim ve farkındalığın sağlanması, cinsiyet rolleri ve önyargılarının kırılması gerektiği vurgulanmıştır.

ILO raporları ise işgücü piyasasında, kadın ve erkekler arasındaki cinsiyet eşitsizliklerinin kapatılmasını ekonomik büyüme ve kişi başına geliri artıracak önemli bir olgu olarak belirtmektedir (ILO 2012, ILO 2013).

İstihdam da dâhil her alanda kadın-erkek eşitsizliğinin ölçümüne ilişkin en önemli ölçütlerden birisi de "Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi"dir. Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi; (Gender Inequality Index-GII) cinsiyet eşitsizliğinin ölçülmesi amacıyla 1995 yılından bu yana çeşitli dizinler kullanan BM tarafından 2010 yılında tanıtılan yeni bir dizindir. Bu yeni dizin 1995'te İnsani Gelişme Raporu (Human Development Report) ile tanıtılan ama artık kullanılmayan Cinsiyet Gelişim Endeksi (Gender Development Index-GDI) ve Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü (Gender Empowerment Measure-GEM) içinde var olan eksikliklerin giderilmesi amacıyla deneysel tabanda kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu dizin anne ölüm oranı ve ergen doğum oranları ile ölçülen "üreme sağlığı", parlamentolarda kadınlar tarafından doldurulan koltuk oranı ile 25 yaş ve üstü en az ikincil öğrenim görmüş yetişkin erkek ve kadın dağılımı ile ölçülen "güçlendirme" ve işgücü piyasasına katılım olarak ifade edilen ve 15 ile üstü yaşlarda kadın ve erkek

işgücüne katılım oranı ile ölçülen “ekonomik durum” olmak üzere insani gelişmişliğin üç önemli ölçüsü ile cinsiyet eşitsizliğini ölçmektedir.⁴ 2000, 2005 ve 2010 yıllarında OECD ülkelerinde ölçülen cinsiyet eşitsizliği rakamları GRAFİK-6’da yer almaktadır.

GRAFİK-6: OECD Ülkelerinde Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi⁵

Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Resmi İnternet Sitesi.

<http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index>.

“0” rakamının eşitliği, “1” rakamının ise eşitsizliği tanımladığı ve ülkelerin eşitsizlik durumlarına göre 0 ile 1 arasında bir değer aldığı bu tabloya göre (Ayrıntılı rakamlar için bkz. EK-5: OECD Ülkelerinde Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Tablosu); Danimarka, Finlandiya, İsveç ve Hollanda gibi ülkelerde endeks değerleri cinsiyet eşitliğine daha yakın iken kadın işgücüne katılım oranının en düşük olduğu (bkz. GRAFİK-1) Şili, Türkiye ve Meksika gibi ülkelerde ise değerler yüksek seyretmekte dolayısıyla cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına oldukça uzak görünmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında tüm ülkelerde endeks değerlerinin 10 yıllık süre içerisinde azalması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

⁴ Hesaplamanın ayrıntıları için bkz: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2015_technical_notes.pdf

⁵ Kanada, Yunanistan, Macaristan, Kore, Slovenya, Türkiye ve A.B.D. için 2000 yılı verisi bulunmamaktadır.

2. İKİNCİ BÖLÜM: KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: LİTERATÜR VE TEORİK TEMELLER

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadın işgücüne katılımı büyük ölçüde ekonomik, sosyal (politik, kültürel, dini, eğitim vb.) ve demografik (hane halkı geliri, iş deneyimi, doğurganlık oranı, çocukların varlığı vb.) değişkenlere bağlıdır. Söz konusu eğilimler ülkenin gelişmişlik seviyesi, kültür ve dinsel özelliklerine göre farklılıklar gösterir.

2.1 EKONOMİK FAKTÖRLER

21. yüzyılın başlarından itibaren dünya ekonomisi genel olarak küresel, bütünleşmiş ve liberal bir ekonomi olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Uluslararası ticaret ve yatırım bazı ülkelere büyüme ve kalkınma sağlarken artan entegrasyon bazı ülkelerde sosyal parçalanma, çözülme ve yerelleşme eğilimlerini de beraberinde getirmiştir. Akademik ve siyasal araştırmalar liberalizasyon ve entegrasyon süreçlerinin ülkeler, sınıflar ve cinsiyetler arasında asimetrik ve değişken olduğunu göstermektedir.⁶

Bununla birlikte özellikle 1980'lerden sonra Soğuk Savaş döneminin ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan geçiş ekonomilerinin varlığı, dünya üzerinde liberal ekonomilerin artması ile birlikte uluslararası işgücünde kadınların daha fazla tercih edilmeleri ve istihdamlarının artması durumunu ortaya çıkarmıştır. Ekonominin kadınlaşması (feminization of economy) olarak ifade edilen bu olgu ister ekonomik isterse sosyal literatürde oldukça fazla yer edinen bir araştırma konusu olmuştur.⁷ Feminist araştırmalar bu durumun kadının hayatına ve haklarına olan olumlu ve olumsuz etkilerini araştırırken, bazı araştırmalar ise kadının göreceli gücü ve ataerkil aile düzeni açısından etkilerini incelemiştir.

⁶ Konuya ilişkin ayrıntılı inceleme için bkz. UNCTAD, "Trade and Development Report" 1998, World Bank "World Development Report: Entering the 21st Century: The Changing Development Landscape", Oxford University Press, 1999.

⁷ Sermaye piyasaları küreselleşmesi ve kadın istihdamı arasındaki ilişki için bkz. Bergeron 2001

2.1.1 Ekonomik Büyüme Modelleri Bağlamında Kadın İşgücüne Katılımı

Normal bir üretim fonksiyonu; $Y = F(K, L, T)$ biçiminde belirtilmektedir. Burada Y toplam hasılayı, K sermaye stoğunu, L işgücünü T ise üretim teknolojisinin durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyümenin kaynakları ekonominin sermaye ve işgücü miktarından oluşan üretim faktörleri stokundaki artışlar ve teknolojideki gelişmelerdir. Teknoloji ile anlatılmak istenen, dar anlamda ekonomide üretilebilecek ürünlerin yanında bunları üretmek için kullanılacak üretim yöntemleridir. Klasik büyüme modelleri de bu fonksiyonu temel alarak üretim artışını sermaye, işgücü ve teknolojinin arttırılması, geliştirilmesine bağlamaktadırlar.

Dolayısıyla toplam verimlilik artışı yoluyla ekonomik büyüme oranının arttırılmasında işgücünün yani beşeri sermayenin arttırılması veya iyileştirilmesi, teknolojik gelişmeler ve sermaye stoğunun arttırılması ve teknolojik gelişmeleri desteklemesi bakımından dış ticaretin etkili olduğunu söylenebilir. (Romer 1990)

Dışa açıklığın veya dış ticaretin olumlu dışşallıklarından olan üretim fonksiyonundaki teknoloji değişkeninin artmasının sağlanması ekonomik büyümede rol oynayan teknolojik yenilikleri de beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda bu teknolojik gelişmeler (bulaşık ve çamaşır makinaları, buzdolapları vb.) kadının ev işlerine ayırdığı zamanı azaltarak işgücü piyasasında daha fazla zaman harcayabilmesine ve çalışma koşullarının iyileşmesine yol açması nedeniyle artan kadın işgücüne katılım oranları ile de ilişkilendirilen faktörler arasında sayılmaktadır (Doğrul 2008, Greenwood-Seshadri ve Yörükoğlu 2005).

1980'lerde Neo-Liberal akımların etkisiyle, küreselleşmiş iktisadi ilişkilerin dış ticarete dahil olan bütün ülkeler açısından faydalı olacağını öne süren dış ticaret modelleri önem kazanmış ve kadınların işgücüne katılımı da bu bağlamda ele alınmıştır. Çalışmalarda varılan genel sonuç, ekonomilerin dışa açıklığının, uzmanlaşma yoluyla üretim girdilerinin etkin kullanılmasını sağlayacağı, ayrıca istihdam artışı yaratılarak verimlilik artışının da liberalleşme ile sağlanabileceği ve böylece ekonomik büyümeye yol açacağı yönündedir (Pieper 1998, Gaddis ve Pieters 2012)

Neoklasik teoriye göre ise dışa açık ekonomilerde eğer cinsiyete dayalı ayrımcılık yapmak maliyetli ise, uluslararası ticaret nedeniyle artan endüstri rekabeti işverenlerin kadınlara karşı ayrımcılık eğilimini azaltmaktadır. Buna karşın uluslararası ticaret kadınların pazarlık gücünü azaltarak ücret kazançlarını düşürebilmektedir. Dolayısıyla uluslararası ticaretin, işgücü piyasasındaki kadın ve erkeklere nasıl davranılacağına ilişkin doğrudan yansımaları bulunması sebebiyle endüstri rekabetinde bir ajan gibi davrandığı söylenebilmektedir (Berik-Rodgers ve Zveglic 2004). Cinsiyet ayrımına dayanan bir beşeri sermaye stokunun dışa açıklığın farklı seviyeleri için kadın sermaye stokunun ekonomik büyümeyi negatif etkilemesi ve erkek sermaye stokunun pozitif etkilemesi sonucunda ekonomik büyüme üzerine değişik etkileri olduğu bulunmuştur (Cooray, Mallick ve Dutta 2014).

Küresel ekonomilerde büyüme hızının azalması, işgücünün yeteri kadar hızlı bir şekilde büyümesini engelleyerek, genel olarak istihdam oranlarını azaltmakta ve eşitsizliklerin daha da artmasına neden olmaktadır (MDG Raporu 2015, ILO 2013, ILO 2015). Bu bakımdan, ekonomide dışa açıklığın yarattığı dezavantajlardan birisi de küresel krizlere daha açık hale gelmektir.

Literatürde, ekonomik kriz ve yapısal dönüşüm sürecinde çalışanların verdikleri tepki cinsiyet esaslı olarak; Cesareti kırılmış işçi etkisi ve İlave işçi etkisi hipotezleri ile açıklanmaktadır. (ILO 2015, Euwals-Knoef ve Van Vuuren 2011, Doğrul 2008, Calmfors 1994). Bu hipotezlerin dışında ise genellikle tampon ve ikame hipotezleri ile kadın çalışanların göstermiş olduğu tepkiler açıklanabilmektedir. (Doğrul 2008, Toksöz 2009) İkame hipotezine göre ekonomik durgunluk döneminde karını maksimize eden işverenler maliyetlerini daha da düşürmek amacıyla yüksek ücret talep eden erkek çalışanları daha ucuz ve arzı esnek olan kadın çalışanlar ile ikame ederler. Tampon Etkisine göre ise kadın çalışanlar esnek işgücü rezervi oluşturmakta ve ekonomik koşullarda gözlenen değişmelere paralel bir reaksiyon göstermektedir. Ekonomik anlamda refahın yükseldiği dönemlerde daha fazla kadın işgücü piyasasına girer. Ekonomik durgunluk döneminde ise erkeklerden daha az eğitilmiş olan kadınlar ciddi anlamda işsizlikten etkilenerek işgücü piyasasına girme konusunda tereddüt yaşarlar

Bu hipotezlerin yanı sıra, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, devlet bütçesinden çocuk ve yaşlı bakım hizmetleri vb.) kamusal hizmetlere ayrılan payın azaltılması sonucunda daha önce piyasadan satın alınabilen bu tür hizmetler evde kadınlar tarafından üstlenilmekte, böylece kadınlar bir yandan ev işlerine ve bakım hizmetlerine daha fazla emek sarf ederken, diğer yandan işsiz kalan veya geliri düşen eşlerinin durumunu telafi etmek için para kazanabilecekleri her türlü iş kabul eder duruma gelmektedirler (KEİG 2009).

Özellikle dışa açık bir ülkenin rekabet edebilirliğinin en önemli belirleyicilerinden biri insan kaynağı, işgücünün yetenekleri ve üretkenliğidir. Üretim fonksiyonu kanalı ile ekonomik büyümeyi arttırması beklenen diğer bir faktör de işgücü yani beşeri sermayedir. Ekonomik büyüme ile kadın ve erkek beşeri sermaye stoku arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Barro 2001, Çağatay ve Özler 1995, Özler 2000, Seguino 2000). Beşeri sermayenin artırılması veya iyileştirilmesi hususu kadın işgücü kapsamında ele alındığında eğitimin özellikle kadınların eğitiminin çok önemli bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır.

Dünyanın çeşitli yerlerinden ampirik sonuçlar kadınların eğitim aldığı yıl sayısının sosyal getirisinin erkeklerinkine oranla çok daha fazla olduğunu göstermektedir (Boserup 1970, Schultz 2002). Bununla birlikte, erkek ve kadın ilkokullaşma oranı ile erkek ve kadın ikincil okullaşma oranının ekonomik büyümeye farklı etkileri olduğu, kadınların ilkokullaşma oranının artması doğurganlık oranının azalmasına neden olması sonucu ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediği, erkeklerde ise ikincil okullaşma oranının artması yeni teknolojilerin içselleştirilmesi yoluyla ekonomik büyümeyi arttırdığı görülmüştür (Barro 2001).

Daha fazla eğitilen kadın; işgücünde daha fazla saat çalışmakta, vergi tabanını genişletmekte, böylece de potansiyel vergi bozukluklarını azaltmaktadır. Bu 3 durum kamu harcamalarının kadınların eğitime yönlendirilmesi gerekliliğini haklı çıkarmaktadır..

Eğitimin çarpan etkisinin ekonomik büyümeye olan etkisi kadar gelişmeyi çeşitli yönlerden etkilediği genel olarak kabul edilmektedir. Eğitim, kadının işgücü piyasası ile

olan bağımlı ve piyasadaki potansiyel kazancını arttırarak güçlendirerek işgücüne katılım oranlarını ve çocukların eğitimine yatırım yaparak gelecek kazanımları arttırmakta, yüksek doğurganlık oranları ile bebek, çocuk ve anne ölüm oranlarını azaltmaktadır (Doğrul 2008, Chen-Shao-Murtaza ve Zhao 2014, Bocconi 2011, Thévenon 2013).

Doepke ve Tertilt (2014) ise çalışmalarında kadınlara yapılan transfer ödemelerinin ekonomik kalkınmayı destekleyip desteklemediğini araştırmışlardır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre kadını güçlendirmeye yönelik politikalar özellikle gelişmiş ve beşeri sermaye yoğun ekonomilerde ekonomik büyümeyi arttırmakta, az gelişmiş ve fiziksel sermayeye dayanan ülkelerde ise ekonomik büyümeyi desteklememektedir. Benzer bazı çalışmalar transfer ödemelerinin ailede erkekler yerine kadınlara verilmesinin çocuklara yapılan harcamaları arttırdığını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla transfer harcamalarının ailede kime yapılacağı, sonuçlar açısından önem kazanmaktadır. Çünkü kadınların ve erkeklerin harcama öncelikleri ve tercihleri farklılık göstermektedir.

Literatür çalışmalarının yanında AB ile ilgili raporlarda kadınların işgücü piyasasındaki varlıklarının artmasının ekonomik büyümeye 1995 yılından bu yana yıllık büyümenin %25'i oranı gibi önemli katkısı olduğu ortaya konulmuştur.⁸

2.1.2 Cinsiyet Eşitsizliği ve Etkilediği Ekonomik Kanallar

Birinci bölümde uluslararası kuruluşların cinsiyet eşitsizliğine yönelik çalışma, görüş ve verilerine yer verilmiştir. Bu kısımda ise iktisadi literatürde cinsiyet eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi çalışan makroekonomik düzeydeki araştırmalar ele alınacaktır. Bu çalışmalar genellikle bu eşitsizliğin neden olduğu verimlilik kaybına vurgu yapmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması aynı zamanda bir kalkınma aracı olarak da önemlidir. Öncelikle, kadınların eğitime, ekonomik fırsatlara ve üretken girdilere

⁸ Konuya ilişkin raporlar için bkz.. Credit Suisse Research (CSR) 2007 Economics: More Women, More Growth, Women and Work Commission (2006) Shaping a Fairer Future vb.

erkeklerle aynı düzeyde erişebilmesini önleyen engelleri kaldırmak birçok verimlilik kazanımları sunabilir ki bu kazanımlar giderek daha rekabetçi, daha küresel hale gelen bir dünyada çok daha önemli hale gelmektedir. Bunun yanı sıra kadınların mutlak ve görelî statülerinin iyileştirilmesi, çocuklara yönelik olanlar da dâhil olmak üzere birçok diğêr kalkınma sonucunu besler. Dahası, kadınlar ve erkeklerin sosyal ve siyasi acıdan aktif hale gelmek, kararlar almak ve politikaları şekillendirmek için eşit sansa sahip oldukları bir düzen yaratmak; zaman içinde temsil gücü daha yüksek kurumların ve politika tercihlerinin önünü açarak daha iyi bir kalkınma yolu sunacaktır.

Ekonomik büyümenin cinsiyet eşitliğı üzerine olumlu etkilerini açıklamak için literatürde önerilen temel teorik kanallar, çalışmayan kadının fırsat maliyetindeki artış sermaye ve kadın işgücü arasındaki tamamlayıcılık veya eğitimin artan getirilerin artmasının sonucu olabilecek, kadınların çalışma dışı kalan fırsat maliyetinin artmasıdır ki bu konu bir sonraki başlık altında ele alınmıştır. Kadın beşeri sermaye getirileri üzerindeki mülkiyet hakları, hanehalkı dayanıklı mallardaki teknolojik ilerleme, erkek ve kız çocukları arasındaki refah eşitsizliğinin artması ya da annelerine, çocuklarına yüksek seviyeli eğitim almalarını sağlamak için iyi eğitim vermenin öneminin artması yani beşeri sermayeye yatırım ön plana çıkmaktadır. (Cuberes ve Teigner 2011).

Daha önce de belirtildiğı üzere eğitim, beşeri sermayenin gelişmesini daha kaliteli hale gelmesini sağlayarak işverenler tarafından tercih edilmeyi sağlayan ve işgücüne katılımı artıran önemli bir faktördür. Çoğu teorik çalışmanın açıkladığı üzere ekonomik büyümenin pozitif etki ile cinsiyet ayrımcılığını azaltması ekonomik büyümenin beşeri sermaye yatırımlarının getirisini arttırmasına dayanmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması kapsamında eğitimi ele alan ve eğitim alanında kadınlara karşı ayrımcılığın azaltılmasının ekonomik kalkınmayı desteklediğı sonucuna ulaşan daha pek çok çalışma bulunmaktadır (Deopke ve Tertilt 2011, MDG Raporu 2015, Pscaharopoulos ve Tzannatos 1989, Abu-Ghaida ve Klasen 2004). Tam tersine ekonomik büyümenin de eğitimdeki cinsiyet farklılıkları ve toplumdaki cinsiyet eşitsizliğini azalttığına ilişkin çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğın Dollar ve Gatti (1999) çalışmalarında gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere nazaran gelişimin daha üst aşamasında olan ülkelerde gelir artışının cinsiyet eşitsizliğini azaltma eğiliminde olduğunu, kızların eğitime engel olan piyasa başarısızlıklarının zenginleşmeyle birlikte ortadan kalktığını kanıtlamışlardır.

Aynı şekilde, aslında ücret ve istihdamda mevcut toplumsal cinsiyet eksikliklerinin bir kısmı cinsiyet ayrımcılığına atfedilebilir ancak ayrımcılığın bu tür uygulamalara katılan ekonomik ajanlar için ek maliyetler getirecek olmasından dolayı ayrımcılığa neden olan bu piyasa başarısızlıkları ekonomik büyüme süreci ve piyasa rekabeti tarafından bertaraf edilebilmektedir (WDR 2012).

Bunun yanısıra eğitim gören kadınlar kendi çocuklarının da daha fazla eğitimle ileride elde edecekleri gelirlerin yüksek olması beklentisine girmektedirler. Hanehalkı içinde çocukların yetiştirilmesinde kadının oynadığı ağırlıklı rol göz önüne alındığında; kadının daha çok eğitilmesi ile birlikte çocukların da daha eğitimli anneler tarafından yetiştirilmesini sağlayacağı açıktır. Eğitimli kadınların kendi çocuklarını yetiştirirken daha bilinçli ve bilgili davrandıkları bilinmektedir. Bu da kadınların eğitilmesinin toplum üzerindeki diğer bir olumlu etkisidir ve pek çok açıdan olumlu dışsallık sağlamaktadır. Böylece kadın eğitimi sayesinde hem aktif işgücüne katılım artırılarak şimdiki kuşakta hem de kadının yetiştirdiği çocukların daha nitelikli olması sağlanarak gelecek kuşaklarda toplumun ve ekonominin daha fazla gelişmesi sağlanabilmektedir. Aynı şekilde erkekler de öncelikle istihdam piyasasında pazarlık paylarının azalmaması için kadınların işgücüne katılımını artıracak eğitim gibi faktörlerin iyileştirilmesi taraftarı olmamalarına rağmen söz konusu kendi kızları olduğunda onların daha iyi iş elde etmeleri, toplumda söz sahibi olabilmeleri ve hatta oğullarının daha donanımlı eş bulabilmeleri düşüncesi ile cinsiyet ayrımcılığı karşıtı görüşleri benimserler (Doepke ve Tertilt 2009).

Tüm bunların yanında eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması eğitim düzeyi kadınların kayıtdışı istihdamda ne kadar paya sahip olacağını belirleyen faktörlerden bir tanesi olması dolayısıyla da önem arz etmektedir. Sosyal güvenceden yoksun, kayıtdışı çalışan kadınların büyük bölümünü okuma yazma bilmeyen ya da ilkökul mezunu kadınların oluşturduğu bilinmektedir. Eğitim düzeyi düşük kadınlar genelde beden gücüne dayanan kayıtdışında rahatlıkla çalıştırılabilen işçi kesimini oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların beyaz yaka çalışan olarak daha kalifiye ve dolayısıyla kayıtlı istihdam içindeki işlere girmeleri kolaylaşmakta, hatta daha bilinçli hale gelen kadınlar kendileri bu tarz işlere girmek istemektedirler. Eğitim seviyesinin artması sonucunda üretimin önemli girdilerinden olan teknolojiyi kullanım oranını, vergi bilincinin geliştirilip yaygınlaştırılmasına ve diğer yasal yükümlülüklerin gerektiği gibi yerine

getirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenlerle daha önce kayıtdışı çalışan kadınların kayıt altına alınması da kadınların işgücüne katılım oranının artması sonucunu doğurmaktadır.

Ayrımcılık karşıtı yasaların yokluğunda ücret ve terfi konularındaki cinsiyet ayrımcılığı, kadın işgücü arzında moral bozukluğu yaratarak kadınların işgücü piyasasına girmelerini psikolojik yönden olumsuz etkilemektedir (Jaumotte 2003). Ancak teorik olarak ücret ve terfi politikalarındaki farklılıkları cinsiyet ayrımcılığı olarak nitelendirmek ampirik olarak çok zordur çünkü genellikle gözlemlenemeyen karakterdedirler. Çoğu ülke işgücü piyasasında cinsiyet odaklı ayrımcılık karşıtı yasaları kabul etmişlerdir. Bu tutum cinsiyete dayalı ücret ayırımı azaltmakta göreceli olarak önemli rol oynamaktadır. Kadınların ücretli olarak istihdam edilmeleri pazar ekonomisine dâhil olduklarının bir göstergesidir. Kadınlar daha fazla düzenli gelir elde ettikleri sürece daha fazla otonomiye, aile içinde ve kendi gelişimlerinde kendine güven ve karar alma gücüne erişeceklerdir.

Sonuçta, kadınların ekonomiye katılımlarının artması, ekonomik büyüme için yoksulluğun ve eğitimdeki cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılmasına, anne sağlığının gelişmesine, kadın işgücünün ekonominin farklı sektörlerindeki payının artmasına ve özellikle tarım sektöründeki ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların görünür kılınmasına yani kayıtiçine alınmasına genel anlamda da toplumsal refahın artmasına yardımcı olmaktadır (OECD 2008).

2.1.3 Ekonomik Büyüme ve Kadın İşgücüne Katılımının Fırsat Maliyeti

Mincer (1962) evli kadınların işgücüne katılım davranışlarını gelir ve ikame etkilerini de içeren arz fonksiyonu ile açıklamaya çalışmış ve bu davranışları etkileyen ekonomik faktörlerin hane halkı gelir kompozisyonu ve dağılımı, tüketim davranışları, işgücü arzı ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Şöyle ki; evli kadınların boş zaman, evde çalışma ve dışarıda çalışma olarak zaman seçenekleri bulunmaktadır. Gelir artışının boş zaman üzerinde pozitif, toplam çalışma (evde ve dışarıda) zamanı üzerinde ise negatif etkisi olduğu varsayılmaktadır. Hane halkı gelirindeki olası bir artış toplam çalışma saatlerinde azalmaya neden olmaktadır. Evde üretilen mal ve hizmetlerin talebi

üzerindeki gelir etkisi negatif olmadığı sürece boş zamanın artırılması demek dışarıda çalışılan zamanın azaltılması anlamına gelmektedir. Bu varsayım, evde üretilen hizmetler bakımından kadının evde yardımcısı ya da makineleşme gibi bir ikamesinin, evde üretilen mallar açısından ise dondurulmuş gıda vb. ikamesinin olmadığı düşüncesine dayanmaktadır. Bu ikamenin azlığı evde çalışılan saatler üzerinde, çokluğu ise dışarıda çalışılan saatler üzerinde negatif gelir etkisine neden olmaktadır. Örneğin anne bakımı ikamesi çok daha zor olan bir hizmet olduğundan gelirdeki aynı miktardaki değişiklik küçük çocuğu olan bir annenin dışardaki çalışma saatlerini çok daha fazla ve güçlü bir şekilde etkileyecektir.

Mincer (1962) tarafından öncülüğü yapılan ve sonrasında Becker (1965, 1981) tarafından geliştirilen söz konusu “New Home Economics” görüşü ile işgücü arzı kararlarının piyasa malı tüketim seçimleri ve zaman tahsisi bağlamında daha geniş ele alınması gerektiği öne sürülmüştür. Böylece 1960'larda ilk kez, çocuk büyütmenin de para ve zaman tahsisi gerektirdiği için pazarlanabilir bir mal gibi bir ev üretimi (home production) olarak göz önünde bulundurulması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Buna göre kadınların işgücüne alınmaları çocuk büyütmenin fırsat maliyetini yükseltmektedir. Çünkü ücret ya da hanehalkı gelirin artmasının doğurganlık üzerinde yarattığı olumlu gelir etkisi, çocuk büyütmenin artan fırsat maliyetinin oluşturduğu olumsuz ikame etkisinden daha küçüktür. Zaman çocuk yetiştirmek için harcandığında çalışma için harcanamayacaktır, bu nedenle çocuk büyütmenin fırsat maliyeti kadınların ücret gelirleriyle orantılıdır (Becker 1981, Galor ve Weil 1996).

Aynı şekilde sahip olunmak istenen çocuk sayısına göre kadınların zaman ve para kısıtı altında evde ve işte çalışma kararları değişmektedir. Çalışmada tek çocuklu annelerin ev işlerinde dış işlere oranla çok daha verimli ve etkin oldukları, ev işinde geçirdiği zamanın karşılığını daha fazla aldığı ortaya konulmuştur. Bu da kadınların kaç çocuk sahibi olmak istediklerine ilişkin kararlarını etkilemektedir (Becker 1965).

Mincer ve Becker'in modelini geliştiren Gronau (1980) ise ailedeki ekonomi modelinin üç farklı zaman dağılımına sahip olduğunu öne sürmüştür. Bunlar; ücretli çalışma zamanı, evde üretim zamanı ve boş ya da üretimsiz zamandır ve bu üç zaman birbirini ikame etmektedir. Bu görüşe göre; ailedeki eşlerden her ikisi de ücretli çalışıp çocuk büyütmede

ücretli pazar ürünleri ve imkânlarını kullanabilir ya da birisi işgücü piyasasını terk ederek bunun yerine zamanını sadece çocuk büyütme ayırabilir veya her iki eş de yarı zamanlı çalışmayı seçerek çocuk büyütme zamanını ve işlevini paylaşabilirler. Bu hallerden ikincisinde ise işgücü piyasasını terk ederek çocuk büyütme görevini alan eşin genelde kadınlar olduğu söylenebilir. Kadınların çalışmak yerine çocuk büyütme tercih etmeleri daha sık rastlanan bir davranış biçimidir. Çünkü kadının işi bırakmasının fırsat maliyeti aile için daha düşüktür ve erkek daha yüksek ücret perspektifine sahipken işgücü piyasasından ayrılmayı tercih etmemektedir.

Eğitim almayan kadınların fırsat maliyeti cinsiyet ayrımcılığının daha maliyetli hale gelmesinden dolayı ekonomik kalkınma ile birlikte artmaktadır. Kadınların eğitime dahil edilmemesinin fırsat maliyetine ilişkin araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda; kadınları ve genç kızları eğitimden dışlamanın maliyeti, ekonominin üretim potansiyelinin ve genel olarak büyümenin engellenmesidir (WEF 2014). ILO'nun yayımladığı bir rapora göre; Asya ve Pasifik bölgelerinde eğitimdeki cinsiyet farklılığı yıllık 16-30 milyar ABD Doları arasında bir kayba neden olmaktadır (ILO 2011).

Sonuç olarak ekonomik büyüme, kadınların işgücü arz etmeme ya da evde oturmasının maliyetini arttırmakta ve kadınların işgücüne katılım oranlarının ve buna ilişkin kamu harcamalarının daha yüksek olmasını sağlamaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranındaki artış kamu hizmetleri talebini arttırarak çocuk yetiştirme ve çocuk bakımı maliyetlerini düşürmektedir (Cavalcanti ve Tavares 2011).

Ekonomik büyüme tek başına toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin istenen sonuçları ne yazık ki sağlayamaz, bunun yanında yasal, siyasal ve ekonomik kurumların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini düzeltmek/düzenlemek için aktif tedbirler almaları da gerekmektedir. Bir sonraki kısımda da görüleceği üzere kadın işgücüne katılımı sadece ekonomik büyüme vb. ekonomik faktörler değil sosyal faktörler de önemli derecede etkilemektedir.

2.2 SOSYAL FAKTÖRLER

Kadının işgücüne katılımı ile desteklenecek bir ekonomik büyüme/kalkınma sadece

ekonomik faktörlerle sınırlı olmadığı ve din, kültür, siyaset ve eğitim gibi pek çok sosyal faktör ile birlikte doğurganlık oranı ve çocuk sahibi olma gibi demografik faktörlerle de etkileşim içinde olduğu uluslararası rapor ve akademik çalışmalarda vurgulanan bir husustur.⁹ Tüm bu sosyal faktörler kadının toplumdaki konumunu belirleyerek doğrudan ya da dolaylı da olsa kadının işgücüne katılımını etkilemektedir.

Ancak bu tarz sosyal faktörlerin değişiminin ekonomik faktörlerdeki gibi hızlı olamamasından ve toplumdaki yapısal değişikliklerin çok daha fazla zaman alması gerçeğinden yola çıkarak, kadın işgücüne katılım oranı ve ekonomik büyüme ilişkisine maliye özellikle maliye politikası bakış açısı ile yaklaşmayı amaçlayan bu tezde hem bu nedenle hem de kullanılan veri aralığının (2000-2012 arası yıllar) uzun dönemi içermemesi nedeniyle söz konusu sosyal faktörlerin kadın işgücüne olan etkisi bu tezde analizlere dahil edilmemiştir.

Bununla birlikte, kadın işgücüne katılım oranını doğrudan etkiledikleri göz önünde bulundurulduğunda önemleri göz ardı edilemeyeceğinden söz konusu sosyal ve demografik faktörler ile kadın işgücü oranını ne şekilde etkiledikleri aşağıda kısaca özetlenmeye çalışılacaktır.

Bahse konu sosyal faktörlerden birisi siyasettir. İnsan haklarını, davranışlarını ve hayat seçimlerini (toplumdaki mal ve hizmet dağılımı, özel ve kamu kaynaklarına erişim kararları vb.) etkileyen kararların alındığı ve kuralların konulduğu parlamentolar, mahkemeler ve diğer kamu kurumlarında yönetici pozisyonlarında cinsiyet bakımından çeşitliliğin sağlanması bu kurumların işlevleri gereği özellikle önem arz etmektedir (OECD 2014). Ayrıca kadınların karar alma mekanizmalarında yer almaları, farklı bakış açıları ve yetenekleri sayesinde siyasi perspektifi daha geniş açıdan etkileyecek, yeni hukuki düzenlemeler, politikalar bu bakış açısı ile şekillenecektir. Bu da toplumdaki

⁹ Daha ayrıntılı için bkz. Weber (1930), Mincer (1962), Becker (1965), Gronau (1980), Pschaharopoulos ve Tzannatos (1989), Lim (2002), Schultz (2002), Barro ve McCleary (2003), Jaumotte (2003), Guiso-Sapienza ve Zingales (2003), Engelhardt-Kögel ve Prkawetz (2004), Lincove (2008), Doğrul (2008), Guirrab ve Cayetano (2010), Jaeger (2010), Rekas (2011), Kiausiene-Streimikiene ve Grundey (2011), Doepke-Tertilt ve Voena (2012), Gaddis ve Klasen (2013), Thévenon (2013), Bradshaw-Castellino ve Diop (2013), Zahidi (2015), OECD (2006), OECD (2007), Avrupa Konseyi Notu (2009), Worldbank (2012), UNFPA (2012), OECD (2014), GAPS Raporu (2015), MDG Raporu (2015), Avrupa Komisyonu Raporu (2015a), WEF (2014), ILO (2011)

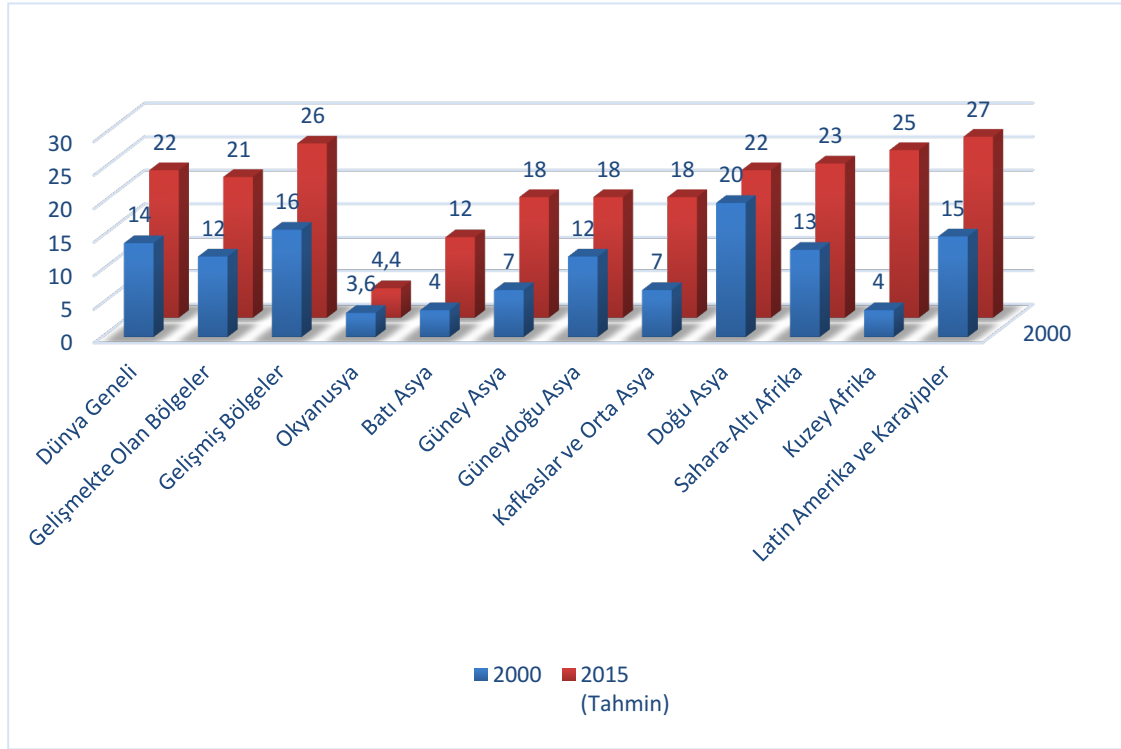
çeşitliliğin karar alma mekanizmalarına yansımaya katkıda bulunacaktır (Gurirab ve Cayetano 2010). Kadının hane halkından uluslararası seviyeye kadar tüm seviyelerde karar alma mekanizmalarına katılımı ya da etkisi temel olarak sosyal adaletin sağlanmasının ve yönetimin tüm seviyelerde geliştirilmesinin bir yoludur (GAPS Raporu 2015). Ayrıca, kadın haklarının ekonomik sonuçları ile ilgili literatür, kadınlara daha fazla hak sağlanmasının sağlığa ve çocuklara yönelik daha fazla harcama yapılmasını sağlayarak kalkınmayı teşvik ettiğini belgelemiştir (Doepke, Tertilt ve Voena 2012).

Bununla birlikte; kadınlar halen parlamento seçimleri ve siyasi yönetici pozisyonlarında “siyasi cam tavan”¹⁰ ile karşı karşıya kalmakta ve birinci derece yargı pozisyonlarında çok düşük oranda temsil edilmektedirler.

Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedeflerinden biri olan kadınların her alanda güçlendirilmesi hedefine bağlı olarak yapılan çalışmalar sonucunda 1995'te “Eylem için Pekin Platformu”nda kadının güçlendirilmesi ilkesi kabul edildiğinden bu yana kadınların parlamentolardaki küresel ortalama payı %11 seviyesinde iken Ocak 2015'te neredeyse iki katına çıkmıştır (MDG Raporu 2015). GRAFİK-7 ise gelişmişlik seviyelerine göre ve dünya genelinde parlamentolarda yer alan kadınların yüzdesi 2000 yılındaki gerçekleşme rakamı ve 2015 yılı için öngörülmüş olan düzey verilmiştir.

Dünya Bankası tarafından yayımlanan rapora göre kadının istihdamındaki engeller içinde hane halkı sorumlulukları ve kültürel kısıtlamalar da bulunmaktadır (World Bank 2012). Bu faktörler kadının işgücüne katılımını ve kazancını sınırlamaktadır.

¹⁰ Yönetim literatüründe “cam tavan” olarak adlandırılan durum, kadınların üst yönetim kademelerine gelememe nedenleri arasında yer almakta ve onların başarı ve liyakatlerine bakılmaksızın ilerlemelerini engelleyen, açıkça görülmeyen ve ifade edilemeyen engellerin tamamı olarak bilinmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Korkmaz 2014, Önder 2013.

GRAFİK-7: Parlamentolarda Yer Alan Kadın Oranı (%)

Kaynak: Binyıl Kalkınma Hedefleri 2015 Yılı Raporu (MDG Raporu 2015)

Kadın erkek ilişkileri ile toplumda kadınların ve erkeklerin rolleri hakkında var olan toplumsal önyargılar da kadınların işgücüne katılımında engel teşkil eden önemli bir faktördür. Cinsiyete dayalı önyargılar ise toplumda sosyal ve kültürel olarak kalıplaşmış tutum ve düşüncelerin “kadın” ve “erkek” rolleri ve işlevlerini ayrıştırması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu tarz önyargılar kadın ve erkeklerin eğitim, çalışma ve iş seçimlerini etkilemekte ve cinsiyete göre ayrılmış bir işgücü piyasasına, kadın ve erkek arasında çalışma zamanının, gelir ve aile sorumluluklarının eşit olmayan bir şekilde paylaşılmasına neden olmakta, kadınların kariyer hedeflerini ve karar verici pozisyonlara atanmalarını etkilemektedir (Avrupa Konseyi Notu 2009 ve Avrupa Komisyonu Raporu 2015a, World Bank 2013). Her ne kadar söz konusu önyargıların ortadan kaldırılması için hukuki düzenlemelerin yetersiz kaldığı ileri sürülse de eğitim, medya ve karar alma mekanizmaları alanlarında geliştirilecek araçlar, yenilikçi görüşler ve yöntemler, toplum görüşlerinin olumlu biçimde şekillendirilmesinde yardımcı olmaktadır (Kiausiene, Streimikiene ve Grundey 2011).

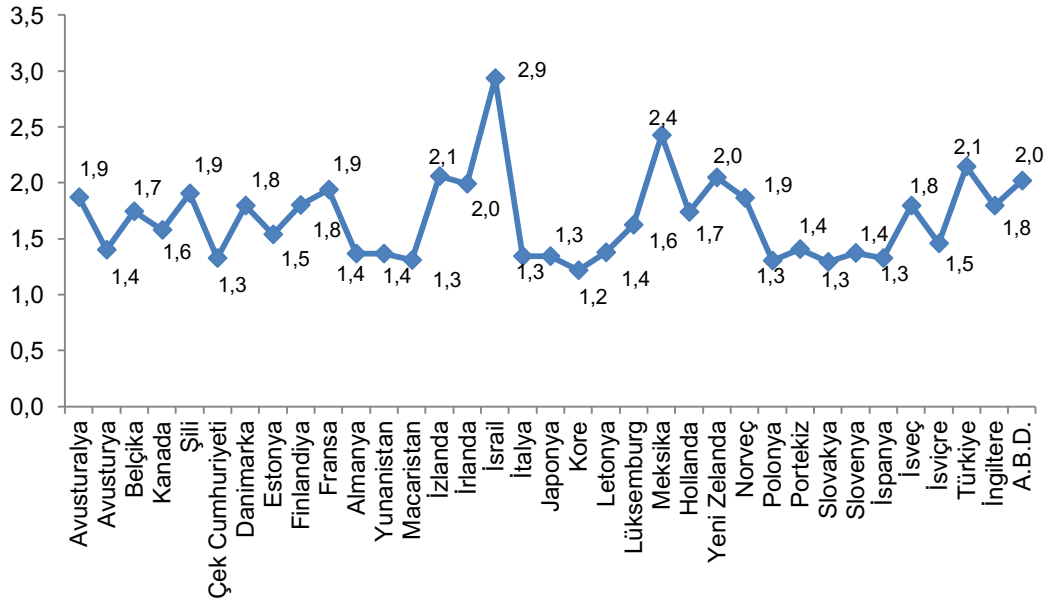
Kadın işgücüne katılımı etkileyen diğer bir sosyal faktör olan din ise halen çoğu kültürde cinsiyet ile ilgili kuralları belirlemede temel öneme sahiptir ve tüm dinlerdeki aşırı tutucu bakış açısı kadın haklarını reddetmekte ya da tehdit etmektedir.

Dini uygulama ve inançların ülkenin ekonomik gelişmişliği üzerindeki etkisini araştıran çalışmalarda (Barro ve McCleary 2003, Weber 1930); özellikle cennet ve cehennem kavramlarını içeren çeşitli dini inançlarla ekonomik büyüme arasında olumlu bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Konuyla ilgili diğer bazı çalışmalara göre din ögesi ve etnik yapı, kadınların doğurganlık kararları yoluyla işgücüne katılma kararlarını dolaylı olarak da olsa etkilemektedir (World Bank 2013). Bu durum dinsel normların özellikle kadının hane halkı faaliyetlerinin ve yüksek doğurganlık oranlarının önemli olduğu Müslüman ülkelerde ve daha az ölçüde de Katolik ülkelerde kadınların işgücüne katılımı için cesaretlerini yitirmesine neden olmaktadır. (Pscaharopoulos ve Tzannatos 1989, Lim 2002, Lincove 2008).

Doğurganlık oranı ve çocuk sahibi olup olmama durumu da kadının işgücüne katılımını etkileyen demografik faktörleri oluşturmaktadır.

OECD’de belirli bir yıldaki doğurganlık oranı; kadının çocuk yetiştirdiği yılların sonuna kadar yaşaması ve yaşa dayalı doğurganlık oranı ile uyumlu bir şekilde çocuk doğurması varsayımı altında her bir kadından doğan toplam çocuk sayısı olarak tanımlanmaktadır. Doğurganlık oranları, beş yıllık aralıklarla tanımlanan yaşa özel doğurganlık hızlarının toplamı ile hesaplanmaktadır. Net göç olmaması ve değişmeyen ölüm oranı varsayımında kadın başına yaklaşık 2 çocuğa tekabül eden toplam doğurganlık oranı geniş ölçüde istikrarlı bir nüfus sağlamaktadır. Ölüm ve göçle birlikte doğurganlık, ekonomik ve sosyal kalkınmanın hem etkisi hem de nedenini yansıtan nüfus artışının bir unsurudur. Tüm OECD ülkelerinde doğurganlık oranı uzun dönemde genç kadınlar için düşmekte, daha yaşlı olanlar içinse yükselmektedir. Çünkü günümüzde, önceki kuşaklara göre daha fazla eğitim alan ve kariyer sahibi olmaya daha fazla önem atfeden kadınlar (erkekler de) aile kurma ve çocuk sahibi olma kararlarını ertelemektedirler. En düşük doğurganlık oranına sahip ülkelerde kadınların işgücüne katılma oranları daha yüksektir (OECD 2006). (Bknz. GRAFİK-8 ve EK-6: OECD Ülkelerinde Doğurganlık Oranları Tablosu (2000-2012 Yılları Arası Kadın Başına Çocuk Sayısı))

GRAFİK-8: OECD Ülkelerinde Doğurganlık Oranları (2000-2012 Yılları Arası Kadın Başına Ortalama Çocuk Sayısı)

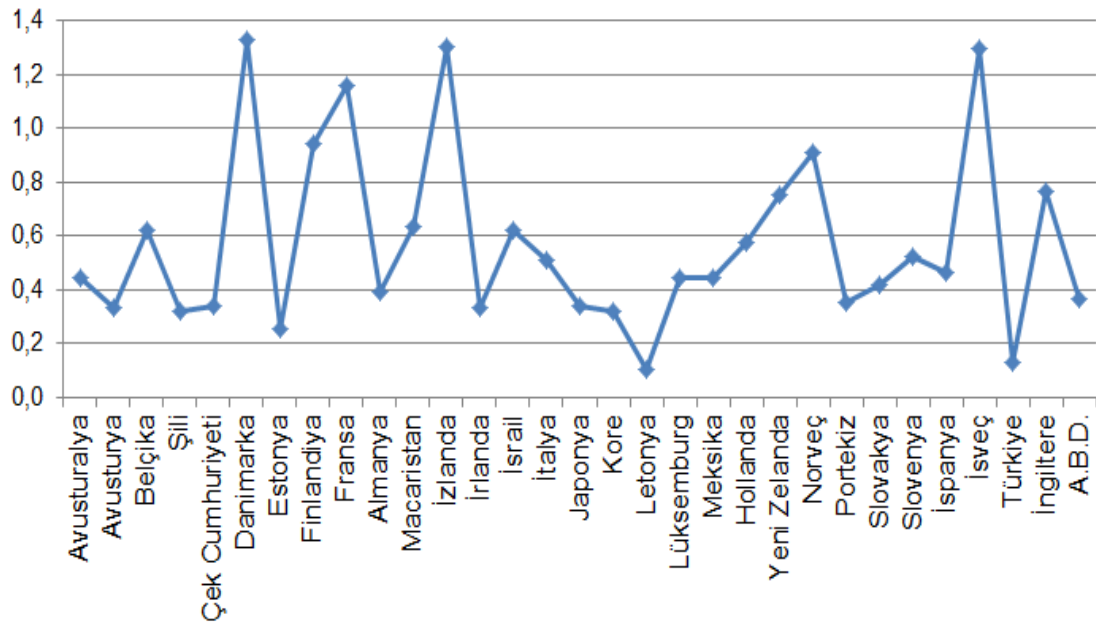
Kaynak: OECD Data Resmi İnternet Sitesi, <https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm>.

Literatürdeki çalışmalara göre genel kanı doğurganlık ile kadınların işgücüne katılım oranları arasında negatif bir korelasyon olduğu yönündedir. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalarda (Jaumotte 2003, Engelhardt-Kögel ve Prskawetz 2004) çocuk bakımı olanaklarındaki ve çalışan annelere karşı davranışlardaki değişiklikler sonucunda bu hususun tersine döndüğü görülmektedir. Aynı şekilde; çalışan kadınların daha az çocuğu olacağı ve aile dostu politikaların doğurganlığı azaltacağına dair görüşlerin aksine kadın istihdamını teşvik eden ülkelerdeki doğurganlık oranları daha fazladır (OECD 2007). Konuyla ilgili çalışmalarda; evli ve çocuksuz kadınların evli olmayan, çocuksuz kadınlara göre işgücü piyasasında daha az oranda katıldığı ve dolayısıyla kadınların işgücü arzının sahip oldukları çocuk sayısı ile negatif ilişki içinde olduğu sonucuna varılmıştır. Hatta evli ve çocuklu kadınların işgücü katılımının daha da düşük olduğu tespit edilmiştir (Nakamura ve Nakamura 1994, Doğrul 2008).

Dolayısıyla kadınların işgücüne katılımının doğurganlık oranını azalttığı hususu genel bir sonuç olarak söylenememekte, ülkelerin içinde bulunduğu sosyokültürel ve makroekonomik yapılar nedeniyle ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Çocuk bakımı sübvansiyonları resmi çocuk bakımı fiyatlarını görece arttırırken, çocuk yardımı sadece gelir etkisine sahiptir ve işgücü arzında bir azalmaya neden olduğundan çocuk sübvansiyonlarının tersine, çocuk yardımları gelir etkisine bağlı olarak kadın katılımı üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır. Bu nedenle çocuk yardımı, kadınların işgücüne katılımını arttırmaları bakımından çocuk bakımı sübvansiyonlarına göre daha az tercih edilmektedir (Jaumotte 2003, s.93). Genel anlamda, kadınların kurumsal çocuk bakımı faaliyetlerinden (kreş, anaokulu vb.) yararlanarak veya bakıcı tutarak işte geçirdikleri zamanı arttırılmaları ve aile gelirini yükseltilmeleri daha çok tercih edilen seçenektir (Rekas 2011).

GRAFİK-9: OECD Ülkelerinde Erken Çocuk Eğitimi ve Sağlığı Kapsamında Yapılan Kamu Harcama Oranı (2000-2012 Yılları Ortalama GSYH'ya oran %)¹¹

Kaynak: OECD Resmi İnternet Sitesi, <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>.

GRAFİK-9'da da görüleceği üzere, OECD ülkelerinde erken çocuk eğitimi ve sağlığı kapsamında yapılan kamu harcamalarının GSMH yüzdesi 2000'li yıllardan 2012'ye kadar genel olarak (Slovenya, İspanya ve İsveç dışında) artış göstermiştir. Söz konusu harcamalara GSMH'den en fazla payı ise Danimarka, İzlanda, İsveç ve Norveç gibi yüksek kadın işgücü oranı ile doğurganlık oranına sahip İskandinav ülkeleri tarafından

¹¹ Kanada, Yunanistan ve İsviçre veri olmaması nedeniyle hesaplama dahil edilmemiştir.

ayrılmıştır. Estonya, Letonya ve Türkiye’de ise ortalama oranın diğer OECD ülkelerine kıyasla çok daha düşük olduğu görülmektedir. (Bknz. EK-7: OECD Ülkelerinde Erken Çocuk Eğitimi ve Sağlığı Kapsamında Yapılan Kamu Harcama Oranları Tablosu (GSYH’ya Oran-%))

ABD’de çocuk sahibi evli kadınlar üzerinde yapılan araştırmaya göre (Averett-Peters ve Waldman 1997) kadınların işgücü arzı brüt ücretten çok net ücrete (çocuk yardımı ve maliyetinin düşülmesinden sonraki ücret) duyarlıdır ve çocuk bakımı için hükümetin yaptığı yardımlar işgücüne katılımı önemli derecede artırmaktadır.

Çoğu ülke ve hükümet tarafından sağlanan diğer bir çocuk bakımı desteği de doğum izni hakkıdır. Doğum izni kadınların işgücü piyasasına katılımlarını etkileyen kurumsal ayarlamaların en önemli bileşenlerindedir. Bu izinler, kadınlara iş ve aile yaşamını uyumlaştırmada yardımcı olduğu için kadınların işgücüne katılımını da arttırmaktadır. İş güvenliği açısından ise kadınların işgücü piyasasına katılımındaki sürekliliği güçlendirmektedir. Bunlara rağmen, uzun süreli doğum izni çoğu kadın için işgücü piyasasına tekrar geri dönmeyi zorlaştırmakta, diğer şeyler sabit kaldığında, her ne kadar tam ve yarı zamanlı çalışma için farklılaşsa da işten ayrı kalma süresi uzadıkça toplam kadın işgücüne katılım oranı azalmaktadır. (Thévenon 2013) 20 haftanın ötesinde, ek doğum izninin kadın katılımına marjinal etkisi negatife dönmektedir (Jaumotte 2003, s.93)

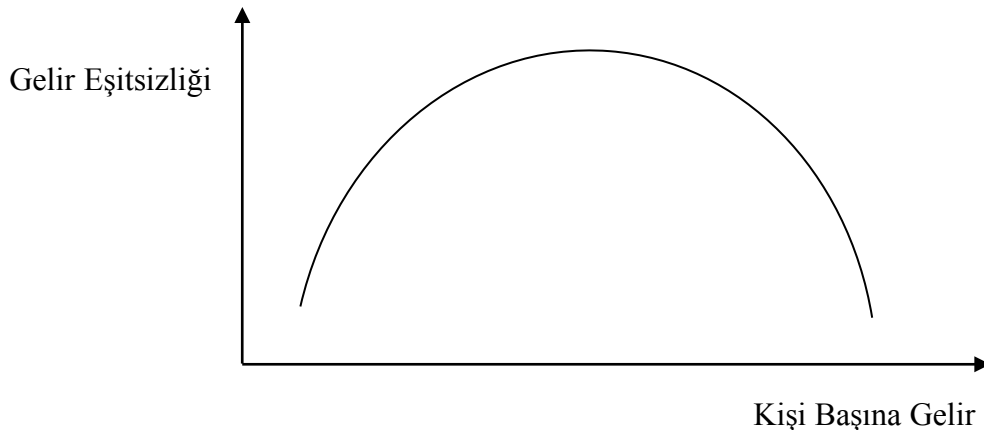
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KADIN İŞGÜCÜ, EKONOMİK KALKINMA VE MALİ YÜK

3.1 KADIN İŞGÜCÜ KATILIMI VE KALKINMA İLİŞKİSİNİN TEORİK ÇERÇEVESİ

Kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli bir ilişki kuran “U Şekilli İlişki” ya da literatürdeki diğer bir tanımlama ile “U Eğrisi Hipotezi”nin geçmişi 1960'lara dayanmaktadır ve pek çok akademisyen tarafından geniş bir şekilde çalışılmış, çoğunda böyle bir ilişkinin varlığı ima edilmiş ve pek çoğunda da kanıtlanmıştır. Genel olarak teoriye göre; ekonomik kalkınma sürecinde kadınların işgücüne katılım oranları ilk olarak düşmekte ve sonrasında ise artmaya başlamaktadır. Yüksek gelirli ülkelerdeki ekonomik kalkınmada yaşanan değişiklik ise düşük gelirli ülkelere oranla kadın istihdamında bu tarz bir değişime neden olmamaktadır.

Kadınların ekonomik katılımları ile ekonomik kalkınma arasındaki U şekilli davranış, eşitsizlik ve büyüme arasındaki ters U hipotezi arasında benzerlikler bulunmaktadır. Kuznets (1955) kişi başı gelir ile ölçülen ekonomik gelişmişliğin öncelikle eşitsizliği arttırdığını fakat gelişmişliğin faydalarının artması ve yayılması ile birlikte bu eşitsizliklerin zamanla azaldığı önerisinde bulunmuştur. Kuznets Hipotezinin ilk aşamalarındaki tartışmaya benzer şekilde, kadınların işgücüne katılımlarının ilk başta azaldığı sonrasında ise ekonomik kalkınma ile birlikte artmaya başladığı “U Eğrisi Hipotezi”nin temelini oluşturmaktadır.

ŞEKİL-1: Kuznets Eğrisi (Ters U Hipotezi)

Daha çok tarıma dayalı düşük gelirli ülkelerde istihdamdaki kadınların işgücüne katılım oranları erkeklere oranla göreceli olarak daha fazladır. Bunlar genellikle çocuk bakan ve kendi aile tarım işletmelerinde çalışan ücretsiz aile işçisi durumundaki kadınlardır. Gelir seviyesinin imalat sektörünün gelişmesi ve yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına bağlı olarak artmasıyla birlikte kadın işgücünün istihdam içindeki payı azalmaya başlamaktadır. Bu dönemde kadınların imalat sektöründe iş bulamamasının nedenleri arasında gelişen teknolojiye adapte olamamaları, eğitim eksikliği, sosyal gelenekler ve bunlara bağlı olarak işverenlerin tercihi de yer almaktadır (Schultz 1990). Erkekler işçi olarak çalışmaya başladıklarında hane halkı gelir seviyelerini arttırarak kadınları bu işlerden gelir etkisi ile dışlamaktadırlar. Bununla birlikte aile tarım işletmeleri de tarımdan imalat sektörüne geçen erkekler nedeniyle ya kapanmakta ya da azalmakta bunun sonucunda da tarımda çalışan kadın işgücü sayısı düşmektedir (Choudhry 2010).

Ticarileşmenin ilk aşamalarında ve kapitalist büyüme döngüsü içinde kadının işgücüne katılım oranı azalmakta ve büyümenin çok daha ileriki aşamalarında ise özellikle politik müdahalelerle desteklendiğinde artmaktadır. Dolayısıyla U şekilli modelin ortaya çıkmasında ticarileşme ve endüstrileşmenin artması, tarım dışı sektörün büyümesi, şehirleşme ve bunlarla beraber eğitim ve doğurganlık davranışlarındaki değişim ile birlikte işgücü piyasasının daha rekabetçi hale gelmesi etkili olmaktadır (Çağatay ve Özler 1995, Luci 2009a ve 2009b).

3.1.1 Ekonomik Gelişmişlik Göstergesi Olarak GSYH Kullanan Çalışmalar ve U Şekilli İlişkinin İktisadi Temelleri

Yukarıda yer alan temel açıklamalar doğrultusunda; çalışmalarda genel olarak, tarım ekonomisinden endüstrileşmeye geçen ülkelerde kadının işgücüne katılım oranı önce azalıp sonra artarak U şeklinde bir eğri izlemektedir. Bunun sonucunda U şekilli eğrinin sol tarafında yer alan ülkelerin GSYH'larının düşük olduğu ve ekonomilerinin tarıma dayandığı, sağ tarafta yer alanların ise yüksek GSYH'ya sahip endüstrileşmiş ülkeler olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla, kadın işgücüne katılım oranının düşük gelirli ve gelişmiş ülkelerde yüksek, orta gelirli ülkelerde ise diğerlerine oranla daha düşük olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik büyüme ile kadın işgücüne katılım oranı arasında U şekilli ilişki olduğu literatürdeki çoğu çalışmada da ifade edildiği üzere¹² ilk defa 1967 yılında Sinha tarafından ortaya konulmuştur. Fatima ve Sultana (2009) tarafından aktarıldığı üzere; Sinha, çok fakir ülkelerde ekonomik kalkınmanın ilk aşamalarında düşme eğilimi gösteren kadın işgücüne katılım oranının yüksek, orta gelirli ülkelerde ise göreceli olarak daha düşük olduğunu gözlemlemiştir. Buna göre; U şeklinin azalan kısmını, şehirleşme ve tarımsal olmayan üretime olan kayışla beraber kadınların tarım çalışmasının azalmasına bağlamaktadır. U şekilli eğrinin artan kısmı ise kalkınmanın ileriki aşamalarında kadınların hizmetler sektöründe iş bularak işgücüne geri dönmesi sonucu oluşmaktadır. Bununla beraber erkeklerin ayrıcalıklı bir şekilde eğitime ve yeni teknolojilere erişimleri kalkınmanın ilk aşamalarında kadınları işgücünden uzaklaştırmaktadır. Ancak kalkınmanın ileriki aşamalarında kadınlar da eğitim ve teknolojiye erişim sağlamak ve işgücüne katılımları arttığından U şekilli bir ilişki ortaya çıkmaktadır (Boserup 1970).

Goldin'in 1986 ve 1995 yıllarında yayımladığı çalışmalar U şekilli ilişkiyi ABD açısından doğrulayan ve literatüre büyük katkılar sağlayan çalışmalardır. Goldin'in oluşturduğu model, Tam (2011)'in çalışmasına ve bu çalışmaya da temel teşkil eden kadınların işgücüne katılım oranını bağımlı, kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla ve onun karesini bağımsız değişken kabul eden bir regresyon modelidir. Bağımsız değişken olarak eğitimin de kullanıldığı çalışmada, uzun dönemde eğitimin kadınların işgücüne katılımı üzerinde pozitif yönde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Goldin'in çalışmasında, ampirik sonuçlarla desteklenen U şekilli kadın işgücüne katılımı yaklaşımı teorik açıdan da ele alınmış, kadın işgücü arzına mikro iktisadi bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

Kadın istihdamının ekonomik gelişim süreci içerisindeki değişimleri anlatıldıktan sonra kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyümenin iktisat teorisi bağlamında ilişkisi yani ekonomik kalkınma sürecinde kadınların işgücündeki değişiklikler Goldin (1995) tarafından aşağıdaki şekil (ŞEKİL-2) üzerinden anlatılmaktadır.¹³

¹² Pscharopoulos ve Tzannatos (1989), Schultz (1990), Mammen ve Paxson (2000), Fatima ve Sultana (2009), Gaddis ve Klasen (2013)

¹³ Kadının işgücüne katılımına ilişkin iktisadi teorilerin temelini yansıtmaması bakımından U hipotezinin teorisine burada kısaca yer verilecektir.

belirlenmekte ve diğer hane halkı bireyleri tarafından arttırılan gelir bu üretim olanakları eğrisini ΔG kadar yukarı kaydırmaktadır. Diğer hane halkı bireylerinin ilk gelir seviyesi “0”da normalize edilmiştir. Kadının zaman tahsisine dair kararları, işinin, ailesinin sosyal statüsü üzerindeki etkisini göz önünde bulunduran kendisi tarafından verilmektedir. Modelde, kadının fayda fonksiyonu $U = U(G,C) - (\delta S)$ olarak verilmiştir; S burada stigmanın fayda değeri ve δ da 0 ya da 1 gösterge değişkendir. Kadın, G malını ücretli çalışan (mavi-yaka işçi) olarak üretiyorsa (haftanın bir kaç saati için olsa bile) bu değer 1'dir.

Goldin modelinde üç dönem kabul etmiştir. Bunların ilkinde herhangi bir firma istihdamı bulunmamakta, ikincisinde ise diğer hane halkı bireyleri firmada çalıştıkları için firmanın ücret teklifi ile ailenin geliri artmaktadır. Kadınlar bu dönemde firmada işçi olarak çalışma seçeneğine sahiptir. Üçüncü dönemde ise kadınların eğitimi daha ileri seviyeye geldiği ve firmada beyaz yaka çalışma imkanı olduğu için kadınların ücretleri daha da artmaktadır. Aynı zamanda burada işgücüne katılım ile kadının çalışma saatleri arasında bir ilişki olduğu ve bu zamanların tamamının G malı üretimi için harcandığı varsayılmaktadır.

Şekil, birinci dönemde a noktasını seçen, G malını evde üretmek için AT saat çalışan ve OA saat çocuk bakımına harcayan bir kadının zaman tahsisini göstermektedir. Kadının üretkenliğinde herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen ΔG kadar artan gelir ile kadın b noktasında ilerlemekte ve hane içinde G üretimi için harcadığı zamanı BT'ye düşürmektedir. Bu değişiklik gelir etkisinin bir yansıması olarak yorumlanmaktadır. Firmanın ortaya çıkması ile kadına hane dışında çalışması için teklif edilen ücret, G malı fiyatı ile göreceli olarak artan g_T üretim imkanları eğrisini b noktasında aşan v_2 doğrusu olarak verilmiştir. v_2 doğrusu sayesinde stigma olmayan denge, kadının firma için çalışmak ve çocuğuna bakmak ile sadece çocuğuna bakmak seçeneklerinden birini seçmesine imkan verir bir özelliğe sahip olmaktadır. v_2 doğrusunda verilen ücret ile G malının hane içinde üretimi artık ortadan kalkmıştır. Bu nedenle 2. dönemde eğer hane gelirini artırmak daha öncelikli ise kadın b noktasını seçerek G malı üretimi için harcadığı zamanı AB kadar azaltacaktır. Eğer ücretindeki değişiklik hane gelirinin artması ile birlikte gerçekleşirse kadın c noktasını seçerek G malı üretimindeki toplam saatini 1.

dönemdekinden fazla olacak şekilde CA kadar artırabilecektir. Bu arada, her ne kadar kadın a noktasında hane içinde G malı üretimi için AT kadar zaman harcıyor olsa da c noktasında firmada G malı üretimi için CT kadar zaman harcadığına dikkat etmek gerekmektedir. Bu hareketlere istinaden Goldin, stigma olmayan dengenin U şekilli işgücü fonksiyonunu mümkün kıldığını ancak hane içi geliri ve kadının ücretini aynı zamanda arttıran bir ekonomik büyüme durumunda tam olarak da geçerli olmayacağını savunmaktadır. 3. dönemde ise kadının ücreti, eğitiminin artması ve firmadaki beyaz yaka çalışan olarak istihdam edilmesi yoluyla v_3 doğrusu ile verilen seviyeye kadar artmakta ve kadının d noktasını seçtiği varsayılmaktadır. Bu durumda, işgücü arzındaki değişim olağan (telafi edilmemiş) ücret etkisi ile belirlenmektedir.

Aileleri damgalayan (stigmatize eden) kurallar, kocalar başta olmak üzere, üretimde ücretli çalışan eşe sahip olunması nedeniyle dengeyi özellikle 1. dönemden 2. döneme ve 2. dönemden de 3. döneme değiştirmektedir. 1. dönemdeki denge değişmemekte ancak firmanın ortaya çıkmasıyla birlikte artan ücrete verilen cevap 2. dönemde değişebilmektedir. S değeri her aile için beden ya da üretim işçisi olarak çalışan bir eşe sahip olmak nedeniyle sosyal damgalamadan (stigmadan) kaynaklanan verimlilik kaybını vermektedir. Kadın, v_2 boyunca çalışma seçeneği göz önüne alındığında c noktasından, bu seçeneğin olmaması durumunda ise b noktasından daha iyi bir çalışma yapamamaktadır. Bu durumda ise $(U'_2 - U_2)$ 'nin S'den küçük olup olmadığı önem kazanmaktadır. Eğer damgalamanın (stigmanın) fayda değeri b noktası ile karşılaştırıldığında c noktasında olmanın kazancından daha fazla ise hane halkı b noktasında kalmayı tercih edecektir. Üretim sektöründe çalışan eşin varlığı nedeniyle ailenin kaybettiği fayda genişletilmiş seçim kümesine sahip olmanın getirdiği faydadan daha büyük olmaktadır. Hane dışında ücretli bedensel işçi olarak çalışan kadınlara karşı sosyal damgalama (stigma) çok güçlü ve geniş olmaktadır. Bu durum genellikle ve çoğunlukla erkek yoğun endüstrilerde (örn. Maden, demir, çelik) çalışan kadınla ilişkilendirilse de kadın yoğun sektörlerde (örn. giyim, tekstil) veya karışık endüstrilerde de (örn. gıda) kendini hissettirmektedir. Burada toplumsal damgalama (stigma), toplumsal olarak karısının böyle bir istihdam altında çalışmasına mücadele eden tembel, uyuşuk ve aileyi ihmal eden koca üzerine yapılmaktadır.

Eğer damgalama (stigma) dengesi bağlayıcı ise kadın 2. dönemde b noktasını, beyaz yaka pozisyonu teklif edilmiş ise d noktasını tercih etmektedir. Böylece üç dönem boyunca a'dan b'ye ve oradan da d'ye hareket, U şekilli bir işgücüne katılım fonksiyonu şeklinde görüntü ortaya koymaktadır. Ancak damgalama (stigma) etkisinin en azından bazı aileler üzerinde etkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda ekonomistlerin gerçek ücret etkisini yanlış hesap etme ihtimalleri ortaya çıkmaktadır. 1. ve 2. dönemler arasında "0" olarak ölçülen damgalama (stigma) etkisi, 2. ve 3. dönemler arasında gerçek ücret etkisinden çok daha büyük olmaktadır. Hane halkının serbest dengesi, ücret değişimlerine cevaben öncelikle göz ardı edilmekte, sonrasında ise fazla tahmin edilmektedir. Daha fazla hane b noktasından d gibi bir noktaya hareket ettikçe, ölçülen ücret etkisi azalmaktadır. Bu nedenle, ekonomistler öncelikle göz ardı edilebilecek ücret etkisini, sonrasında daha büyüğünü ve sonrasında ise daha orta dereceli (daha doğru) oranı gözlemlemektedirler. Aynı etkiler sabit maliyetler modeli ile de üretilebilmektedir. Ücretler arttıkça hane dışı işe girmenin sabit etkisi daha az aileyi bağlamaktadır.

Gelir etkisi aynı zamanda sapmalı/trafıdır. Yüksek gelir seviyelerinde stigma etkisinin bağlayıcı olma olasılığı daha fazladır. Böylece, eğer kadın için tek ücretli iş imalat sektöründe ise kadınların katılımı gelir arttıkça daha fazla azalacaktır. Bazı azalmalar hane içi üretiminin azalmasından (a noktasından b noktasına hareket gibi) bazıları ise daha fazla ailenin $(U_2' - U_2)$ 'nin S'den küçük olduğu noktaya ulaşmasından kaynaklanmaktadır.

Buradan hareketle, Goldin'in ilk başta gözlemlediği husus da kadının eğitim seviyesi henüz ileri safhada değilken ve kadının aile dışındaki tek istihdam olanağı olan tarım ve imalat sektörlerinde bedensel işçi olarak çalışması genellikle toplumsal damgalama (stigma) yaratırken oluşan gelir etkisinin U şekilli fonksiyonun diğer bir açıklaması olmasıdır. Kadının işgücüne katılımı kendi ücretleri artıyor olsa da gelirin artmasıyla birlikte düşmekte, sadece kadınların eğitim düzeylerini arttırmaları sayesinde bedensel olmayan işlere girmeleri ile birlikte işgücüne katılım oranları tekrar artmaktadır. Bu nedenle damgalama (stigma) etkisi beyaz yaka olarak çalışan kadınlara genel olarak uyarlanamamaktadır.

Bununla birlikte Goldin'e (1995) göre; U şeklinin azalan kısmında gelir etkisi ikame etkisinden daha fazladır, artan kısımda ise tam tersi ikame etkisi gelir etkisine göre daha büyüktür. Ekonominin gelişmesiyle birlikte kadınlar ilköğretim seviyesinin üstünde eğitim aldıkça hizmet sektöründe beyaz yakalı işgücü olarak işgücüne katılmaları söz konusu olduğundan işgücüne katılım oranları artırmakta bu nedenle U şekilli eğrinin yükselen kısmında eğitim önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla kadınların eğitim olanaklarının artırılması ve hizmetler sektörünün (beyaz yakalı çalışanların) ortaya çıkması kadınların istihdamdaki paylarını artıran hem tarihsel olarak hem de ülkeler arasındaki en önemli belirleyicilerdir

Goldin'in çalışmalarını temel alan Tam (2011) de kadınların işgücüne katılımı ve ekonomik büyüme arasındaki U şekilli ilişkiyi gelir ve ikame etkileri yoluyla açıklamıştır. Buna göre; gelir düşük ve tarımın bazı türleri baskın iken kadın işgücüne katılım oranı yüksek olmakta, gelir arttıkça çocuk talebi de artmakta ve bu tarz bir gelir etkisi kadın işgücüne katılım oranının azalmasına yol açmaktadır. Bunun yanında, yeni teknolojiler ve makineleşme kadınların işgücüne katılımına karşı bir ikame etkisi yaratır. Böylece, hem gelir hem de ikame etkileri gelir arttıkça kadın işgücüne katılım oranının azalmasına neden olur. Kalkınma süreci ilerledikçe, fiziksel insan gücü yerine zihinsel insan gücü daha önemli hale gelmeye başlar kadınların görece ücretleri artar ve ikame etkisi kadın işgücüne katılım oranı lehine çalışmaya başlar. Bunun da ötesinde, çocuk talebi şeklinde ortaya çıkan ikame etkisi de azalmaya başlar. Kadınların işgücüne katılımı lehine olan ikame etkisi kadınların işgücüne katılmasını engelleyen gelir etkisine göre baskın hale geldikçe gelirle birlikte kadın işgücüne katılım oranı da artar.

Mammen ve Paxson (2000) 90 ülke için yatay kesit ülke verileri ile 1970-1975-1980 ve 1985 yılları için hem sabit etkiler hem de EKK yöntemi ile yaptıkları çalışmada; U şekilli ilişkiyi kanıtlamışlar ve en zengin ile en fakir ülkelerin kadının işgücüne katılım oranının %50'ini temsil ettiğini, orta gelirli ülkelerin ise sadece %35'lik bir oranla şekilde yer aldıklarını ortaya koymuşlardır.

U Şekilli ilişkiyi en yakın zamanda kanıtlayan çalışmalardan biri de 1950-1980 yılları arasında 130 ülke için dinamik panel veri tahmini sonucunda işgücünün feminizasyonu ile kişi başı reel GSYH arasında U şekilli ilişki bulan Henry Tam'ın (2011) makalesidir.

Bu çalışma, U şekilli ilişkinin zaman serisi yaklaşımını panel veri seti ve uygun panel veri tahmin metotları kullanarak açıklaması bakımından bir ilktir.

Tam, çalışmasında kadın işgücüne katılım oranını, 15-64 yaş arasındaki işgücüne katılan (istihdam edilen ücretli ve ücretsiz aile işçileri ile aktif olarak iş arayan işsizlerin toplamı) kadın sayısını aynı yaş aralığındaki toplam kadın sayısına oranlayarak elde etmiştir. Kaynak olarak 1950, 1960, 1970 ve 1980 yıllarına ait ILO 1986 veri seti kullanmıştır. Ekonomik kalkınma seviyesi kişi başı reel GSYH'nın doğal logaritması olarak ölçülmüş ve 1950, 1960, 1970 ve 1980 yılları için satın alma gücü paritesine göre indirgenmiş Summers ve Heston-1993 GSYH verileri kullanılmıştır. Eğrisel ilişki ortaya çıkarmak için \ln GSYH ve \ln GSYH'nin karesini regresyon analizine dâhil etmiş ve hem statik hem de dinamik panel veri yöntemi kullanmıştır. Genellikle orta gelir seviyesindeki 15 ülkede 2. Dünya Savaşı sonrası zamanda U şekilli bir oluşum gözlemlenmiştir. Bunu kanıtlamak için kadının işgücüne katılım oranının bağımlı: \ln GSYH ile \ln GSYH'nin karesinin bağımsız değişkenler olduğu bir regresyon analizi yapılmıştır. Öncelikle en küçük kareler yöntemi ve ülkeye özgü etkiler içermeyen yatay kesit verileri kullanılmış ve sonuçta modelin tahmin sonuçları kadın işgücüne katılım oranı ile kalkınma arasında U şekilli bir ilişki ortaya çıkmıştır.

3.1.2 Ekonomik Gelişmişlik Göstergesi Olarak Farklı Değişkenler Kullanan Çalışmalar

Ekonomik gelişmişlik göstergesi olarak kişi başına enerji kullanım oranını alan Pampel ve Tanaka'ya göre (1986) kadının işgücünden dışlanması en büyük nedenleri cinsiyet ayrımcılığı, fiziksel yetersizlikler ve daha düşük eğitim katılım oranıdır.

Psacharopoulos ve Tzannatos (1989) gelir, yaş, doğurganlık, din ve eğitim açıklayıcı değişkenlerini kullanarak yaptıkları model tahminlerinde eğitim dışındaki değişkenlerin etkilerini belirsiz bulmuşlardır. Buna göre; eğitim değişkenini kontrol ederek yani öncelikle eğitim politikalarını kullanarak kadınların işgücüne katılım oranının artırılması sağlanabilmektedir.

Rau ve Wazienski 1999 yılında yaptıkları ve 1960-1970 yılları ile 62 ülkeyi kapsayan çalışma ile endüstrileşmenin, erkeklerin baskın olduğu iş ve görevlerin dağılımının nasıl U şekilli bir yol izleyerek değişmesine neden olduğunu açıklamaya çalışmışlardır. Bulguları, endüstrileşmenin ilk aşamalarında kadınların imalat ve yönetim işlerinden dışlandığı ve tarımdan ayırarak kadın işgücüne katılım oranını azalttığı yönünde U şekilli Hipotezi desteklemektedir.

Lincove ise (2008) U şekilli eğriyi büyüme ile kadın eğitimi ve kadın istihdamı arasındaki ilişki şeklinde açıklamaya çalışmıştır. Hem kesit hem de yatay modeli bir arada kullandığı çalışmasında sonuç olarak ekonomik büyüme ile kadın işgücüne katılımı arasında literatürün aksine negatif bir ilişki olduğunu, ekonomik büyümenin kadınların işgücüne katılımını engellediğini bulmuştur. Diğer taraftan yatay modelle bu engellenmenin daha önce düşünüldüğünün aksine o kadar büyük olmadığını kadın okullaşma oranının arttırılarak kadınların ekonomiye katılımının da arttırılabileceğini tahmin etmiştir.

U şekilli ilişkinin Pakistan için geçerli olup olmadığını, ekonomik kalkınmışlık seviyesi için hane halkının yakıt tüketimi harcamalarını temel alarak araştıran Fatima ve Sultana (2009) kadınların eğitime katılması, sektörel istihdam payları, işsizlik oranı, ücretler ve medeni durumu ile U şekilli ilişki içinde olduğunu ortaya koymuşlardır. Sonuçlar; ekonomik kalkınmanın yüksek seviyelerinin kadınlar için iş olanaklarını arttırarak kadınları işgücüne katılımda cesaretlendirdiğini teyit etmiştir. Sonuçta kadınlar bu olanağın verdiği avantaj ile kendi eğitim seviyelerini daha da arttırmayı seçmektedirler. Pakistan için yapılan diğer araştırmalar da U şekilli ilişkiyi doğrulamaktadır (Nooreen ve Naeem 2012, Nooreen-Sulaiman ve Muhammed 2013).

Literatürde diğer bir çalışmada (Gaddis ve Klasen 2013) ise ekonomik büyüme kapsamında GSMH verileri yerine ayrıştırılmış sektörel büyümenin kadın işgücüne katılımına olan etkileri araştırılarak sektör bazlı büyüme temelinde U Hipotezinin doğruluğu test edilmiş ve teoremin günümüzde çoğu gelişmekte olan ülke için halen geçerliliğini koruduğunu belirtmiştir.

3.2 KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE MALİYE POLİTİKASI

Genel kabul görmüş anlayış kapsamında; kadınlar ailenin ve toplumun isteğine uygun olarak neredeyse tüm ev işleri ve bakım hizmetlerini (evdeki çocukların, yaşlıların ya da hastaların bakımı gibi) kendileri üstlenmektedirler. Bu hizmetlerin belirli bir kısmının merkezi ve yerel yönetimler tarafından kamu hizmetleri olarak (kreşler, gündüz ya da yaşlı bakım evleri vb.) sağlanması sosyal politikaların gereğidir. Ancak kamu harcamalarının kısılmasını teşvik eden neo-liberal politikalar bu tarz hizmetlerin pazarlanabilir mal olarak algılanması ve özel sektör tarafından sağlanmasını savunmaktadır (KEİG 2009). Bu durumda parasal olarak ödeme gücü bulunan kesim tarafından bu hizmetler satın alınabilirken ödeme gücü olmayan kadınlar bu hizmetlerden yararlanamayacak ve kendileri evde bu hizmetleri gerçekleştirmeye devam edecektir. Bunun sonucunda söz konusu kesimin kadın iş gücü olarak piyasada istihdam edilmesi mümkün olmayacak, ev hizmetleri ile uğraşan kadınların erkeklere oranla rekabet güçleri azalacaktır. Dolayısıyla kadınların sosyal politikalar vasıtasıyla desteklenerek istihdama katılımları teşvik edilmelidir.

Kadınların işgücü piyasasına daha fazla katılmalarını desteklemek için uygulanan sosyal politikalardan biri de aile dostu politikalardır. Aile dostu politikalar; aile kaynaklarının yeterliliğini sağlayan, çocuk gelişimini iyileştiren, iş ile çocuk bakımı arasındaki seçime yardımcı olan ve istihdam olanaklarında cinsiyet eşitliğini artıran, aile ve iş hayatını uzlaştırmada kolaylaştırıcı politikalar olarak nitelendirilmektedir (OECD 2007). Aile dostu politikalar sadece aile ve iş dengesini sağlayan değil, yarı zamanlı işlerin kalitesini artıran ve tüm iş üretkenliğini geliştiren politikalar olmalıdır. Bu politikalar, çocuk ve yaşlı bakımına ilişkin kolaylıkların yanı sıra esnek çalışma saatleri, doğum izni, diğer etik davranış kuralları ve yeni çalışma uygulamaları ile ilgili hukuki düzenlemeleri içermelidir (MDG Raporu 2014). Böylece bu politikalar, resmi çocuk yardımı imkânlarına erişim, ücretli doğum izni yardımı ve esnek çalışma saatleri imkânları ile kadınların işgücüne katılımını teşvik ederek ekonomide verimlilik, üretim, iş performansı ve dolayısıyla büyümeye katkıda bulunabilmektedir (OECD 2008, IMF 2012).

Thévenon'un (2013) OECD ülkeleri için yaptığı çalışmada; yukarıda sözü edilen aile dostu kurumsal politikaların birlikte uygulandığında birbirlerini tamamladıkları ve

ekonomide etkinliği arttırdıkları ekonometrik olarak kanıtlanmıştır. Bununla birlikte, istihdam dostu politikaların daha fazla uygulanması vergilemenin etkisini azaltırken istihdamı koruyan hukuki düzenlemeler ve diğer önlemler arasındaki olumlu etki kadın istihdamı ve işgücüne katılım arasında yani iş ve ev yaşamı arasında daha fazla uyum olmasına yardımcı olmaktadır.

AB’de ise aile politikası ve metotları adı altında çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bunlardan en sık kullanılanları ise annelik ve doğum izni, aile ödenekleri, çocuk bakımı için kurumsal bir çerçeve geliştirmek, esnek çalışma yerleri örneklerinin teşvik edilmesi, aile dostu vergi uygulamalarıdır (Rekas 2011).

Avrupa Komisyonu'nun ilk “Yıllık Büyüme Araştırması”nda vergi kârı (mahsubu) sistemi, esnek çalışma düzenlemeleri ve çocuk bakımı imkânlarının iş yerlerinde ve işgücü piyasasında sağlanması Avrupa 2020 istihdam hedefine ulaşmak için gerekli olduğu ifade edilmiş, ekonomik ve kaliteli çocuk ve okul sonrası bakım hizmetleri, esnek çalışma saatleri, yeterli doğum izni politikaları ve destekleyici uzun dönem bakım hizmetleri kadın istihdamının artmasında ve kadın ile erkeğin ev ile iş hayatını dengelemesinde önemli rol oynadığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu Raporu 2015a).

Bireylerin çalışıp çalışmama kararı almalarını zorlaştıran bir diğer unsur da vergisel uygulamalardır. İstihdam gelirlerinin/ücretlerin vergilendirilmesi ile sosyal refah faydaları ve emekli maaşları için hükümetler tarafından yapılan ödemeler işgücü piyasasında aynı şekilde etkilemektedir. Her ikisi de işgücü arzı ve talebi arasındaki bağı zayıflatarak bireylerin istihdam piyasasına katılma kararını etkiler (IMF 2013). istihdam vergilemesinin genel olarak ekonomi üzerinde (literatürde de kanıtlandığı üzere) büyümeyi azaltan ve işsizliği artıran bir etki yaratması beklenmektedir. Bu bakımdan yüksek oranlı vergi yükü de istihdam sağlamada zorluklara neden olmaktadır. Bu durum özellikle işgücü arz ve talebi daha esnek olan vasıfsız işgücü için geçerlidir (Avrupa Komisyonu Raporu 2015b). Bir çalışmada vergi yükündeki %10'luk bir artışın piyasa yoluyla sağlanan tüm işgücü girdisinin, çalışma çağındaki nüfusun yaklaşık %2'si oranında azalttığı bulunmuştur (Nickell 2004). Bu bakımdan, vergi yapısının artan ve büyük oranda dolaysız vergilere dayanması ekonomik refah ve işgücü arzı üzerine potansiyel etkileri nedeniyle önemli bir konudur. Gelir etkisinin göz ardı edilerek sadece

ikame etkisinin ölçüldüğü bir genel denge varsayımı altında; hükümetin vergi gelirleri ile sağladığı mal ve hizmetlerin, vergiler azaltıldığında özel sektör tarafından telafi edilmesi gerekecektir (Hausman 1985).

Bununla birlikte; bireyin elde etmiş olduğu ücret gelirinin vergilendirilmesi sonrasında, bireyin geliri önceki duruma göre azalacağından birey vergi öncesine göre daha az bir ücret geliri ve daha düşük bir tüketim imkânına sahip duruma gelecektir. Birey, gelir etkisiyle, azalan ücret gelirini karşılamak ve önceki yaşam düzeyini koruyabilmek amacıyla, daha fazla çalışma daha az boş zaman tercihinde bulunacaktır. Gelir etkisi olarak adlandırılan bu etki, bireyin alınan verginin miktarına, en az geçim düzeyinde bulunup bulunmamasına ve eski geçim düzeyini koruyabilmek için direnip direnmemesine bağlıdır. Bunun tersine, bireyin emeği karşılığında elde ettiği gelire olan taleplerin esnek olması halinde birey işgücü arzını azaltacak ve dinlenme ile boş zamanı çalışmaya tercih edecektir. Bireyin vergilendirme sonrasında boş zamanı çalışmaya tercih etmesi durumu emek gelirinin vergilendirilmesinin ikame etkisi olarak tanımlanmaktadır. Bireyin vergi sonrasında çalışmayı mı yoksa boş durmayı mı tercih edeceğini bu iki etkiden güçlü olan belirleyecektir. İşgücü arzının vergilendirilmesi sonucu ortaya çıkan bu temel etkiler cinsiyet ayrımında incelendiğinde kadın ve erkek çalışanlar açısından farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Bu bağlamda, gelir vergilemesinin genel olarak kadın işgücüne katılım davranışı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Gelir düzeyi ve aile durumuna göre ayrıştırılmış bir vergi yükü yeniden dağıtım politikalarında merkezi bir rol oynamaktadır. Ampirik çalışmalar kadının işgücüne katılımının erkeklere oranla vergilere çok daha fazla duyarlı olduğunu kanıtlamıştır. (IMF 2012).

Çalışma saatleri, vergi değişiklikleri ile yaratılan mali teşviklere özellikle ve güçlü bir biçimde erkekler için cevap vermezken, yalnız anneler ve evli kadınlar açısından az da olsa duyarlılık göstermektedir (Bocconi 2011). Diğer taraftan kadınlar ve özellikle anneler için ücretli bir işe girme ya da girmeme kararı vergilendirmeye ve yardımlara karşı oldukça duyarlıdır. Özellikle de evde bakıma muhtaç küçük çocuk bulunduğunda, bakıcı masrafı, ulaşım, günlük mutlak harcamalar gibi masraflar çalışma kararını zorlaştırmakta ve çalışmanın alternatif maliyetini arttırmaktadır. Bazı gruplar özellikle de

çocuk sahibi kadınlar için vergiler ve mali yardımlar çalışıp çalışmama ya da ne kadar saat çalışılacağı kararı açısından önemliken özellikle eğitim düzeyi düşük erkekler için sadece işgücüne katılım için önemli rol oynamaktadır. Yüksek eğitim düzeyine sahip erkekler içinse vergiler çalışıp çalışmama ya da çalışılan saatler açısından kararlarını etkileyen bir öneme sahip değildir. Erkekler, gelirlerini azaltan vergileme politikalarına karşı işgücüne katılıp katılmama şeklinde cevap vermek yerine vergi sonucu azalan geliri farklı şekillerde tekrar kazanma şeklinde cevap vermektedirler. Sonuç olarak, vergilendirmenin kadınlar için istihdam odaklı etkisi işgücüne katılıp katılmama ya da yarı zamanlı işleri tercih etme şeklinde ortaya çıkmakta, erkekleri özellikle yarı zamanlı ya da tam zamanlı çalışma kararı verme gibi bir etkide bulunmamaktadır (Meghir ve Phillips 2010).

Yukarıda bahsedilenlerin yanında vergilemenin zaman tahsisine etkileri ile ilgili çalışmalarda (Hunt-De Lorme ve Hill 1981, Leuthold 1981); vergilerdeki artışa bağlı olarak kadınların ev üretimi (çocuk bakımı dâhil) ile piyasa üretimi arasındaki seçimleri ele alınmıştır. Söz konusu çalışmalara göre ev dışında çalışan kadınlar evdeki üretim zamanlarını arttırıp işgücünde harcanan zamanı azaltarak yüksek vergi oranlarına tepki göstermektedirler. Literatürde, evli erkeklerin gelir seviyesine duyarlılığının düşük olduğu, telafi edilmiş emek arz eğrisinin esnekliğinin düşük olduğu, evli kadınların emek arzı esnekliklerinin daha büyük olmakla birlikte öngörülebilmesinin daha güç olduğu, işgücüne katılma kararının daha fazla çalışma kararına göre gelir hadlerine daha duyarlı olduğu ve gelir vergilerinin ücret eşitsizliğine neden olduğu hususları genel olarak kabul görmektedir (Elçin ve Saraçöz 2012, Güvenen-Kuruşcu ve Özkan 2014).

Benzer şekilde, ücret esnekliğinin de vergilendirme ile istihdam ve bu bağlamda kadın işgücüne katılımı arasındaki ilişkiyi etkileyen faktörlerden biri olduğu çeşitli çalışmalarda ortaya konulmuştur. Vergiler ve işgücü arzı hakkındaki çeşitli hesaplamalarda evli kadınlar için telafi edilmemiş net ücret esnekliği büyük oranda pozitif çıkmıştır (Hausman 1985, Kumar 2012, Bosch ve Klaauw 2012, Heckman 1974, Blundell-Duncan ve Meghir 1998, Arrufat ve Zabalza 1986, Keane 2011a ve 2011b, Meghir ve Phillips 2010).

OECD ülkelerinde de uygulanan aile vergilendirmesi (family taxation) uygulamasında vergi sistemleri bekâr kadın ya da erkeklere oranla evli kadınların işgücüne katılma

kararlarında çok daha fazla bozucu etkiye neden olmaktadır (IMF 2013). Örneğin, artan oranlı vergi uygulamasının ailenin toplam gelirin'e göre belirlenmesi durumunda, kadının işgücüne dahil olma isteği daha da azalmakta, bunun sonucunda ailede ikincil kazanan (ki bu daha çok daha az gelir elde eden kadın olmaktadır - Hausman 1985) vergi oranlarındaki değişikliklere daha fazla duyarlılık göstermektedirler. Optimal vergilendirme; eğer marjinal vergi oranları bu kişiler için daha düşük ise vergi sistemindeki toplam ölü darı kaybının azalmasını ima etmektedir. Bu bakımdan, uygulamanın evli kadınlar veya anneleri erkeklere ve bekâr kadınlara göre daha az oranda vergiye tabi tutmak şeklinde olması önerilmektedir. Ancak bu uygulama, eşit ücretin eşit vergilendirilmesi ilkesi ile çelişmesi nedeniyle gerçekçi olmadığı şeklinde eleştirilere maruz kalmaktadır. Bununla beraber, çoğu OECD ülkesinde evli kadınlar erkeklere ve bekâr kadınlara göre daha etkin ve ağır bir şekilde vergilendirilmektedirler. Evli kadınların işgücüne katılma kararlarını etkileyen marjinal vergi oranı, ailede ikinci kazananın kazancı üzerindeki ortalama vergi oranına eşittir. Beklenildiği gibi, ikincil kazanan üzerindeki efektif vergi oranlarının artması ya da yüksek vergi oranı uygulanması kadınların işgücüne katılım oranını azaltmaktadır (Thévenon 2013, Bick ve Fuchs-Schündeln 2014). Türkiye de dâhil sadece birkaç ülkede ikinci kazanan ile bekâr bireyler eşit olarak vergilendirilmektedirler. Diğer taraftan, Fransa, Portekiz ve A.B.D. gibi bazı ülkeler ikincil kazanan üzerindeki vergi yükünü azaltırken (IMF 2013), bazı ülkeler de aile temelli vergi ölçüsü kullanmaya başlamışlardır (Jaumotte 2003).

Çocuk yardımı artışı ve vergi oranlarının azaltılması her ne kadar belli ölçüde kendi kendini finanse ediyor olsa da net bütçe maliyeti yaratmaktadır. Bu politikalar ekonominin farklı alanlarında bozulmalara yol açarak vergilerin artmasına ya da diğer bütçe harcamalarında kesintilere neden olabilmektedir. Bütçe harcamalarının yanında, çocuk yardımı sübvansiyonu çocuk bakımının fiyatını gerçek sosyal maliyetine oranla düşürerek ona ilişkin aşırı tüketimi destekleyebilmektedir. Bununla birlikte, daha nötr vergi uygulamaları, tek kazanan ile ikinci kazananın çalışma isteğini destekleme açısından karşılaştırıldığında evli kadının işgücü piyasasındaki çalışma getirisini arttırarak kadın katılımını yükseltmektedir.

Gelir vergilerinin işgücü üzerindeki söz konusu etkilerinin azaltılması maksadıyla vergi reformu uygulamaları devletlerin başvurdukları bir yoldur. Vergi reformunun istihdam

açısından ana unsurları marjinal vergi oranlarının azaltılması ve vergi muafiyeti yerine vergi indirimlerinin konulmasıdır. Çünkü her iki unsur da işgücüne katılım ve çalışılan saat kararlarını etkilemektedir. Ancak bunlardan ikincisi, çalışmaya karşı (özellikle yüksek gelirli eşe sahip kadınlarda) ters caydırıcı önlemlerin azalmasına bağlı olarak işgücüne katılım kararını daha fazla etkilemektedir. Vergi reformunun etkisi demografik yapı kadar evli kadınların işgücüne katılmalarında da hesaba katılan bir olgudur. Gelir vergisi değişiklikleri kadar sosyal güvenlik vergilerinin azaltılması da kadınların işgücü arzını önemli derecede etkilemektedir. (Güner-Kaygusuz ve Ventura 2012) Vergi muafiyeti de vergi indirimi de eşler arasında transfer edilebilmektedir. Vergi indirimi sabit bir miktar iken vergi muafiyetinin yararı eşin marjinal vergi oranına bağlıdır. Yüksek gelirli bir eşe sahip çalışmayan kadın için vergi muafiyetinin eşe transfer edilmesi düşük maaşlı bir işte çalışmaya başlanmasından çok daha kârlıdır. Bunun nedeni, kadının çalışırken düşük marjinal vergi oranındaki kesintilere maruz kalması gerekecek iken çalışmaması durumunda vergi kesintilerine kendinden daha yüksek marjinal vergi oranına sahip eşinin maruz kalacak olmasıdır. Vergi muafiyetinden vergi indirimine geçiş çalışmanın sabit maliyetinde bir azalma olarak görülebilir. Buna bağlı olarak, vergi muafiyetinden indirimine geçiş öngören vergi reformları kadınların işgücüne katılımını artırmaktadır. Vergi sonrası saatlik ücretleri artıran vergi reformları kadınların işgücüne katılımını artırmamaktadır. Ayrıca vergi reformunun düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar üzerindeki etkisi çok yüksek iken eğitim seviyesi arttıkça etki de ters orantılı olarak azalmaktadır (Bosch ve Klaauw 2012). Dolayısıyla, vergi indirimleri genel olarak mükelleflerin çalışma gayretini olumlu yönde etkileyerek; bireylerin “Vergi Sömürüsü” (Taxplotation) altında ezilmelerine engel olur. Bununla birlikte vergi reformları da gelir vergilemesinde olduğu gibi işgücü arzı üzerinde hem gelir hem de ikame etkisi yaratmaktadırlar (Hausman 1985).

AB’de ortak bir Avrupa Vergi Sistemi olmadığından hane halkının vergilendirilmesine ilişkin uygulamalar ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Uygulanan vergi sistemi altında yatan aile yaklaşımı ne olursa olsun bu sistemlerin her birinde kadınlara uygulanan gelir vergisinin marjinal oranı yükseldikçe, anne olduktan veya aile kurduktan sonra işgücü piyasasına geri dönmelerini önleyen engeller de o kadar yükselmektedir. Aynı şekilde ev üretimine ikame malların piyasadaki katma değer vergileri yükseldikçe evde

oturmak, ev üretimi yapmak daha kabullenir hale gelmektedir. Gelir vergisi ve katma değer vergisi gibi dolaylı vergilerin yüksek oranları kadınların ücretli işlerde çalışma ve işgücü piyasasına katılma isteklerini azaltmaktadır. Bu nedenle çoğu OECD ülkesi (bazı AB ülkeleri de dâhil olmak üzere) son otuz yıldır ailede eşlerin birlikte vergilendirilmesi uygulamasından uzaklaşmaktadır (Rekas 2011).

Kadınların işgücüne katılımını artırdığı bilinen diğer bir politika aracı da mikro kredi uygulamalarıdır. Özellikle Dünya Bankası tarafından 1990 yılından itibaren aktif olarak yoksulluğu azaltmada bir araç olarak kullanılan mikro krediler cinsiyet ve gelişme konusu ile doğrudan ilişkilidir.

Mikro kredilerin kadın işgücüne katılımı arttırdığına ilişkin literatürde pek çok ampirik ve teorik çalışma mevcuttur (World Bank 1998, Mayoux 2000, Özmen 2012, Rahman ve Islam 2013, Altunöz 2015, Arouri ve Nguyen 2016). Örneğin Altunöz (2015) ve Özmen (2012) Türkiye için, kullanılacak mikro kredi oranındaki %1 artışın, kendi hesabına çalışmak isteyen kadın sayısında %0,04 artış sağladığı sonucuna ulaşmışlardır.

Mikro kredi temel anlamda bir başlangıç sermayesi olarak yoksul kişilere iş kurup gelir sağlamaları amacıyla kullanılan bir finansman kaynağıdır ve en önemli özelliği, üretim süreci dışında kalan ve bu sürece dahil olmak isteyen ancak bunun için gerekli ve/veya yeterli sermayesi ya da kredi alma yeterliliği bulunmayan kişilere teminatsız kredi şeklinde sağlanmasıdır. Söz konusu dezavantajlı kişi grubu içinde kadınlar önemli bir oranı oluşturmaktadır. Mikro krediler kadınların ekonomik anlamda bağımsız olmalarını sağlayarak onları daha üretken hale getirmekte, bu sayede kadınlara kendi işinin patronu olarak önceden kayıtdışı gerçekleştirdikleri işleri kayıt altına almalarını ve de işçi olarak çalıştıkları zaman maruz kaldıkları vergi yükünden kurtulmalarını sağlamaktadır.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: EKONOMETRİK MODELLEME

4.1 MODELLEMEDE KULLANILAN VERİ VE DEĞİŞKENLER

Bu çalışmada kadın istihdamını inceleyen doğrusal bir model kurulmuştur. Bu temel model üzerinden kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik gelişmişlik düzeyi arasındaki uzun dönemli ilişki tahmin edilmiştir. Tahminler, OECD ve Dünya Bankası'nın 2000 ile 2012 yılları arasındaki döneme ait verileri kullanılarak 34 OECD ülkesi¹⁴ için eş bütünleşme¹⁵ (co-integration) varsayımı altında çok türel (heterogeneous) panel veri ile gerçekleştirilmiştir. Tüm OECD ülkelerinin istihdam istatistiklerinde ILO Rehberlerini kullanmaları veriler açısından karşılaştırılabilirlik sağlamıştır. Çalışmanın daha sağlıklı olması açısından daha uzun bir dönemi içermesi planlanmış ancak bazı ülkeler için bazı verilerin eksikliği nedeniyle veri tarihi aralığı söz konusu yıllarla kısıtlı kalmıştır. Bununla birlikte, çalışmada zaman boyutundan ziyade gelir düzeyi yüksek ve düşük olan ülkeler için kadın işgücüne katılım oranı açısından ülke karşılaştırması yapmak amaçlanmıştır.

Çalışmada, kadınların işgücüne katılımı aşağıdaki regresyon gösterimindeki gibi modellenmiştir;

$$KADIN_{it} = \alpha_i + \beta_i \ln(KBGSYH)_{it} + \phi_i [\ln(KBGSYH)_{it}]^2 + \gamma_{li} \chi_{lit} + \dots + \gamma_{mi} \chi_{mit} + \varepsilon_{it} \quad (1.1)$$

Temel model olarak; bağımlı değişkeni kadınların işgücüne katılım oranı (KADIN) olan, bağımsız değişkenleri ise kişi başı Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (KBGSYH) ve bunun karesi olan bir regresyon kullanılmıştır (Bknz. Tam (2011)). Temel model, literatürde yaygın olarak kullanılan kontrol değişkenler kullanılmak suretiyle genişletilmiştir. Bu çerçevede, dışa açıklık (AÇIKLIK) ve kadın nüfusu oranı (KPOP) gibi değişkenler temel modele bağımsız değişken olarak ilave edilmiştir. Bu şekilde, kadınların işgücüne katılımını

¹⁴ Çalışmaya, 2000-2012 yıllarını kapsadığından 2016 yılında OECD üyesi olan Letonya dâhil edilmemiştir.

¹⁵ Ekonometrik terimlerin Türkçe karşılıkları için Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan "Ekonometri Terimleri Sözlüğü" kullanılmıştır.

http://tdk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=81

etkileme potansiyeli olan, ülkelere özgü farklılıkların kontrol edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, kadınların işgücüne katılımında maliye politikası uygulamalarındaki farklılıklardan kaynaklanan mali yüklerin etkilerinin de ortaya koyulabilmesi amacıyla, regresyon tahminlerinde vergi takozu/kaması (VERGİYÜKÜ) ve mali serbestlik (MALİSERBEST) gibi ülkelerdeki mali yük düzeylerini gösteren iki bağımsız değişken kullanılmıştır. Bu değişkenlerden ilki, ekonomik sistemdeki vergi yükünü mikro ekonomik düzeyde yansıtırken; ikincisi, makro ekonomik ölçekte yansıtmaktadır.

Modellerde kullanılan değişkenlere ve veri kaynaklarına ilişkin açıklama aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

TABLO-1: Modellerde Kullanılan Değişkenlerin Açıklamaları ve Veri Kaynakları

DEĞİŞKEN İSMİ	DEĞİŞKENİN AÇIKLAMASI	VERİ KAYNAĞI
KADIN	Kadın işgücüne katılma oranı (%), OECD ülkeleri, 15-64 yaş arası	OECD ¹⁶
KBGSYH	2005 yılı sabit fiyatlarıyla kişi başı Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (ABD Doları)	Dünya Bankası ¹⁷
AÇIKLIK	Dışa açıklık oranı (%). Mal ticareti, GSYH oranı	Dünya Bankası ¹⁸
KPOP	Kadın nüfus oranı (%). Toplam nüfus içindeki payı.	Dünya Bankası ¹⁹
VERGİYÜKÜ	Ortalama vergi takozu oranı (%). Evli, iki çocuklu, tek ücretli, ortalama kazanç %100.	OECD ²⁰
MALİSERBEST	Mali bağımsızlık endeksi (0-100 aralığı)	Heritage Foundation ²¹

Tezde yapılan ekonometrik tahminlerde bağımlı değişken olarak, kadın istihdamı ile ilgili çalışmalarda kullanılan ve kadın istihdamındaki değişikliklerin gözlenebileceği en temel değişken olan kadın işgücüne katılım oranı (KADIN) kullanılmıştır. Kadın işgücüne

¹⁶ http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=LFS_SEXAGE_I_R

¹⁷ <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD>

¹⁸ <http://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS>

¹⁹ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL.FE.ZS>

²⁰ <http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=AWCOMP>

²¹ <http://www.heritage.org/index/fiscal-freedom>

katılım oranı, 15 ile 64 yaşları arasındaki, ekonomik olarak aktif olan ve işgücü arz eden kadınların toplam nüfus içindeki oranı olarak tanımlanmaktadır ve ülkelere ilişkin verileri OECD'nin işgücü istatistiklerinden alınmıştır. “İşgücüne katılım”, istihdam edilen (ücretli ve ücretsiz aile işçisi olarak) ve istihdam edilmeyen ancak aktif şekilde iş arayan kişilerin toplamını ifade etmektedir.

Çalışmada, temel modelin bağımsız değişkeni olan ve ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren kişi başı Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (KBGSYH) değişkeni verileri, Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır ve ABD Doları para cinsinden 2005 yılı sabit fiyatlarına göre kişi başı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'yı ifade etmektedir.²²

Modellerde kontrol değişken olarak kullanılan değişkenlerden biri olan dışa açıklık oranı (AÇIKLIK), ekonominin ticaret yoluyla dış dünyaya olan açıklığını ifade etmektedir. Dışa açıklık genel olarak bir ülke ekonomisinin küreselleşme ve ekonomik bütünleşme derecesini ifade etmektedir. Tezde, dışa açıklık oranı, Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiş olup, mal ticaretinin (merchandise trade) GSYH içindeki payı olarak hesaplanmıştır. Tahminlerde bir diğer kontrol değişken olarak kullanılan kadın nüfusu oranı (KPOP) da Dünya Bankası veri tabanından alınmış olup, kadınların toplam nüfus içindeki yüzdesini ifade etmektedir.

Son olarak, ülkelerin vergi politikası uygulamalarındaki farklılıkların kadın işgücü katılım oranı üzerinde olumlu ya da olumsuz herhangi bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla tahminlerde mali yüklerin büyüklüğünü yansıtan iki farklı gösterge kullanılmıştır. Vergi takozu/kaması (tax wedge) oranı (VERGİYÜKÜ) ve mali serbestlik (Fiscal Freedom) endeksi (MALİSERBEST). OECD istatistiklerinde, vergi takozu; ortalama bir çalışan tarafından ödenen vergilerin miktarının, bu çalışanın işverenine yarattığı toplam işgücü maliyetine oranı olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada; evli, iki çocuğu olan ve tek ücret geliri olan bir çalışanın vergi takozu temel alınmıştır. Vergi takozu oranının yüksek olması durumunda, emek geliri üzerindeki vergi yükünün çalışma hevesini kırdığı varsayılmaktadır. Ülkelerdeki mali yüklerin büyüklüğünü yansıttığı

²² Dünya Bankası ve OECD KBGSYH referans yılı 2017'de 2005'ten 2010'a değişmiştir.

düşünülen ve çalışmada kullanılan bir başka gösterge Heritage Foundation tarafından derlenen ve yayınlanan mali serbestlik endeksidir. Bu endeks, en yüksek marjinal gelir vergisi oranı, en yüksek marjinal kurumlar vergisi oranı ve toplam vergi yükünün GSYH içindeki payı kullanılarak hesaplanan bir bileşik endekstir. Endeks değerinin yüksek olması mali yüklerin düşük olduğu; mali serbestliğin ise yüksek olduğu anlamına gelir.

4.2 MODELLEMEDE KULLANILAN YAKLAŞIMLAR

Her ne kadar literatürde farklı örneklerine rastlansa da²³ kadın istihdamı ile ekonomik gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmaların çoğunda²⁴ ekonomik gelişmişlik göstergesi olarak reel kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsıla değişkeni kullanılmıştır. Bundan önceki bölümde bahsedildiği üzere daha önce konu ile ilgili olarak yapılan ampirik çalışmalarda kadınların işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasında U şekilli bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır. Bu çalışmada da, tahmin edilen tüm modellerde, ekonomik gelişmişlik düzeyi, doğal logaritması alınan reel kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsıla değişkeni KBGSYH ile ifade edilecektir. Bununla birlikte, temel modelde kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik gelişmişlik arasındaki ikinci dereceden eğrisel ilişkiyi yansıtabilme için regresyon analizine doğal logaritması alınan KBGSYH'nin yanında bu değişkenin karesi de dâhil edilmiştir.

Yukarıda (1.1) numaralı denklemlerle ifade edilmiş olan temel modele ilişkin regresyon katsayılarının işaretlerine ve anlamlarına ilişkin teoriye dayanan beklentiler çerçevesinde, kadınların işgücüne katılım oranı ile ekonomik gelişmişlik arasında doğrusal olmayan U şekilli bir ilişki söz edilebilmesi için, temel modelde \ln KBGSYH değişkeninin katsayısının negatif, \ln KBGSYH değişkeninin karesinin katsayısının ise pozitif gerekmektedir. Katsayılara ilişkin bu beklenti, kadınların işgücüne katılım oranının ekonomik gelişme ile birlikte belirli bir gelişme düzeyine ulaşıncaya kadar önce azaldığını daha sonra ise arttığını ortaya koymaktadır.

²³ Örneğin Pampel ve Tanaka (1986) çalışmalarında ekonomik büyüme göstergesi olarak kişi başı enerji tüketim miktarını almış, Fatima ve Sultana (2009) ise hane halkı yakıt tüketimini kullanmıştır.

²⁴ Psacharopoulos ve Tzannatos (1989), Goldin (1995), Çağatay ve Özler (1995), Mammen ve Paxson (2000), Tansel (2001), Lincove (2008), Luci (2009a ve 2009b), Tam (2011), Gaddis ve Klasen (2013), Olivetti (2013)

Literatürde uluslararası ticaretin cinsiyet boyutunu ve dışa açıklık ile kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi inceleyen çeşitli çalışmalar mevcuttur.²⁵ Bu çalışmalara göre küreselleşmenin cinsiyetçi işgücü piyasalarına etkisi ülkelerin ekonomik yapı ve ticaret kompozisyonlarına göre farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, kadın istihdamının daha fazla olduğu ihracat sektöründe ve bu sektörün daha ağırlıkta olduğu ülkelerde dışa açıklığın kadınların istihdam edilme imkânlarını erkeklere göre daha fazla artırması beklenmektedir.²⁶ Söz konusu çalışmalarda dışa açıklığın gelişmekte olan ülkelerde endüstriyel işgücü içinde kadınların payını özellikle de ihracat temelli sektörlerde arttırdığı, gelişmiş ülkelerde ise ihracat sektöründe bu durum tam tersi iken hizmet sektöründe kadın istihdamını arttırdığı kanıtlanmıştır. Ayrıca ILO'ya göre ihracat temelli endüstrileşmeye imalat sektöründe (özellikle tekstil, giyim ve deri sektörlerinde) genç kadınların artan payı eşlik etmektedir (ILO 2016). Bu çerçevede, dışa açıklığın temel anlamda bilgi ve teknoloji (knowhow) artışı yaratarak genel istihdamı ve dolayısıyla kadın istihdamını artıracığı varsayılarak dışa açıklık oranı ile kadın işgücüne katılım oranı arasında doğru orantılı bir ilişki beklenmektedir.

Ekonometrik tahminlerde kadınların işgücüne katılımında kadın nüfusunun toplam nüfus içindeki payının da etkili olabileceği göz önünde bulundurulmaktadır. Kadın nüfusunun nispi olarak yüksek olduğu toplumlarda kadınların işgücüne katılımının da yüksek olması beklenmektedir. Ancak, geleneksel olarak erkek istihdamının kadın istihdamına göre daha fazla tercih edilir olması nedeniyle, kadın nüfusunun yüksek olması kadınların işgücüne katılımının erkeklerin katılımına göre nispi olarak daha düşük kalmasına da neden olabilir.

Vergi politikaları (alınan vergilerin düzeyi ve yapısı vb.) daha önceki bölümde de açıklandığı üzere; istihdam ve işgücüne katılımı, işgücü maliyeti, ücret esnekliği gibi

²⁵ Çağatay ve Özler (1995), Singh ve Zammit (2000), Fontana ve Wood (2000), Özler (2000), Berik (2000), Meyer (2003), Bussmann (2009), Wamboye ve Seguino (2014), Seguino ve Were (2014), Cooray-Mallick ve Dutta (2014)

²⁶ Türkiye için Özler (2000) tarafından yapılan çalışma bulguları sektörel bazda ihracat temelli çıktıda gözlenen artışın üretim seviyesinde istihdam edilenlerin içinde kadınların payını arttırdığını göstermiştir. Dolayısıyla Türkiye'de ticaret liberalizasyonunun imalat sektöründe erkeklere oranla kadınların istihdamı açısından daha fazla katkıda bulunduğu söylenebilir.

buna bağılı olguları şekillendirerek emek piyasasının işleyişi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve bu özelliğiyle istihdam politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. İşgücü piyasası ekonomideki diğer piyasalara göre daha az esnek olduğundan vergileme uygulamalarının olumsuz yükü daha çok bu piyasada oluşmaktadır. Örneğin ücretler üzerinden alınan sigorta primleri (payroll taxes) işgücü piyasasında dara kaybına neden olmaktadır. İşgücü talep eden firmalar ve işgücü arz eden hane halkı veya kişilerin refah kayıpları söz konusu primlerden gelir elde eden hükümetin kazancından daha fazla olacağından sonuçta toplam fayda azalmakta ve bu da ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır (Hall ve Lieberman 2008). Söz konusu nedenlerle, istihdam ile ilgili ampirik çalışmalarda ele alınan temel değişkenlerden biri de vergilerdir. (Johansson-Heady-Arnold-Brys ve Vartia 2008, Arnold-Brys-Heady-Johansson-Schwellnus ve Vartia 2011, Keane 2011a ve 2011b, Brys 2011, Daveri ve Tabellini 2000, Alesina ve Perotti 1997, Burtless ve Hausman 1978). Vergilerin seviyesi ve yapısı, hem çalışma güdüsünü hem de işgücü maliyetini şekillendirerek işgücü piyasasının işleyişinde başlıca etkiyi meydana getirmektedir (Brys 2011).

Vergileme politikaları genel olarak istihdam üzerinde etkili olmakla birlikte bunun bir yansıması olarak da kadınların işgücüne katılım kararlarını etkilemektedir. Literatürde kadın işgücü arzı ya da kadınların işgücüne katılım oranları ile vergilendirme ilişkisini inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. (Arrufat ve Zabalza 1986, Smith-Dex-Callan ve Vlasblom 2003).

Bu çalışmada, vergileme politikalarının yarattığı mali yükün kadınların işgücüne katılımını nasıl etkilediği, ülkelerin vergi takozu oranındaki farklılıklar ve bu oranın zaman içindeki değişimleri üzerinden analiz edilecektir. Vergi takozu; işveren için toplam işçilik maliyetine karşılık gelen vergi miktarı ile ortalama bir işçinin ödediği vergi miktarı arasındaki oran veya işverenin ödediği sosyal güvenlik katkısı ile işçinin kişisel gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkısı toplamı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (OECD 2015). Başka bir deyişle; işverenin toplam işgücü maliyeti (brüt ücret ve işveren sigorta primi ve varsa diğer vergilerin toplamı) ile işçinin net ücreti arasındaki farkı ifade etmekte (Çelikkaya 2013) ve işverenin işgücü maliyetinin yüzdesi olarak gösterilmektedir (Brys 2011). Ortalama vergi takozu, emek üzerindeki verginin işgücü piyasasını ve istihdamı ne ölçüde olumsuz etkileyeceğini ölçmektedir.

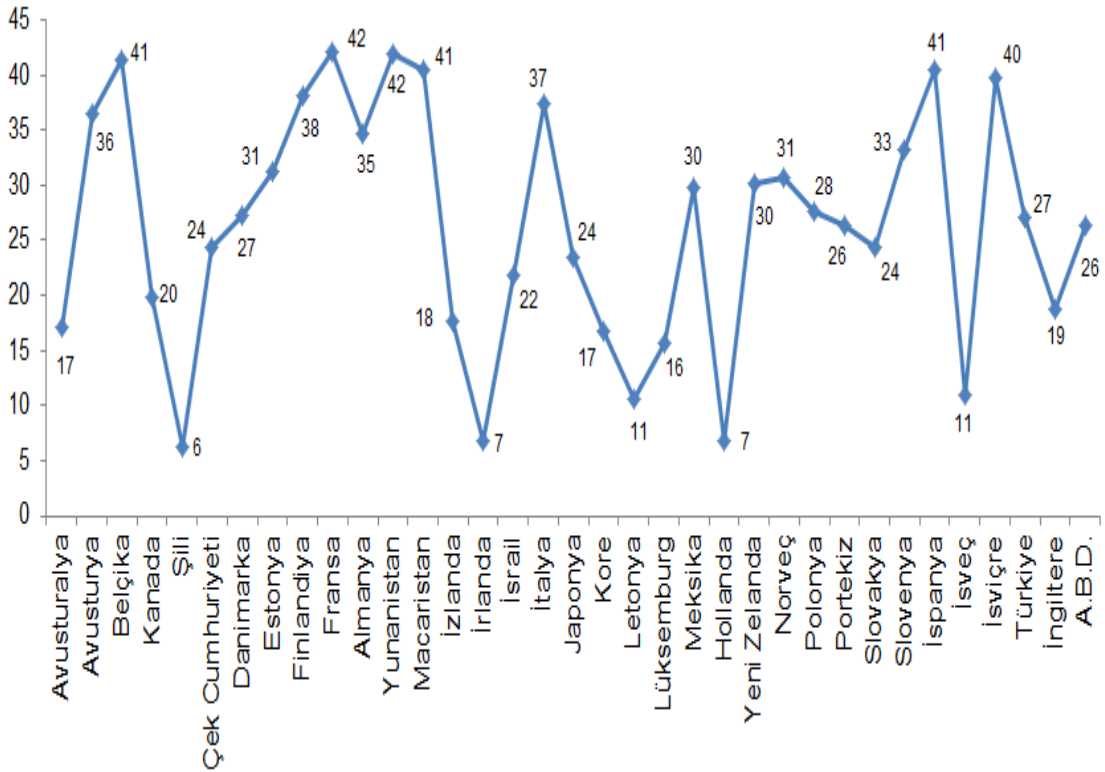
OECD genelinde, toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %50'sini emek üzerinden alınan vergiler oluşturmaktadır. Emek üzerindeki vergi yükünün bu derece yüksek olması istihdamı negatif yönde etkilemekte (kayıt dışı istihdamı ve vergi kaçakçılığını cazip hale getirmekte) ve uzun dönemde işsizliğe neden olmaktadır (OECD 2011) OECD üyesi ülkelerin büyük çoğunluğu ve AB üyesi ülkelerin tamamı son yıllarda; işsizliği azaltabilmek, istihdamı teşvik etmek ve ekonomik yapıyı güçlendirmek amacıyla emeğin vergi yükünü düşürme çabası içine girmişlerdir. İstihdam üzerinden alınan vergilerin evli çiftlerde hane halkı içinde, evli olmayan bireylerde ise kadın veya erkekte farklı oranlarda alınması ücret eşitsizliği probleminin temel olgularından birisidir.

OECD tarafından son dönemde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu vergi yükünün istihdam üzerinde negatif etkisi olduğu teorik gerçeğini ampirik olarak da doğrulamıştır. Bu çalışmaların sonuçları, vergi yükünün azaltılmasının OECD genelinde ve AB çapında (Avrupa Komisyonu Raporu 2015b) denge işsizliğini azaltacağı ve istihdamı artıracığı yönündedir (Nickell 2004, OECD 2011, Nickell ve Layard 1999, Daveri ve Tebellini 2000, Bassanini ve Duval 2006, Dolenc ve Laporsek 2010, IMF 2012). Son olarak Papps'in (2011) çalışmasında emek maliyetlerinde ve sosyal güvenlik primlerinde yapılacak bir artışın OECD genelinde özellikle kadınlar için istihdamı azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır.

OECD'nin yayımladığı “Taxing Wages” adlı rapor (OECD 2015) toplam vergi yükü ile ilgili uluslararası karşılaştırılabilir veriler içermektedir. Buna göre; 2000-2012 yılları arasında OECD'de ortalama olarak tek ücretli, 2 çocuklu ve evli bir çiftin ortalama vergi yükünde azalma meydana gelmiştir. 34 OECD ülkesinden 20'sinde meydana gelen ve ortalama belirleyen bu azalmaya karşın 13 ülkede oranlar artış göstermiştir.

Ülkeler arasındaki vergi yükü oranı farklılığının temel nedenleri ise genelde istihdam oranlarındaki, sosyal güvenlik sistemlerindeki ve diğer işgücü piyasası kurumlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Çelikkaya 2013).

GRAFİK-10: OECD Ülkelerinde Ortalama Vergi Yükü (2000-2012 Yılları Ortalaması-%)

Kaynak: OECD Resmi Web Sitesi, <http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=AWCOMP>.

Bununla birlikte, OECD'de ortalama vergi yükü, gelir vergisi yükü ve net vergi yükü (kişisel gelir vergisi ile sosyal güvenlik katkılarının toplamından nakit yardımların çıkarılması ile bulunan) 2000 ile 2014 yılları arasında OECD veri setlerinde kullanılan tüm aile tipleri açısından düşüş eğilimi göstermiştir. OECD ortalama vergi yükündeki azalmalar % 0,8 ile % 1,3 arasında değişmektedir. OECD net kişisel ortalama vergi yükündeki azalma ise % 0,2 ile % 0,9 arasındadır. OECD ortalama gelir vergi yükündeki düşüş ise % 0,4 ile % 1,3 arasında değişmektedir (OECD 2015). (Bknz. GRAFİK-10 ve EK-8: OECD Ülkelerinde Ortalama Vergi Yükü (2000-2012 - %))

Bu bakımdan bu çalışmada, vergi takozu kadınların işgücüne katılım oranının açıklanmasında önemli bir değişken olarak tercih edilmiştir. Vergi takozu oranındaki artışların kadınların istihdama katılım oranlarını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılması beklenmektedir.

İstihdam ve maliye politikası arasındaki etkileşimi yansıtabilmek ve ekonometrik modelleme için gereken bağlantıyı kurabilmek açısından vergi yükü kadar mali serbestlik değişkeni de önem taşımaktadır. Tüm ülkeler vergileme ve ödünç alma yoluyla ekonomik faaliyetler üzerine mali yük uygularlar. Mali serbestlik hükümetler tarafından uygulamaya konulan vergi yükünün bir ölçüsü olarak düşünülmektedir.

Heritage Foundation tarafından hesaplanan ve yayınlanan göstergelerde mali serbestlik üç tane ölçülebilir faktörden oluşmaktadır: (i) Kişisel gelir üzerindeki en yüksek marjinal vergi oranı, (ii) Kurumsal gelir üzerindeki en yüksek marjinal vergi oranı, (iii) GSYH'nın yüzdesi olarak toplam vergi yükü.

Genel tanımdan da görüleceği üzere düşük vergi oranına sahip ülkelerin mali serbestlik oranı yüksek, yüksek vergi oranlı ülkelerinki ise düşük çıkacaktır. Mali serbestliğin puanlanmasında, her bir rakamsal değişken bileşimin üçte biri oranında ağırlıklandırılmaktadır. Bu eşit ağırlıklandırma ülkelere üçüncü değişkenden "0" puanı alsa bile diğer iki faktörden en yüksek puanı alarak toplamda 67 gibi yüksek bir puan almalarını sağlamaktadır. Mali serbestlik puanları, çok yüksek vergi oranlarından elde edilen azalan gelir getirilerini yansıtacak şekilde ikinci dereceden bir maliyet fonksiyonuyla hesaplanmaktadır. Her bir faktör için verilen veriler, aşağıdaki denklem kullanılarak 100-puan ölçeğine dönüştürülmektedir:

$$\text{Mali Serbestlik}_{ij} = 100 - \alpha (\text{Faktör}_{ij})^2$$

Burada; Mali Serbestlik_{ij} *i* ülkesinde *j* faktörü için mali serbestliği, Faktör_{ij} ise *i* ülkesinde *j* faktörü için 0 ile 100 arasındaki ölçeğe dayanan değeri, α ise 0.03 olarak uyumlaştırma katsayısını ifade etmektedir. Yüksek mali serbestliğe sahip ülkelerin, diğer değişkenler eşitken, daha düşük serbestliğe sahip olan ülkelere oranla daha verimli ekonomilere ve daha yüksek ekonomik büyüme oranlarına sahip oldukları varsayılmaktadır (McGee 2008). Literatürde bu hususu araştıran çoğu çalışma mali serbestliği de içeren ekonomik bağımsızlık ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu kanıtlamaktadır.²⁷

²⁷ Hussain ve Haque (2016), Cebula-Clark ve Mixon (2013), Doucouliagos ve Ulubaşoğlu (2006), Bayar (2016), Farr-Lord ve Wolfenbarger (1998), Bengoa ve Sanchez-Robles (2003), Haan ve Sturm (2000).

Dolayısıyla, genel anlamda, yüksek mali serbestliğin bir ülkede ekonomik büyüme oranını ve istihdamı olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

4.3 KULLANILAN REGRESYON MODELLERİ

Kadın işgücüne katılımı etkileyen faktörleri ortaya koyabilmek amacıyla gerçekleştirilen ekonometrik tahminler, üç farklı regresyon modeli temel alınarak yapılmaktadır. İlk model, Tam (2011) tarafından tahmin edilen U şekilli ilişki çerçevesinde; ikinci model ise bu U şekilli ilişkinin bazı kontrol değişkenlerle genişletilmesi yoluyla oluşturulmuştur. Bu iki model, kadın işgücüne katılımın yalnızca iktisadi gelişmişlikle olan ilişkisini incelemeye olanak tanırken; üçüncü model, mali (fiscal) yapının kadın istihdamı üzerindeki etkisini üç farklı boyutu ile incelemektedir.

Yukarıda (1.1) no'lu denklem ile ifade edilen panel regresyon denklemi kullanılarak, ilgili literatürde temel model olarak kabul edilen, 'ekonomik gelişmişlik düzeyi' ile 'kadınların iş gücüne katılımı' arasındaki U şekilli ilişkinin tahmini aşağıdaki regresyon denkleminin tahmini ile gerçekleştirilmektedir.

MODEL-1

$$KADIN_{it} = \alpha_i + \beta_i \ln(KBGSYH)_{it} + \phi_i [\ln(KBGSYH)_{it}]^2 + \varepsilon_{it} \quad (3.1)$$

Bu çerçevede, bağımlı değişken olarak kadın işgücüne katılım oranının (KADIN) yer aldığı regresyonda, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıla (KBGSYH) değişkeni ve bu değişkenin karesi bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. U şekilli bir ilişki için (3.1) no'lu denklemde $\beta_i < 0$ ve $\phi_i > 0$ olmalıdır.

(3.1) no'lu denklem ile gösterilen temel modeldeki ilişkinin tahmininde daha net sonuçlar elde etmek üzere, bu regresyon denklemine dışa açıklık oranı ile kadın nüfus oranı gibi kadınların işgücüne katılım oranındaki değişimleri açıklama gücü olduğu düşünülen kontrol değişkenler eklenerek aşağıdaki model elde edilmiştir.

MODEL-2

$$KADIN_{it} = \alpha_i + \beta_i \ln(KBGSYH)_{it} + \phi_i [\ln(KBGSYH)_{it}]^2 + \delta_i AÇIKLIK_{it} + \varphi_i KPOP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.2)$$

Bu denklemde, dışa açıklık oranı değişkeninin katsayısının $\delta_i > 0$; kadın nüfusunun toplam nüfus içindeki payını gösteren değişkenin ise hem $\varphi_i > 0$ hem de $\varphi_i < 0$ olabileceği beklenmektedir.

(3.2) no'lu denkleme kontrol değişkenlerin eklenmesiyle geliştirilen (3.1) no'lu temel regresyon denklemi, ülkelerin maliye politikası uygulamalarındaki farklılıkların kadınların işgücüne katılımına olan etkisini incelemeye olanak tanınması amacıyla aşağıda üç farklı regresyon denklemi ile modellenmiştir.

MODEL-3a

$$KADIN_{it} = \alpha_i + \beta_i \ln(KBGSYH)_{it} + \phi_i [\ln(KBGSYH)_{it}]^2 + \delta_i AÇIKLIK_{it} + \varphi_i KPOP_{it} + \lambda_i^a VERGİYÜKÜ_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.3a)$$

MODEL-3b

$$KADIN_{it} = \alpha_i + \beta_i \ln(KBGSYH)_{it} + \phi_i [\ln(KBGSYH)_{it}]^2 + \delta_i AÇIKLIK_{it} + \varphi_i KPOP_{it} + \lambda_i^b MALİSERBEST_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.3b)$$

MODEL-3c

$$KADIN_{it} = \alpha_i + \beta_i \ln(KBGSYH)_{it} + \phi_i [\ln(KBGSYH)_{it}]^2 + \delta_i AÇIKLIK_{it} + \varphi_i KPOP_{it} + \lambda_i^a VERGİYÜKÜ_{it} + \lambda_i^c (VERGİYÜKÜ_{it} \times MALİSERBEST_{it}) + \varepsilon_{it} \quad (3.3c)$$

(3.3a) ve (3.3b) no'lu regresyon denklemleri, ekonomik sistemdeki mali yük düzeyinin kadınların işgücüne katılımını nasıl etkilediğini; biri mikro ekonomik diğeri ise makro ekonomik düzeyde içeriklere sahip iki ayrı mali yük göstergesinin iki ayrı regresyonda tahminlere dâhil edilmesi suretiyle ele almaktadır. Regresyon tahminlerinde, vergi takozu oranı ve mali serbestlik değişkenlerinin katsayılarının, sırasıyla, $\lambda_i^a < 0$ ve $\lambda_i^b > 0$ olması öngörülmektedir.

(3.3c) no'lu regresyon denklemi ile ifade edilen model ise, vergi takozu oranı ile mali serbestlik endeksinin etkileşimini yansıtan $VERGİYÜKÜ_{it} \times MALİSERBEST_{it}$ değişkeninin (3.3a) no'lu regresyon denklemine bağımsız değişken olarak eklenmesiyle elde edilmektedir. Bu değişken, vergi takozu oranının yüksek olmasının, kadınların işgücüne katılımı üzerindeki olumsuz etkisinin makro ekonomik ölçekteki mali serbestlikten olumlu etkilenip etkilenmediğini ortaya koyabilmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu nedenle, tahminlerde $VERGİYÜKÜ_{it} \times MALİSERBEST_{it}$ değişkeninin katsayısının $\lambda_i^c > 0$ olması öngörülmektedir. (3.3c) no'lu regresyon denkleminde, vergi takozu oranındaki değişimlerin kadınların işgücüne katılım oranını nasıl etkilediği,

$$\frac{\partial(KADIN_{it})}{\partial(VERGİYÜKÜ_{it})} = \lambda_i^a + \lambda_i^c (MALİSERBEST_{it})$$

şeklinde hesaplanmaktadır. Bir başka deyişle, (3.3c) no'lu regresyon denklemi, vergi takozu oranı ile kadınların işgücüne katılım oranı arasındaki ilişkide ülkelerin mali serbestlik düzeylerinin de belirleyici olduğu varsayımını içermektedir.

4.4 EKONOMETRİK MODELLEMEDE KULLANILAN YÖNTEM

4.4.1 Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified OLS)

Uzun dönem ilişkilerinin durağan olmayan değişkenlerle panel regresyon yöntemi kullanılarak tahmin edilmesinde, parametre heterojenliği de göz önünde bulundurularak Pedroni (1999, 2000) tarafından geliştirilen Fully Modified Ordinary Least Squares,

FMOLS tahmin yaklaşımı kullanılmaktadır. Heterojen panellerde bir eş bütünleşme (co-integration) ilişkisi tahminine olanak tanıyan bu yöntemde en genel haliyle, bir varsayımsal eş bütünleşik sistem şu şekilde gösterilmektedir.

$$y_{i,t} = \alpha_i + \beta_i x_{i,t} + e_{it} \quad (4.1a)$$

$$x_{i,t} = x_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (4.1b)$$

panel sayısı N ve zaman içindeki gözlem sayısı T olacak şekilde, $i = 1, \dots, N$ ve $t = 1, \dots, T$ 'dir. $y_{i,t}$ ve $x_{i,t}$ değişkenleri her biri $I(1)$ sürece Ω_i asimptotik kovaryans matrisine sahip değişkenler olup, bir $I(0)$ vektör hata süreci $\zeta_{i,t} = (e_{it}, \varepsilon_{i,t})'$ oluşturmak üzere eş bütünleşme ilişkisi oluşturmaktadır. α_i değişkeni ise panele özgü sabit etkileri göstermektedir. β_i , eğim katsayılarının m -boyutlu satır vektörünü (ya da eş bütünleşme vektörü), $x_{i,t}$ ise bağımsız değişkenlerin m -boyutlu sütun vektörünü ifade etmektedir. Dikkate alınması gereken bir husus, sabit etkilerin yanı sıra eğim katsayılarının da her bir panel için değişebileceği ve bu nedenle eş bütünleşme vektörünün (β_i 'nin) paneller arasında heterojen olabileceğidir. Bu ise, her panelin uzun dönem ilişkisinden sapmalara kısa dönemde verdiği tepkinin aynı olmak zorunda olmadığı anlamına gelir ve bu da aşağıdaki hata düzeltme modeli (Error Correction Model-ECM) ile gösterilmektedir:

$$\Delta y_{i,t} = c_i + \lambda_i (y_{i,t-1} - \hat{\alpha}_i - \hat{\beta}_i x_{i,t-1}) + \delta_i \Delta x_{i,t} + v_{i,t} \quad (4.2)$$

λ_i , β_i ile gösterilen uzun dönem ilişkisinden sapmalara kısa dönemde verilen tepkinin uyum hızını, δ_i ise $x_{i,t}$ 'nin $y_{i,t}$ üstündeki kısa dönemli etkilerini göstermektedir. Parantez içerisindeki ifade, hata düzeltme terimi olarak tanımlanır ve uzun dönem ilişkisinden kısa dönemde oluşan sapmaları tahmin eder.

Pedroni'yi (2000) takiben, denklem 4.1a ve 4.1b'de gösterilen ve bireysel paneller arasında değişen, hata süreci için gerekli uzun dönem kovaryans matrisi $\Omega_i \equiv \lim_{T \rightarrow \infty} E[T^{-1}(\sum_{t=1}^T \zeta_{i,t})(\sum_{t=1}^T \zeta'_{i,t})]$ şeklinde verilir ve Newey-West tahmin edicisi kullanılarak hesaplanır. Bu $(m+1) \times (m+1)$ asimptotik kovaryans matrisi $\Omega_i = \Omega_i^0 + \Gamma_i + \Gamma_i'$ olarak açılabilir. Burada i 'nci panel için Ω_i^0 ve Γ_i terimleri $\zeta_{i,t}$ 'nin eşzamanlı ve dinamik

kovaryanslarını gösterir. Kolaylık sağlamak için Ω_i 'nin Cholesky-tipi üçgenleştirilmesi kullanılır; burada alt üçgensel matrise karşılık gelen

L_i 'ye ait elementler $L_{11i} = (\Omega_{11i} - \frac{\Omega_{21i}^2}{\Omega_{22}})^{1/2}$, $L_{12i}=0$ ve $L_{21i} = \frac{\Omega_{21i}}{\Omega_{22}^{1/2}}$, ve $L_{22i} = \Omega_{22i}^{1/2}$ 'dir.

Dolayısıyla Ω_{11i} , $e_{i,t}$ kalıntılarının sayısal uzun dönem sayısal varyansı iken Ω_{21i} , $\varepsilon_{i,t}$ 'nin $m \times m$ 'nin uzun dönem kovaryans matrisidir. Köşegen dışı terim Ω_{21i} ise $y_{i,t}$ ve $x_{i,t}$ arasındaki içsel geri beslemeyi yakalayan $e_{i,t}$ ve $\varepsilon_{i,t}$ arasındaki uzun dönem kovaryansın $m \times 1$ vektörüdür. Böyle bir ortamda, denklem 4.1.a'daki eğim katsayısı β için boyut-arası grup ortalaması panel FMOLS tahmin edicisi ve ilgili t -istatistikleri, $y_{i,t}^* = (y_{i,t} - \bar{y}_i) - (\hat{L}_{21i}/\hat{L}_{22i}) \Delta x_{i,t}$ ve $\hat{y}_i = \hat{\Gamma}_{21i} + \hat{\Omega}_{21i}^0 - (\frac{\hat{L}_{21i}}{\hat{L}_{22i}})(\frac{\hat{F}_{22i}}{\hat{\Omega}_{22i}^0})$ olduğu yerde şöyle hesaplanmaktadır:

$$\hat{\beta}_{GFM}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N [\sum_{t=1}^T (x_{it} - \bar{x}_i)^2]^{-1} [\sum_{t=1}^T (x_{it} - \bar{x}_i) y_{it}^* - T \hat{y}_i] \quad (4.3a)$$

$$t_{\hat{\beta}_{GFM}^*} = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N \hat{L}_{11i}^{-1} [\sum_{t=1}^T (x_{i,t} - \bar{x}_i)^2]^{-1/2} [\sum_{t=1}^T (x_{it} - \bar{x}_i) y_{it}^* - T \hat{y}_i] \rightarrow N(0, 1) \quad (4.3b)$$

Öte yandan, Pedroni (2000) göstermektedir ki boyut-arası tahmin edici ve onun t -istatistiği, panelin i 'nci terimi için klasik FMOLS tahmin edicisi $\hat{\beta}_{FM,i}^*$ ve ilişkili t -istatistiği de $t_{\hat{\beta}_{FM,i}^*}$ iken basitçe $\hat{\beta}_{GFM}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N \hat{\beta}_{FM,i}^*$ ve $t_{\hat{\beta}_{GFM}^*} = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N t_{\hat{\beta}_{FM,i}^*}$ şeklinde FMOLS tahmin edicisinden elde edilebilir. Boyutlar içi havuzlanmış panel FMOLS t -istatistiğinde bütün i 'ler için boş hipotez $H_0: \beta_i = \beta_0$ karşısında alternatif hipotez $H_A: \beta_i = \beta_a \neq \beta_0$ yerine $H_A: \beta_i \neq \beta_0$ olarak kullanılmıştır.²⁸

4.3b'de verilen boyut-arası panel FMOLS grup-ortalama t -istatistiği, alternatif hipotez altındaki değişik paneller arasında heterojen olan eğim katsayılarını sınamada büyük esneklik sağlar. Dahası, Pedroni (2000), grup-ortalama test istatistiğinin küçük panellerde daha iyi çalıştığını ve eş bütünsel vektör çevresindeki dinamiklerle birlikte hata sürecinin

³³ β_i boş hipotez altında β için varsayılan genel değer, β_a ise β için tüm panellerde genel olan bir alternatif değerdir.

kesitsel heterojenliği altında göreceli olarak daha az bozulma gösterdiğini ileri sürmüştür.

Bu çalışmada hem zaman serisi hem de panel veri yöntem ve literatürü, FMOLS yöntemini panele uyarlayan Pedroni (1999, 2000) örneğine uygun olarak kullanılmış, modeller panel FMOLS metodu ile tahmin edilmiştir. Modellerde i ile gösterilen ülke, t ile gösterilen ise zaman boyutudur. α sabit etkiler modelinde gözlemlenemeyen ülke sabit etkilerini yansıtır; β ise heterojen modelde ülkeye göre değişmektedir. Yani her ülkede bağımlı ve bağımsız değişkenler ilişkisi farklı olabilmektedir.

4.4.2 Panel Eş Bütünleşme ve Birim Kök Testi

FMOLS tahmini öncesinde, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin eş bütünleşik olduklarının doğrulanması gerekmektedir. Heterojen panellerde eş bütünleşme, kalıntı esaslı iki basamaklı Engle-Granger metodunun bir uzantısı olarak Pedroni (1999) tarafından tanıtılmıştır.

Pedroni (1999)'nin "grup t -istatistiği"ni hesaplamada ilk adım kalıntı $\hat{e}_{i,t}$ 'nin elde edilmesi için denklem 3.1a'nın tahmin edilmesidir. Sonrasında, ikinci aşama olarak grup-ortalama istatistiğinin Philips-Peron t -istatistiğine benzer parametrik olmayan versiyonunu elde etmek için yardımcı regresyon $\hat{e}_{i,t} = \hat{\gamma}_i \hat{e}_{i,t} + \hat{u}_{i,t}$ tahmin edilir. Yardımcı regresyondan $\hat{u}_{i,t}$ 'nin ($\hat{\sigma}_i^2$ ile simgelenen) uzun vade varyansı ve standart eş zamanlı varyansı $\hat{u}_{i,t}$ (\hat{s}_i^2 ile simgelenen) ayıklanması yoluyla düzeltme terimi olan $\hat{\lambda}_i = (1/2)(\hat{\sigma}_i^2 - \hat{s}_i^2)$ 'nin hesaplanmasından sonra, bu andan itibaren Grup- t_{PP} olarak adlandırılacak olan eş bütünleşme sınama istatistiği şöyle hesaplanmaktadır:

$$\text{Grup } -t_{PP} = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N (\hat{\sigma}_i^2 \sum_{t=1}^T \hat{e}_{i,t-1}^2)^{-1/2} \sum_{t=1}^T (\hat{e}_{i,t-1} \Delta \hat{e}_{it} - \hat{\lambda}_i)$$

Bununla birlikte, bu istatistiğin (bundan sonra Grup- t_{ADF} olarak adlandırılacak olan) parametrik versiyonunu hesaplarken, yardımcı regresyon $\hat{e}_{it} = \hat{\gamma}_i \hat{e}_{it-1} + \sum_{k=1}^K \hat{\gamma}_{i,k} \Delta \hat{e}_{i,t-k} + \hat{u}_{i,t}^*$ şekline dönüşmekte ve bu da aşağıdaki grup t -istatistiğini oluşturmaktadır:

$$\text{Grup } -t_{ADF} = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N (\sum_{t=1}^T \hat{s}_i^{*2} \hat{e}_{i,t-1}^2)^{-1/2} \sum_{t=1}^T (\hat{e}_{i,t-1} \Delta \hat{e}_{it})$$

Burada \hat{s}_i^{*2} , $\hat{u}_{i,t}^*$ 'nin standart eş zamanlı varyansını göstermektedir. Bu iki istatistik Pedroni'nin (1999: 665) gösterdiği gibi uygun biçimde standardize edilirse, standart normal dağılıma sahip olmaktadır. Normal dağılımın sol kuyruğu bu istatistiklerin $H_A: \gamma_i < 1$ alternatif hipotezi altında negatif sonsuza uzaksaması nedeniyle tüm i 'ler için boş hipotez $H_0: \gamma_i = 1$ 'i reddetmek için kullanılmaktadır. O nedenle ki sınama istatistiklerinin büyük negatif değerleri için “eş bütünleşme yoktur” boş hipotezi reddedilmektedir. Eş bütünleşme sınaması ve FMOLS tahminleri, değişkenlerin hepsinin I(1) olmasını gerektirir.

Birim kök sınamaları zaman serileri analizinde araştırmacılar arasında oldukça yaygın kullanılan bir yöntemdir. Bununla birlikte son yıllarda panel veri analizinde de birim kök sınamalarının kullanımı yaygınlaşmıştır. Literatürde birim kökleri sınamak için aralarında Pedroni'nin (1999) tıpkı Im, Pesaran ve Shin (2003) tarafından ortaya atılan birim kök istatistiği gibi her bir panelin birim kök istatistiğinin ortalamasının alınması esasına dayanan Grup- t_{ADF} istatistiğinin de bu andan itibaren Panel- t_{ADF} olarak adlandırılacak olan “panel t-istatistiği” ise bunlardan bir diğeridir:

$$\text{Panel-}t_{ADF} = (\hat{s}_{N,T}^{*2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{i,t-1}^2)^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T (\hat{L}_{11i}^{-2} \hat{e}_{it-1}^2 \Delta \hat{e}_{it})$$

Burada $\hat{s}_{N,T}^{*2} = 1/N \sum_{i=1}^N \hat{s}_i^{*2}$ eşzamanlı panel varyansı tahmin edicisi olup Grup- t_{ADF} istatistiği hesaplamasında kullanılan yardımcı regresyon kalıntılarına dayanmaktadır. \hat{L}_{11i}^{-2} ise kalıntılar için panele özgü uzun-dönem koşullu varyansıdır. Panel- t_{ADF} birim kök sınaması panele özgü kesmelere ve zaman trendlerine izin verir; bununla birlikte “grup t istatistiği”nden farklı olarak, heterojen yerine homojen alternatif hipotezi temel almaktadır.

Bu çalışmada da Im-Pesaran-Shin (2003) ve Levin-Lin-Chu (2002) birim kök sınamalarının Pedroni (1999) tarafından uyarlanan versiyonlarından yararlanılmıştır.

4.5 EKONOMETRİK MODELLEME TAHMİN SONUÇLARI VE SONUÇLARIN MALİYE POLİTİKASI AÇISINDAN YORUMLANMASI

Bu kısım, çalışmanın temel araştırma sorununa ışık tutması açısından önem taşımaktadır. Burada, kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 5 farklı şekilde oluşturulan modeller yardımı ile açıklanmakta; ve söz konusu modellerde kullanılan bağımsız değişkenlerle kadınların işgücüne katılım oranı (KADIN) arasındaki ilişki incelenmektedir.

Sahte regresyon sorunu ile karşılaşmamak için her bir değişkenin durağan düzeyleri ile regresyon analizine katılması gerekmektedir. Bu bağlamda, değişkenlerin durağanlık sınamalarının yapılması önem arz etmektedir. Her bir serinin durağanlığının analizinde öncelikle Pedroni (1999) tarafından uyarlanan Levin-Lin-Chu (2002) ve Im-Pesaran-Shin (2003) birim kök sınamaları kullanılmaktadır.

TABLO-2: Panel Birim Kök Sınamaları

DEĞİŞKENLER	Levin-Lin ADF		IPS ADF	
	Trendli	Trendsiz	Trendli	Trendsiz
KADIN	1.44	3.36	1.23	2.41
ln(KBGSYH)	1.43	2.79	1.90	1.53
AÇIKLIK	3.34	4.81	5.51	5.83
KPOP	7.98	4.96	11.32	1.91
VERGİYÜKÜ	2.43	3.51	4.35	3.16
MALİSERBEST	2.57	2.52	2.46	1.20

Çalışmada oluşturulan modellerde kullanılan her bir değişken için, ADF gecikme uzunluğu 4 olan sınama denklemlerine zaman kukla değişkeni dahil edilerek, birim kök sınamaları yapılmış ve sonuçlara aşağıda TABLO-2’de yer verilmiştir.

Birim kök boş hipotezini sınamak üzere Pedroni (1999) tarafından geliştirilen Levin-Lin ADF ve IPS-ADF sına ma istatistikleri normal dağılıma sahip olmasına rağmen, boş hipotezin reddi dağılımın sol tarafında gerçekleşmektedir. Bir başka deyiş e, negatif büyük değerlere sahip istatistikler birim kök hipotezinin reddine neden olurken, pozitif değerli istatistikler boş hipotezin reddedilememesine, yani, birim kökün varlığına işaret etmektedir. Buna göre, TABLO-2’de sunulan sına ma istatistiği değerleri, modellerde yer alan de ğişkenlerin istatistiksel anlamda dura ğan olmadıklarını; her birinin birim köke sahip olduğunu göstermektedir.²⁹

TABLO-2’de sunulan panel birim kök sına maları, de ğişkenler, içerdikleri ortak zaman etkilerinden (common time effects) arındırıldıktan sonra elde edilmiştir (Bkz. Pedroni 1999, s.656-657). Bu nedenle, iktisadi yapısı nedeniyle dura ğan olması beklenen de ğişkenlerin, ortak zaman etkilerinden arındırılması için gerçekleştirilen dönüşüm sırasında, dura ğanlığını istatistiksel anlamda kaybedebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. TABLO-2’de yer alan 6 de ğişkenin dönüşüm sonrası grafikleri, her bir OECD ülkesi için 2000-2012 yılları arası seyirlerini yansıtabilecek şekilde, EK-9’da sırayla AÇIKLIK, KADIN, KPOP, lnKBGSYH, MALİSERBEST ve VERGİYÜKÜ de ğişkenleri için yer almaktadır. Grafiklerden de görüleceği üzere, de ğişkenlere ait zaman serileri görsel anlamda dura ğanlık sergilememektedirler.

Dura ğan olmayan de ğişkenlerle tahmin edilmek durumunda olan her bir regresyon modelinde, de ğişkenler arasında dura ğan bir doğrusal ilişkinin varlığından bahsedilebilmesi için her bir regresyonda yer alan de ğişkenler arasında eş bütünleşmenin olması gerekmektedir. Modellere ilişkin elde edilen eş bütünleşme (cointegration) tahmin sonuçları aşağıda TABLO-3’te sunulmaktadır.

²⁹ Panel birim kök sına malarında zaman (T) boyutunun yatay kesit (N) boyutuna göre daha küçük olması, sına ma istatistiklerinin küçük örneklem gücünü (small-sample power); dolayısıyla da doğruluğunu olumsuz etkilemektedir. Bu çerçevede, Karlsson ve Löthgren (2000), Levin-Lin ADF ve IPS-ADF birim kök istatistiklerinin güçlerini farklı T ve N durumları için Monte Carlo simülasyonları ile karşılaştırmış; Levin-Lin t_{\square} istatistiğinin, $LL_1 = \sqrt{1.25}t_{\beta} + \sqrt{1.875N}$ şeklindeki standart normal dağılımlı bir dönüşümünün T=10, N≥25 durumunda doğru büyüklüğü ve en güçlü sına mayı sağladığını tespit etmiştir. TABLO-2’de yer alan Levin-Lin ADF istatistiği değerlerinin Karlsson ve Löthgren (2000) tarafından önerilen dönüşüm ile yeniden hesaplanması durumunda, değerler büyüyerek pozitif değerler olmaya devam ettiğinden, birim kök boş hipotezleri tüm de ğişkenler için yine reddedilememektedir.

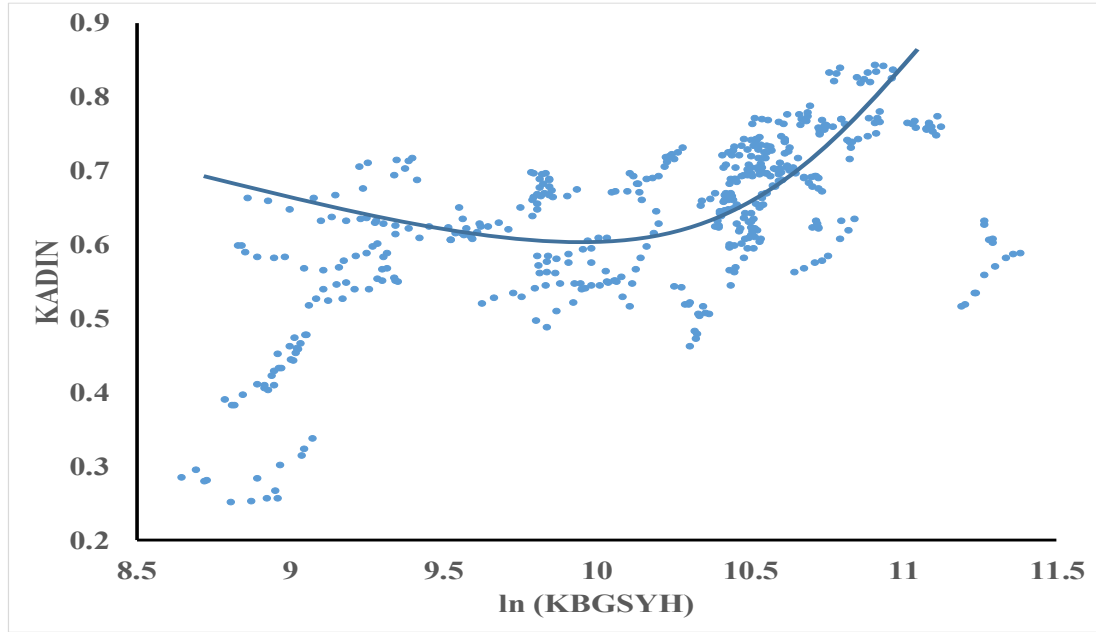
TABLO-3: FMOLS Tahminleri ve Eş Bütünleşme Sonuçları^{30, 31}

FMOLS Tahminleri	MODEL-1	MODEL-2	MODEL-3a	MODEL-3b	MODEL-3c
ln(KBGSYH)	-0.6376 (-7.91)***	-0.5424 (-5.24)***	-0.2579 (-2.83)**	-0.2578 (-2.54)**	-0.2018 (-2.35)**
[ln(KBGSYH)]²	0.0309 (7.66)***	0.0295 (5.75)***	0.0160 (3.53)***	0.0170 (3.42)***	0.0121 (2.86)***
AÇIKLIK	- -	0.0129 (4.36)***	0.0141 (5.27)***	0.0110 (4.16)***	0.0178 (7.78)***
KPOP	- -	-4.3631 (-6.42)***	-4.1666 (-6.32)***	-4.6472 (-6.92)***	-5.2310 (-7.94)***
VERGİYÜKÜ	- -	- -	-0.0644 (-9.97)***	- -	-0.0910 (-7.12)***
MALİSERBEST	- -	- -	- -	0.0145 (3.88)***	- -
VERGİYÜKÜ× MALİSERBEST	- -	- -	- -	- -	0.0690 (5.34)***
SABİT	0.0565 (10.9)***	0.0782 (12.8)***	0.0514 (9.36)***	0.0803 (14.3)***	0.0492 (9.46)***
TREND	-0.0016 (-15.5)***	-0.0015 (-8.19)***	-0.0017 (-9.26)***	-0.0009 (-4.99)***	-0.0018 (-10.6)***
Panel PP	-6.68***	-17.46***	-22.94***	-18.03***	-25.32***
Panel ADF	-5.86***	-10.57***	-10.45***	-13.73***	-14.18***
Group PP	-7.78***	-25.79***	-27.98***	-26.83***	-30.94***
Group ADF	-6.40***	-14.53***	-14.32***	-22.40***	-64.41***

³⁰ Tüm modellerde bağımlı değişken olarak kadınların işgücüne katılma oranı (**KADIN**) kullanılmıştır.

³¹ Parantez içinde yer alan değerler t-istatistikleridir. *** ve ** işaretleri, sırasıyla, %1 ve %5 anlamlılık düzeylerinde istatistiksel anlamlılık olduğunu göstermektedir.

ŞEKİL-3: 34 OECD Ülkesi Verileriyle U Şekli İlişki (2000-2012 Yılları Arası)

TABLO-3'te görülen FMOLS tahmin sonuçları ve eş bütünleşme sına ma istatistikleri, deterministlik trend ve zaman kukla değişkenleri (time dummies) dahil edilerek elde edilmiştir. Tahminlerde ADF sına maları için en yüksek gecikme uzunluğu 5 olarak alınmış ve 'genelden özele' yaklaşımı ile eş bütünleşme sına malarında geçerli olan gecikme uzunluklarına ulaşılmıştır. TABLO-3'ün ilk bölümünde, her bir modele ait regresyon katsayısının FMOLS tahminleri yer alırken; tablonun ikinci bölümünde, her bir modelin değişkenleri arasında eş bütünleşme olup olmadığına ilişkin Pedroni (1999) tarafından geliştirilen 5 farklı sına ma istatistiğinin değerleri sunulmaktadır. Bu değerlere göre, "eş bütünleşme yoktur" önermesini içeren H_0 boş hipotezi tüm modeller için reddedilmiştir. Bir başka deyişle, tüm modellerde, durağan olmayan değişkenlerin doğrusal bileşimlerinin durağan bir eş bütünleşme ilişkisine sahip oldukları sonucuna varılmaktadır.

Temel model olan Model-1 tahminimizde beklendiği gibi KBGSYH değişkeninin katsayısı olan β_1 negatif, KBGSYH değişkeninin karesinin katsayısı β_2 ise pozitif çıkmıştır. Her iki katsayı da istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu tahmin sonuçları bize temel olarak kadın işgücüne katılım oranı ile kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla yani ekonomik

büyüme arasında, literatürde bu ilişkiyi araştıran diğer tüm çalışma³² sonuçlarını doğrulayarak, U şekilli bir ilişki olduğunu kanıtlamaktadır (Bknz. ŞEKİL-3). Daha açık bir ifadeyle, ekonomik gelişmişlik düzeyinin nispi olarak daha düşük olduğu OECD ülkelerinde kadınların işgücüne katılımının düşük; ekonomik gelişmişlik düzeyinin nispi olarak daha yüksek olduğu ülkelerde ise yüksek olduğu istatistiksel olarak doğrulanmıştır.

Model-2 tahminine göre; Model-1’de elde edilen U şekilli ilişkinin, kadının işgücüne katılım oranındaki değişimleri kontrol ettiği düşünülen iki değişkenle birlikte de istatistiksel olarak anlamlı ve geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bu değişkenlerden biri olan dışa açıklık oranının (AÇIKLIK) beklendiği gibi kadınların işgücüne katılımı ile doğru orantılı bir ilişkiye sahip olduğu görülürken; diğer değişkenin, kadın nüfusunun toplam nüfus içindeki payının (KPOP) kadınların işgücüne katılımı ile ters orantılı bir ilişki sergilediği görülmektedir. Bir ekonominin dış ticaret hacmi bakımından dış dünyaya olan açıklığı ile o ekonomide kadınların işgücüne katılımı arasındaki doğru orantılı ilişki, yer alan diğer çalışmalarda elde edilen bulgularla da örtüşmektedir.³³ Dışa açıklığın, yenilikleri ve teknolojik yatırımları teşvik edici niteliğinin dış ticaret hacmini artırması ve dolayısıyla kadınların işgücüne katılımını olumlu etkilemesi istihdam politikası açısından da önem arz eden bir konu olma niteliği taşımaktadır. Öte yandan, kadın nüfusunun toplam nüfus içindeki yoğunluğunun artmasının kadın istihdamını ne şekilde etkileyeceği, söz konusu ekonominin yapısına ve sosyokültürel etkilere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Model-2 tahmini ile elde edilen bulgu, OECD ülkeleri özelinde, kadın nüfusunun yüksek olduğu ekonomilerde kadınların işgücüne katılımının düşük olduğunu işaret etmektedir. Ekonomik gelişmişliğin kadınların işgücüne katılımı üzerinde yarattığı olumlu etkinin yanında, kadın nüfusunun nispi olarak yüksek olduğu ülkelerde kadınların çalışma yaşamından uzaklaşması, iş gücü piyasalarında kadınların emek arzı kararlarında gelir etkisinin ikame etkisine göre daha baskın olduğu şeklinde yorumlanabilir.

³² Boserup (1970), Goldin (1986-1995), Çağatay ve Özler (1995), Mammen ve Paxson (2000), Tam (2011), Luci (2009a ve 2009b), Tsani-Paroussos-Fragiadokis-Charalambidis-Capros (2013), Olivetti (2013).

³³ Çağatay ve Özler (1995), Singh ve Zammit (2000), Fontana ve Wood (2000), Özler (2000), Berik (2000), Meyer (2003), Busmann 2009, Wamboye ve Seguino (2014), Cooray-Mallick-Dutta (2014).

TABLO-3'te tahmin sonuçları sunulan Model-3a ve Model-3b, ülkelerin vergi politikası uygulamalarındaki farklılıklardan kaynaklanan mali yük farklılaşmalarının kadınların işgücüne katılımına olan etkilerini analiz etmek üzere oluşturulmuştur. Bu modellere ilişkin tahminlerin sonucunda, kadınların işgücüne katılım oranı ile işgücü üzerindeki vergi yükünü gösteren vergi takozunun ters orantılı (bknz. Model 3a) mali serbestliğin ise doğru orantılı (bknz. Model 3b) olduğuna işaret etmektedir. Bu sonuçlar, OECD ülkelerinde, çalışanlar üzerindeki vergi yükünün kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkileyen bir faktör olduğunu gösterirken; vergi oranlarının ve ekonomideki vergi yükünün nispi olarak daha düşük olduğu ülkelerde kadınların işgücüne katılımlarının olumlu etkilendiği anlamına gelmektedir.

Çalışanlar üzerindeki vergi yükünü bu çalışanların işveren üzerindeki yüküne kıyasla ele alan vergi takozu oranı, vergi yükünün emek arzı üzerindeki etkisini mikro iktisadi düzeyde yansıtırken; mali serbestlik endeksi ekonomi genelindeki vergi yükünü makro iktisadi düzeyde yansıtmaktadır. Vergi takozu oranı ile mali serbestlik endeksinin, vergi yükünün kadın istihdamı ve kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisini iki farklı ölçekte ele alması nedeniyle, bu iki göstergenin birbirleri ile etkileşimini ifade eden çarpımları Model-3c'nin tahmininde bir bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bu şekilde, yüksek vergi takozu oranlarının kadınların işgücüne katılımı üzerindeki olumsuz etkisinin mali serbestliğin yüksek olduğu ekonomilerde daha sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır:

$$\frac{\partial(KADIN_{it})}{\partial(VERGİYÜKÜ_{it})} = -0.091 + 0.069 (MALİSERBEST_{it})$$

TABLO-3'te gerçekleştirilen FMOLS tahminlerinde, $MALİSERBEST_{it}$ değişkeninin değerlerinin 100'e bölünmek suretiyle 0 ile 1 arasında değişen bir orana dönüştürüldüğü göz önünde bulundurulduğunda; yukarıdaki denkleme göre, mali serbestlik oranındaki her marjinal artışın, vergi takozu oranı ile ölçülen vergi yükünde meydana gelen marjinal artışların kadınların işgücüne katılımı üzerindeki olumsuz etkisini ($\lambda_i^a = -0.091$), 0.069 birim azalttığı görülmektedir. Bir başka deyişle, Model-3c tahmin sonuçlarına göre, mali serbestliğin olmadığı durumda ($MALİSERBEST_{it}=0$ iken) vergi yükündeki marjinal bir artışın kadınların işgücüne katılımı üzerindeki olumsuz etkisi 0.091 birim olarak

gerçekleşirken, mali serbestliğin en yüksek düzeyde olduğu durumda ($MALİSERBEST_{it}=1$ iken) bu olumsuz etki 0.022 birime düşmektedir. Bu bulgulara dayanarak mali serbestliğin yüksek olduğu ülkelerde vergi yükü artışının kadınların işgücüne katılımına olan olumsuz etkisinin daha az olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Yukarıda elde edilen sonuçlar çerçevesinde; kadınların işgücüne katılımını destekleyecek şekilde, işgücü maliyetleri üzerinde yaratılan ve işveren tarafından devlete ödenmesi zorunlu olan vergi yükünün artmaması veya azaltılması için kadın girişimcilerin desteklenerek kadınların işveren altında çalışması değil kendi işlerini yapması, başka bir deyişle kendilerinin patronu olması hususunun teşvik edilmesi yerinde olacaktır. Tüm dünyada etkin bir şekilde uygulanan mikro kredilerin kadın işgücüne katılımı arttırdığı literatürde mevcut araştırma ve çalışmalarda da kanıtlanmıştır.³⁴ Ancak teşvik edilen kadınların ev içinde çalışması halen çoğu ülkede kayıt dışı istihdam faaliyeti olduğundan burada desteklenmesi gereken asıl faaliyet kadın girişimciliği olmalıdır. Kadın girişimci ise özetle; ev dışında kendi adına bir işyeri olan, iş sürecinin örgütlenmesi, elde edilen kazancın kullanımı konusunda söz sahibi olan kişi şeklinde tanımlanmıştır. (Ecevit 1993) Kadın girişimciliğin desteklenmesi, kadın istihdamını geliştirmeye yönelik politikaların temelini oluşturan asıl dinamiktir. Model tahminlerinden elde edilen özellikle ihracat temelli dışa açıklığın kadın işgücüne katılımını artırdığı sonucuyla bağlantılı şekilde; endüstrileşmede başta imalat sektörü olmak üzere kadınların istihdam edildiği sektör veya faaliyetler mikro finansman yollarından biri olan mikro kredilerle kadınların kendi işlerini geliştirebilecekleri bir alan olarak önem arz etmektedir.

Kadın girişimciliği destekleme açısından ülkelerin genelinde en büyük problemlerden birisi olan nakit yaratma, sermaye bulma ve fonlama gibi sorunlar hükümetlerin desteği ile bankalar tarafından mikro krediler çıkarılarak ya da kredi maliyetleri azaltılarak (bankacılık ile ilgili vergilerin alınmaması vb.) çözülebilmeli ve bu kredilerdeki risk faktörü de yine hükümetler tarafından üstlenilebilmelidir. Bununla birlikte mikro kredi ile finansman uygulamasında ülkelere göre farklılık gösteren vergi uygulamalarının³⁵

³⁴ Bknz. World Bank 1998, Mayoux 2000, Özmen 2012, Rahman ve Islam 2013, Altunöz 2015, Arouri ve Nguyen 2016

³⁵ Söz konusu uygulamalar için bknz. Goldberg ve Palladini 2010.

(katma değer vergisi, damga vergisi gibi) bertaraf edilmesi amacıyla mikro kredilerin kullanımında vergi muafiyeti sağlanması da hem mikro kredilerin etkinliğini arttıracak hem de kadınların mikro kredi finansmanı yoluyla iş sahibi olmalarını teşvik edecektir. Bunlara ilave olarak yanında kadın işçi çalıştıran kadın girişimciye işveren üstünde kalan vergi yükünden kurtulmasını sağlamak amacıyla vergi muafiyeti getirilmesi kadın girişimciler üzerindeki vergi yükünü azaltacaktır. Aksi takdirde işgücü maliyeti olan vergi yükünden kurtulmak istenirken kredi faizi, bankacılık vergisi vb. maliyetler nedeniyle kadınların işgücüne katılımında istenen artış elde edilemeyebilecektir. Girişimciliğin desteklenmesi bakımından da kadın ve erkek arasında herhangi bir ayırım yapılmaması ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Ancak sadece gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de girişimciliğin desteklenmesinde bu eşitliğe uygun davranıldığını söylemek çok da doğru olmayacaktır.³⁶ Bu bakımdan girişimciliğin desteklenmesinde hükümetlerin kadınlar açısından pozitif ayrımcılık yapma politikaları oluşturması dengeyi sağlamak açısından yararlı olacaktır.

Ayrıca hükümetlerin bu politikaları destekleyecek ve yönlendirecek araçları geliştirmesi, ulusal istihdam politikasının bir parçası haline getirmesi ve kamu istihdamı, geçici istihdam ve istihdam sübvansiyonu gibi politika araçları ile tamamlaması kadın istihdamı açısından bir ihtiyaçtır. Bu bakımdan ILO'nun ortaya koyduğu “Kadın Girişimciliği Geliştirme (Women Entrepreneurship Development-WED)” programı; kadın girişimcilere işe başlangıç, işi güçlendirme ve genişletme konularında destek vererek kadın girişimcilerin ekonomik olanaklarını artırmak için iş ortaklarıyla birlikte çalışan, kadın girişimcilerin sesini duyurmasını ve politika oluşturmaya katkıda bulunacak bir platform sağlayan bir program olması açısından ülkelerin katılması ve desteklemesi gereken bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır (ILO 2017a).

Mikro kredilerin dışında, kadın girişimciliğine mali yardım sağlayacak diğer bir mikro finansman araçlarından teşvik projeleri yazımı ve uygulanması vergi yükünü azaltacak vergi avantajlarını içerecek şekilde hem hükümetler hem de sivil toplum kuruluşları

³⁶ Örneğin ABD'de 2014 yılında yayımlanan Babson College Raporu'na göre girişim sermayesi fonlarından yararlanan şirketlerin %3'ünden daha azının kadın CEO'lara sahip oldukları tespit edilmiştir. <http://www.babson.edu/news-events/babson-news/Pages/140930-venture-capital-funding-women-entrepreneurs-study.aspx>.

tarafından desteklenmelidir. Bu projeler vasıtasıyla kadınların küçük kazançlar ile de olsa hane halkı gelirine katkı sağlayacağı, işveren olgusundan ve dolayısıyla işgücü maliyetinin yansımaları olan vergi yükünden kurtularak hane halkı gelirini artıracığı varsayılmaktadır. Bu tarz teşviklerden özellikle sanayi sektöründe, nitelik gerektiren el becerisi işlerinde çalışan kadınların istihdamında ve nispeten büyük firmalarda faydalanıldığı bilinmektedir.

Kadın işgücüne katılma oranlarının artırılması ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken diğer bir değişken de işgücü üzerindeki vergi yüküdür. Genel anlamda, “vergilerin işgücü arzı üzerine etkileri” ekonomik teori, ekonometri ve kamu maliyesi açısından önemli sonuçları olan bir kavramdır. İşgücü piyasasındaki talep açısından değerlendirildiğinde, ücret üzerinden alınan vergilerle finanse edilen sosyal sigorta programları, firmaların davranışlarını etkileyebilmektedir. Çalışmanın ekonometrik tahmin sonuçlarını destekleyecek şekilde; Dünya Bankasının araştırmalarında, ücretler üzerindeki ağır vergi yükünün işgücü maliyetlerini artırma, kayıtlı istihdamı ise azaltma etkisi olduğuna dair sonuçlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra yine Dünya Bankasının yaptığı araştırmalar, zorunlu kıdem tazminatı ödemelerinin işgücü devrini azalttığını ve yeni istihdam yaratılmasını yavaşlattığını göstermektedir. Ekonomide vergi yükünün fazla olması istihdamın kayıt dışına kaymasına neden olmakta, işverenler sigorta ve vergi yükünün azalması için istihdam ettikleri işgücünü sigortasız çalıştırma eğilimi göstermektedirler. Örneğin sigorta primi (payroll tax) işveren hissesinin devlet tarafından karşılanmasının ya da gelir vergisi stopaj desteği ve damga vergisi istisnasının istihdam ve özel anlamda kadın istihdamı üzerindeki etkisi olumludur. Dolayısıyla, işgücü üzerindeki vergi yükünü azaltmak kadınların evlerde ya da işyerinde kayıt dışı çalışmasının da önlenmesi bakımından kadın istihdamını destekleyici nitelikte bir uygulamadır.

OECD ülkeleri açısından ikincil kazanan (çoğunlukla kadınlar) üzerindeki vergi yükünün aile vergilendirmesi yerine bireysel vergilendirme sistemine geçilerek azaltılması yüksek verimlilik artışı sağlayabilir ve istihdam piyasasında toplam çıktıyı arttırabilir (IMF 2012). Jaumotte'nin (2003) de belirttiği gibi aile içinde ikincil kazanan tek kazanan göre daha nötr vergi uygulanması ya da birincil kazananla aynı oranda vergiye tabi tutulmaması gibi vergi avantajlarının sağlanması da kadınların işgücüne katılmalarını artırıcı bir unsur olmaktadır (OECD 2004, IMF 2012).

İşgücü üzerinden alınan vergilerin yanı sıra dolaylı ya da dolaysız diğer vergileri de kapsayan vergi reformlarının işgücüne katılım üzerinde önemli ve belirgin etkileri bulunduğundan vergi reformları yapılırken davranışsal etkiler de hesaba katılmalıdır. Vergi reformunun istihdam açısından ana unsurları marjinal vergi oranlarının azaltılması veya vergi indirimleri gibi vergi avantajlarının konulmasıdır. Çünkü her bir vergi unsuru işgücüne katılım ve çalışılan saat kararlarını etkilemektedir. Örneğin, vergi indirimleri genel olarak mükelleflerin çalışma gayretini olumlu yönde etkilediğinden kadınların işgücüne katılım oranını da artırmaktadır.

Dolayısıyla vergi politikalarının evli ve çocuksuz olan, evli ve çocuklu olan ve bekâr olan ya da evli ve çocuklu olan ailelerde birincil ve ikincil kazananlar için farklılaştırılması gibi uygulamalar tezin üçüncü bölümünde yer verildiği üzere literatürde ortaya konan olumlu sonuçları açısından³⁷ politika yapıcılar tarafından değerlendirilmeli ve vergi politikalarında yer verilmelidir. Sonuçta kadınların işgücüne katılımının artması ile birlikte toplumun vergi tabanı genişleyecek, böylece pazar ve pazar dışı ürünler arasındaki zaman ve kaynak dağılımının vergiler üzerindeki bozucu etkisi de azalacaktır. Bununla birlikte, politika yapıcılar açısından, ülkenin istihdam piyasasının kurumsal yapısının bilinmesi istihdam vergilerinin etkisini araştırırken oldukça önemlidir. Böylece bir vergi reformunun sonuçlarını kestirmek çok daha kolay olacaktır. Bununla birlikte yapılan yardım ve teşvikler arasında oluşabilecek etkileşimler de sonuçların verimli olması bakımından dikkate alınmalıdır.

Vergi politikaları mali serbestlik hesabında temel alınan vergi yükünü ve marjinal vergi oranlarını azaltacak şekilde yapılandırılması mali serbestliği artıracak esas faktörlerden biri olacaktır. Mali serbestliğin artması ile birlikte makro düzeyde ekonomik büyümenin ve istihdamın artırılması ile özeldede kadın işgücüne katılımının artması sağlanacaktır.

Tüm bu önerilere ilave olarak hükümetler tarafından yapılan her türlü kamu müdahalelerinin; öncelikli alanların her birinde var olan toplumsal cinsiyet uçurumlarının

³⁷ Bknz. Aktan (1997), Jaumotte (2003), OECD (2004), Meghir ve Phillips (2010), Bocconi (2011), Bosch ve Klaauw (2012), Güner-Kaygusuz ve Ventura (2012), Thévenon (2013), Bick ve Fuchs-Schündeln (2014).

temelindeki etkenlere eğilmesi, bazı hallerde hizmet sunumunu iyileştirmesi (özellikle çocuk ve yaşlı bakımı, kız çocuklarının eğitilmesi alanlarında), diğer durumlarda ise piyasaların ve kurumların işleyişinden kaynaklanan ve ilerlemeyi kısıtlayan faktörlerle mücadele etmesi (örneğin, gelir ve verimlilik alanlarında toplumsal cinsiyet uçurumunun kapatılması) gerekmektedir.

Sonuç itibarıyla, gerek bu tez çalışmasından gerekse literatürde yer alan çalışmalardan elde edilen veriler ışığında kadınların işgücüne düşük katılımının toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve dolayısıyla ekonomik büyüme önünde önemli bir engel teşkil ettiği, bu nedenle de kadın işgücüne katılımın artırılması ve desteklenmesi gereken önemli bir olgu olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Kadınların, piyasada veya toplumsal kurumlarda uğradıkları ve eğitimlerini tamamlamalarına, belirli mesleklere girmelerine ve erkeklerle aynı gelirleri kazanmalarına engel olan cinsiyet ayrımcılığı yüzünden kadın işgücünün yetersiz ya da yanlış kullanımının sonucu ekonomik kayıptır. İşte bu nedenlerle, erkeklere görece kadınların işgücüne çok daha düşük oranlarda katılımı ve istihdam yaratmadaki eşitsizlik sorunsalı, sosyal bilimciler, üst düzey karar alıcılar, politikacılar ve sivil toplum örgütleri tarafından tartışılan, araştırılan ve çözüm aranan bir konu olmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada amaçlanan; kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasında literatürde var olan U şekilli ilişkinin yeniden kanıtlanmasından ziyade bu hipotez çerçevesinde, çalışmada kurulan 5 farklı ekonometrik model aracılığı ile eş bütünleşme varsayımı altında heterojen panel veri tahmin yöntemleri kullanılarak bu araştırmayı farklı kontrol değişkenler vasıtasıyla derinleştirmek ve özellikle maliye politikası değişkenleri olarak mikro ve makro düzeyde ekonomideki vergi yükünü yansıtan vergi yükü ve mali bağımsızlığın kadın işgücüne katılımı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

OECD ülkeleri için 2000-2012 yılları arası verilerin kullanıldığı bu çalışmada da kanıtlandığı üzere kadın işgücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasında U şekilli bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre; ekonomik gelişmişlik düzeyinin nispi olarak daha düşük olduğu OECD ülkelerinde kadınların işgücüne katılımının düşük; yüksek olduğu ülkelerde ise nispi olarak daha yüksek olduğu ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin artması ile birlikte katılım oranının arttığı istatistiksel olarak doğrulanmaktadır.

Bununla birlikte elde edilen sonuçlara göre; kadın işgücüne katılım oranı, kadın nüfusu ile negatif, dışa açıklık oranı ile pozitif ilişki içindedir. Kadın nüfusunun kadının işgücüne katılımını ne şekilde etkileyeceği ülke ekonomisinin yapısına ve sosyokültürel etkilere bağlı olarak değişebilmektedir. Dışa açıklığın ise yenilikleri ve teknolojik yatırımları teşvik edici niteliğinin dış ticaret hacmini arttırarak kadınların işgücüne katılımını olumlu etkilediği anlaşılmaktadır.

OECD’de ülkelerin vergi politikaları uygulamalarındaki farklılıklarından kaynaklanan mali yük farklılaşmasının kadınların işgücüne katılımına olan etkilerini yansıtan işgücü üzerindeki vergi yükü kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkileyen bir faktör iken mali serbestlik ile kadın işgücüne katılımı arasındaki doğru orantılı ilişki vergi oranlarının ve ekonomideki vergi yükünün nispi olarak daha düşük olduğu ülkelerde kadınların katılımının daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca mali serbestlik oranındaki her marjinal artışın, vergi takozu oranı ile ölçülen vergi yükünde meydana gelen marjinal artışların kadınların işgücüne katılımı üzerindeki olumsuz etkisini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dolayısıyla ekonometrik tahminlerle elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda kadın istihdamının artırılması için tezde basit anlamda dışa açıklığın ve kadınlar açısından mali serbestliğin arttırılarak istihdam üzerindeki vergi yükünün azaltılmasına yönelik çeşitli önermelerde bulunulmuştur.

Çalışmada elde edilen sonuçlara dayanılarak yapılan yorum ve önerileri kısaca özetlemek gerekirse; endüstrileşmede başta imalat sektörü olmak üzere kadınların istihdam edildiği sektör veya faaliyetler mikro finansman yollarından biri olan mikro kredilerle kadınların kendi işlerini geliştirebilecekleri bir alan olarak önem arz etmektedir. Kadın girişimciliği destekleme açısından ülkelerin genelinde en büyük problemlerden birisi olan nakit yaratma, sermaye bulma ve fonlama gibi sorunlar hükümetlerin desteği ile bankalar tarafından mikro krediler çıkarılarak ya da kredi maliyetleri azaltılarak (bankacılık ile ilgili vergilerin alınmaması vb.) çözülebilmeli ve bu kredilerdeki risk faktörü de yine hükümetler tarafından üstlenilebilmelidir. Bununla birlikte mikro kredi ile finansman uygulamasında ülkelere göre farklılık gösteren vergi uygulamalarının³⁸ (katma değer vergisi, damga vergisi gibi) bertaraf edilmesi amacıyla mikro kredilerin kullanımında vergi muafiyeti sağlanması da hem mikro kredilerin etkinliğini attıracak hem de kadınların mikro kredi finansmanı yoluyla iş sahibi olmalarını teşvik edecektir. Bunlara ilave olarak yanında kadın işçi çalıştıran kadın girişimciye işveren üstünde kalan vergi yükünden kurtulmasını sağlamak amacıyla vergi muafiyeti getirilmesi kadın girişimciler

³⁸ Söz konusu uygulamalar için bkz. Goldberg ve Palladini 2010.

üzerindeki vergi yükünü azaltacaktır. Aksi takdirde işgücü maliyeti olan vergi yükünden kurtulmak istenirken kredi faizi, bankacılık vergisi vb. maliyetler nedeniyle kadınların işgücüne katılımında istenen artış elde edilemeyebilecektir.

Mikro kredilerin dışında, kadın girişimciliğine mali yardım sağlayacak diğer bir mikro finansman araçlarından teşvik projeleri yazımı ve uygulanması vergi yükünü azaltacak vergi avantajlarını içerecek şekilde hem hükümetler hem de sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenmelidir.

Kadın çalışanlar üzerindeki vergi yükünün azaltılması dolayısıyla işverenlerin kadın çalışanları kayıtdışı çalıştırma eğiliminin azaltılması maksadıyla sigorta primi işveren hissesinin devlet tarafından karşılanması ya da gelir vergisi stopaj desteği ve damga vergisi istisnası uygulaması gibi teşviklerin sağlanması gerekmektedir.

OECD ülkeleri açısından hane halkı ve çoğunlukla ikincil kazanan olan kadın üzerinde vergi yükü yaratan aile vergilendirmesi uygulamasından vazgeçilmesi pek çok araştırma³⁹ sonucunda da ortaya konulan bir öneridir. Bireysel vergileme sistemine geçilmesi yoluyla kadın üzerindeki vergi yükünün azaltılarak kadının gelir etkisi ile işgücü piyasasına katılımının artması sağlanabilecektir.

Vergi reformunun istihdam açısından ana unsurları marjinal vergi oranlarının azaltılması ve vergi muafiyeti yerine vergi indirimlerinin konulmasıdır. Örneğin vergi indirimleri genel olarak mükelleflerin çalışma gayretini olumlu yönde etkileyerek; kadınların da “Vergi Sömürüsü” (Taxplotation) altında ezilmelerine engel olur.

Mali serbestliğin artırılmasının kadın işgücüne katılımı artırdığı göz önünde bulundurulduğunda; vergi politikalarının mali serbestlik hesabında temel alınan vergi yükünü ve marjinal vergi oranlarını azaltacak şekilde yapılandırılması mali serbestliği artıracak esas faktörlerden biri olacaktır. Böylece makro düzeyde ekonomik büyümenin ve istihdamın artırılması ile özeldede kadın işgücüne katılımının artması sağlanacaktır.

³⁹ Jaumotte 2003, OECD 2004, IMF 2012 vb.

Tüm bu yorumlara ilaveten son olarak şunu belirtmek gerekir ki; politika yapıcılar ve/veya üst düzey karar alıcılar tarafından daha somut düzeyde, kadınların işgücüne katılımını artırıcı politik düzenlemelerin yapılması, hedef ve stratejilerin saptanması ve sonucunda kapsamlı bir “kadın istihdamı politikası” oluşturulması kadın işgücü katılım oranının artırılmasında çok büyük önem arz etmektedir. Söz konusu istihdam politikasının hem istihdamı artırıcı hem de çalışma koşullarını iyileştirici yönde çözüm önerileri içermesi kadın işgücüne katılımı artırmak açısından önemlidir. Ancak yine de unutulmamalıdır ki, ekonomi politikaları ve siyasi irade ile desteklenmemiş ve ulusal bir istihdam politikası kapsamında oluşturulmamış öneriler sorunun çözümüne tam olarak katkıda bulunmayacaktır.

KAYNAKÇA

Avrupa Konseyi Notu. “New Ways in Overcoming Gender Stereotypes.”10562/09,SOC 387.<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010562%202009%20INIT>. 2009.

Avrupa Komisyonu Raporu. “Forum on the Future of Gender Equality in the European Union Report”, http://ec.europa.eu/justice/events/future-of-gender-equality-2015/files/report_forum_gender_equality_en.pdf. 2015a.

Avrupa Komisyonu Raporu. “Tax Reforms in EU Member States 2015.” Institutional Paper No:8, Eylül, 2015, https://ec.europa.eu/info/publications/tax-reforms-eu-member-states-2015-tax-policy-challenges-economic-growth-and-fiscal-sustainability_en. 2015b.

Bocconi Üniversitesi. “The Role and Impact of Labour Taxation Policies. Centre for Research on the Public Sector.” Avrupa Komisyonu İstihdam Genel Müdürlüğü Araştırma Projesi. ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7404&langId=en. Mayıs. 2011.

CEDAW Sözleşmesi. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>. 1979.

Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tesem010>. 2010.

GAPS (Gender Action for Peace and Security) Raporu. “Background Document for the Workshop on Gender in Development Cooperation. Turning Promises into Progress:Gender equality and rights for women and girls-lessons learnt and actions needed. Summary Briefing.” http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/background_note_gender_and_development_cooperation_en.pdf. Mart. 2015.

Heritage Foundation. <http://www.heritage.org/index/fiscal-freedom>.

ILO. “Women and Labour Markets in Asia-Rebalancing for Gender Equality.” http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_154846.pdf. 2011.

- ILO. “Global Employment Trends for Women.” http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/WCMS_195447/lang--en/index.htm. 2012.
- ILO. “Global Employment Trends.” <http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/2013/lang--en/index.htm>. 2013.
- ILO. “World Employment Social Outlook.” http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_337069.pdf. 2015.
- ILO. “Textiles, Clothing, Leather and Footwear Sector”, <http://www.ilo.org/global/industries-and-sectors/textiles-clothing-leather-footwear/lang--en/index.htm>. 2016
- ILO. “Women's Entrepreneurship Development (ILO-WED) Programme”, <http://www.ilo.org/empent/areas/womens-entrepreneurship-development-wed/lang--en/index.htm?ssSourceSiteId=asia>. 2017a.
- ILO. “Towards a better future for women and Work: Voices of women and men”, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_546256.pdf. 2017b.
- ILO. “Key Indicators of the Labour Market (KILM).” Ninth Edition. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_498929.pdf. 2017c.
- IMF. “Fiscal Policy and Employment in Advanced and Emerging Economies”, *Board Paper*, 2012.
- IMF. “Women, Work, and the Economy: Macroeconomic Gains from Gender Equity”, *IMF Staff Discussion Note*, No:SDN/13/10, Eylül, 2013.
- KEİG. “Women’s Labor and Employment in Turkey. Policy Report.” www.wwhr.org/files/keigpolicyreportweb.pdf. Ağustos.2009.
- MDG Raporu. “The Millennium Development Goals Report-2013”.

<http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/mdgs/UNDP-TR-MDGReportEnglish2013.pdf>. 2013.

MDG Raporu. “The Millennium Development Goals Report-2014”.
<http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/mdgs/MDG%202014%20English%20web.pdf>. 2014.

MDG Raporu. “The Millennium Development Goals Report-2015”.
[http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf). 2015.

OECD. “Female Labor Force Participation Past Trends and Main Determinants in OECD Countries.” OECD Economics Department.
<https://www.oecd.org/eco/labour/31743836.pdf>. 2004.

OECD. “Women and Men in OECD Countries.” Brochure OECD Publications.
<http://www.oecd.org/std/womenandmeninoecdcountries.htm>. 2006.

OECD. “Babies and Bosses-Reconciling Work and Family Life: A Synthesis of Findings for OECD Countries.” *<http://www.oecd.org/els/family/babiesandbosses-reconcilingworkandfamilylifeasynthesisoffindingsforoecdcountries.htm>*. 2007.

OECD. “Gender and Sustainable Development-Maximising the Economic, Social and Environmental Role of Women.” *<http://www.oecd.org/social/40881538.pdf>*. 2008.

OECD. “Taxation and Employment”, OECD Tax Policy Studies, No.21,
<http://www.oecd.org/ctp/taxation-and-employment-9789264120808-en.htm>. 2011.

OECD. “Closing the GenderGap: Act Now.”
<http://www.oecd.org/gender/Executive%20Summary.pdf>. 2012.

OECD. “Women, Government and Policy Making in OECD Countries: Fostering Diversity for Inclusive Growth.” *http://www.oecd-ilibrary.org/governance/women-government-and-policy-making-in-oecd-countries_9789264210745-en*. 2014.

- OECD. “Taxing Wages 2015. Part II Chapter 6 Evolution of the Tax Burden.”
http://www.oecd-ilibrary.org/taxation/taxing-wages-2015_tax_wages-2015-en.
 2015.
- OECD. “OECD Employment Outlook 2016.”
<http://www.oecd.org/about/publishing/corrigendum-EMO2016.pdf> . 2016
- SDG. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>.
- SNA. “Birleşmiş Milletler Ulusal hesaplar Sistemi, The System of National Accounts-SNA.” <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>. 2008.
- UNFPA (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu). “Promises to Keep Annual Report.”
<http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/AR%202012%20EN-Final.pdf>.
 2012.
- WEF-World Economic Forum. “The Global Gender Gap Report.”
<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/>. 2014.
- World Bank. “Using Microcredit to Advance Women”, World Bank Notes, No.8,
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11523>, Kasım, 1998.
- World Bank.
http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2013/02/20/000425962_20130220124424/Rendered/PDF/646650V10WDR0B0URKISH0Overvie w02012.pdf. 2012.
- World Bank. “The New Microfinance Handbook-A Financial Market System Perspective”, Ed.Joanna Ledgerwood, Julie Earne ve Candace Nelson,
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/12272/9780821389270.pdf>. 2013.
- Abu-Ghaida Dina, Klasen Stephan. “The Cost of Missing the Millenium Development Goal on Gender Equity.” *World Development*, Vol.32, Sayı 7, 2004, ss. 1075-1107.
- Aktan Coşkun. *Anayasal İktisat*. İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

- Alesina Alberto, Perotti Roberto. "Fiscal Expansions and Fiscal Adjustments in OECD Countries: Composition and Macroeconomic Effects.", *IMF*, Vol.44, No.2, Haziran, 1997, ss.210-248.
- Altunöz Utku, "Mikro Kredilerinin Kadın İstihdamı ve Kalkınmaya Etkileri: Türkiye Örneği", *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*, Vol.3, No.1, Ocak-Nisan, ss.7-14, 2015.
- Arnold Jens Matthias, Brys Bert, Heady Christopher, Johansson Asa, Schwellnus Cyrille, Vartia Laura. "Tax Policy for Economic Recovery and Growth", *The Economic Journal*, Vol.121, No.550, Şubat, 2011, ss.F59-F80.
- Arouri Mohamed, Nguyen Cuong Viet. "Does Microcredit Rduce Gender GFap in Employment? An Application of Decomposition Analysis to Egypt", *Economic Research Forum Working Paper Series*, No.1017, Haziran, 2016.
- Arrufat Jose Luis, Zabalza Antoni. "Female Labor Supply with Taxation, Random Preferences and Optimization Errors", *Econometrica*, Vol.54, No.1, 1986, ss.47-63.
- Averett Susan L., Peters H. Elizabeth, Waldman Donald M. "Tax Credits, Labor Supply and Child Care." *The Review of Economics and Statistics*, Vol.79, No.1, 1997, ss.125-135.
- Barro Robert. "Human Capital and Growth." *American Economic Review*, No:91, 2001, ss.12-17.
- Barro Robert J., McCleary Rachel M. "Religion and Economic Growth across Countries." *American Sociological Review*, Vol.68, No:5, 2003, ss.760-781.
- Bassanini Andrea, Duval Romain. "Employment Patterns in OECD Countries", *OECD Social, Employment and Migration Papers*, No.35, 2006.
- Bayar Yılmaz. "Impact of Openness and Economic Freedom on Economic Growth in the Transition Economies of the European Union." *South-Eastern Europe Journal of Economics*, Vol.1, 2016, ss.7-19.
- Becker Gary. "A Theory of the Allocation of Time." *Economic Journal*, Vol.75, No 299, 1965, ss.493-517.

Becker Gary, "A Treatise on the Family." Harvard University Press, 1981.

Bengoa Marta, Sanchez-Robles Blanca. "Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence from Latin America" *European Journal of Political Economy*, Vol.19, No.3, Eylül, 2003, ss.529-545.

Berik Günseli. "Mature Export-Led Growth and Gender Wage Inequality in Taiwan." *Feminist Economics*, Vol.6(3), 2000, ss.1-26.

Berik Günseli, Rodgers Yana Van der Meulen, Zveglic Joseph E.Jr. "International Trade and Gender Wage Discrimination: Evidence from East Asia." *Review of Development Economics*, Vol.8(2), 2004, ss.237-254.

Bick Alexander, Fuchs-Schündeln Nicola. "Taxation and Labor Supply of Married Women across Countries: A Macroeconomic Analysis." Seminar Paper. *Centre For Economic Performance London School of Economics*, Şubat, 2014.

Blundell Richard, Duncan Alan, Meghir Costas. "Estimating Labor Supply Responses Using Tax Reforms." *Econometrica*, Vol.66, No.4, Temmuz, 1998, ss.827-861.

Boserup Ester. *Women's Role in Economic Development*. St.Martin's Press, 1970.

Bosch Nicole, Klaauw van der Bas. "Analyzing Female Labor Supply-Evidence from a Dutch Tax Reform." *Labour Economics*, Vol.19, Sayı:3, Haziran, 2012, ss.271-280.

Bradshaw Sarah, Castellino Joshua, Diop Bineta. "Women's Role in Economic Development: Overcoming the Constraints", *Sustainable Development Solutions Network*. 2013.

Brys Bert. "Wage Income Tax Reforms and Changes in Tax Burdens: 2000-2009." *OECD Taxation Working Papers No.10*, 2011.

Burtless Gary, Hausman Jerry A. "The Effect of Taxation on Labor Supply: Evaluating the Gary Negative Income Tax Experiment", *The Journal of Political Economy*, Vol.86, No.6, Aralık, 1978, ss.1103-1130.

Bussman Margit. "The Effect of Trade Openness on Women's Welfare and Work Life." *World Development*, Vol.37, No.6, 2009, ss.1027-1038.

- Calmfors Lars. "Active Labour Market Policy and Unemployment -A Framework for the Analysis of Crucial Design Features." *OECD Economic Studies*, No:22, İlkbahar, 1994.
- Cavalcanti Tiago, Tavares José. "Women Prefer Larger Governments: Growth, Structural Transformation, and Government Size", *Economic Inquiry*, Vol.49, No.1, Ocak, 2011, ss.155-171.
- Cebula Richard J., Clark J.R., Mixon Franklin G. Jr. "The Impact of Economic Freedom on Per Capita Real GDP:A Study of OECD Nations", *The Journal of Regional Analysis & Policy*, Vol.43, No.1, 2013, ss.34-41.
- Chen Jianxian, Shao Xiaokuai, Murtaza Ghulam, Zhao Zhagxiu. "Factors That Influence Female Labor Force Supply in China." *Economic Modelling*, Vol.37, Şubat, 2014, ss.485-491.
- Choudhry Tanveer Misbah. "Demographic Transition, Economic Growth and Labor Market Dynamics" *University of Goningen*, 2010.
- Cooray Arusha. Mallick Sushanta. Dutta Nabamita. "Gender-Specific Human Capital, Openness and Growth: Exploring the Linkages for South Asia." *Review of Development Economics*, Vol.18(1), 2014, ss.107-122.
- Cuberes David, Teigner Marc. "Gender Inequality and Economic Growth", *World Development Report*, World Bank, 2011.
- Çağatay Nilüfer, Özler Şule. "Feminisation of the Labur Force: The Effects of Long Term Development and Structural Adjustment." *World Development*, Vol.23, 1995, ss.1883-94.
- Çelikkaya Ali. "OECD Üyesi Ülkelerde Emek Üzerindeki Vergi Yükünün Gelişimi ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme." *TİSK Akademi*, No.2013/II, 2013, ss.68-91.
- Daveri Francesco, Tabellini Guido. "Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries.", *Economic Policy*, Vol.15, Sayı.30, 2000, ss.47-104.
- Doepke Matthias, Tetilt Michéle. "Women's Liberation: What's in it for Men?", *Quarterly Journal of Economics*, Vol.124, No.4, Kasım, 2009, ss.1541-1591.

- Doepke Matthias, Tetilt Michéle, Voena Alessandra. "The Economics and Politics of Women's Rights", *Annual Review of Economics*, Annual Reviews, Vol.4. No.1, 2012, ss.339-372.
- Doepke Matthias, Tetilt Michéle. "Does Female Empowerment Promote Economic Development?" *NBER Working Paper Series*, No:19888, Şubat, 2014.
- Doğrul Günsel. "2001 Krizi Sonrasında Türkiye'de Kentsel Alanlarda Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, Aralık, 2008.
- Dolenc Primoz, Laporsek Suzana. "Tax Wedge on Labour and its Effect on Employment Growth in the European Union." *Prague Economic Papers*, Vol.2010, No.4, 2010, ss.344-358.
- Dollar David, Gatti Roberta. "Gender Inequality, Income and Growth: Are Good Times Good for Women?", *World Bank Research Group Policy Research Report*, Working Paper Series, No.1, 1999.
- Doucouliağos Chris, Ulubaşoğlu Mehmet Ali. "Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make a Difference?" *European Journal of Political Economy*, Vol.22, 2006, ss.60-81.
- Ecevit Yıldız. *Kadın Girişimciliğinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik bir Model Önerisi Der.A.Altınel*. "Kadın Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli: Bildiriler ve Tartışmalar.", 1993, ss.15-34.
- Elçin A.Bora, Saraçöz M.Mert. "Vergileme ve İktisadi Etkinlik." *Merit Yeminli Mali Müşavirlik*, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/vergilemeetkinlik.pdf>. 2012.
- Engelhardt Henriette, Kögel Tomas, Prskawetz Alexia. "Fertility and Women's Employment Reconsidered: A Macro-Level Time-Series Analysis for Developed Countries 1960-2000." *Population Studies*, Vol.58, No.1, 2004, ss.109-120.
- Euwals Rob, Knoef Marike, Van Vuuren Daniel. "The Trend in Female Labour Force Participation: What Can Be Expected for the Future?" *Empirical Economics*, Vol:40(3), 2011, ss.729-753.

- Farr W.Ken, Lord Richard A., Wolfenbarger J.Larry. "Economic Freedom, Political Freedom and Economic Well-Being: A Casualty Analysis" *Cato Journal*, Vol.18, No.2, Sonbahar, 1998, 247-262.
- Fatima Ambreen, Sultana Humera. "Tracing Out the U-Shape Relationship Between Female Labor Force Participation Rate and Economic Development of Pakistan." *International Journal of Social Economics*, Vol.36, 2009, ss.182-198.
- Fontana Marzia, Wood Adrian. "Modeling the Effects of Trade on Women, at Work and at Home" *World Development*, Vol.28, Sayı.7, 2000, ss.1173-1190.
- Gaddis Isis, Pieters Janneke. "Trade Liberalization and FEMale LABOR Force Participation: Evidence from Brazil", *IZA Discussion Paper Series*, No:6809, Ağustos, 2012.
- Gaddis Isis, Klasen Stephan. "Economic Development, Structural Change and Women's Labor Force Participation. A Reexamination of the Feminization U Hypothesis." *The New School for Social Research Working Paper*, Sayı:2, Nisan, 2013.
- Galor Oded, Weil David N. "The Gender Gap, Fertility and Growth", *The American Economic Review*, Vol.86, No.3, Haziran, 1996, ss.374-387.
- Goldberg Mike, Palladini Eric. "Managing Risk and Creating Value With Microfinance", World Bank, 2010.
- Goldin Claudia. "The Female Labor Force and American Economic Growth 1890-1980" Chapter in *Long-Term Factors in American Economic Growth*, NBER Books, 1986, ss.557-604.
- Goldin Claudia. "The U-Shaped Female Labor Force Function in Economic Development and Economic History." *Investment in Women's Capital*, 1995, ss.61-90.
- Greenwood Jeremy, Seshadri Anath, Yörükoğlu Mehmet. "Engines of Liberation", *Review of Economic Studies*, Vol.72, No.1, 2005, ss.109-133.
- Gronau Reuben. "Home Production-A Forgotten Industry." *The Review of Economics and Statistics*, Vol.LXII, Ağustos, 1980, ss.408-416.

- Guiso Luigi, Sapienza Paola, Zingales Luigi. "People's Opium? Religion and Economic Attitudes." *Journal of Monetary Economics*, Vol.50, No.1, 2003, ss.225-282.
- Gurirab Theo-Ben, Cayetano Pia. "Women in Politics- The Fight to End Violence Against Women." *UN Chronicle*, No:1, 2010.
- Güner Nezih, Kaygusuz Remzi, Ventura Gustavo. "Taxation and Household Labor Supply." *Review of Economic Studies*, Vol.79, Sayı:3, Haziran, 2012, ss.1113-1149.
- Güvenen Fatih, Kuruşçu Burhanettin, Özkan Serdar. "Taxation of Human Capital and Wage Inequality: A Cross-Country Analysis." *Review of Economic Studies*, Vol.81, 2014, ss.818-850.
- Haan de Jakop, Sturm Jan-Egbert. "On the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth" *European Journal of Political Economy*, Vol.16, No.2, Haziran, 2000, ss.215-241.
- Hall Robert E., Lieberman Marc. *Microeconomics: Principles and Applications*. Thomson South-Western, 4.Baskı, 2008.
- Hausman Jerry. "Taxes and Labor Supply." *Handbook of Public Economics*. Vol.1, 1985, ss.213-263.
- Heckman James. "Shadow Prices, Market Wages and Labor Supply." *Econometrica*, Vol.42, Sayı.4, Temmuz, 1974, ss.679-694.
- Hunt Janet C., DeLorme Charles D., Hill Carter R. "Taxation and the Wife's Use of Time." *Industrial and Labor Relations Review*. Vol.34, No.3, Nisan, 1981, ss.426-432.
- Hussain Mohammed Ershad, Haque Mahfuzul. "Impact of Economic Freedom on the Growth Rate: A Panel Data Analysis." *Economies*, Vol.5, Sayı.5, 2016.
- Im K., Pesaran H., Shin Y. "Testing For Unit Roots In Heterogenous Panels", *Journal of Econometrics*, Vol. 115, 2003, ss.53-74.
- Jaeger Ulrike. "Working or Stay-at-home Mum? The Influence of Family Benefits and Religiosity." *Institute for Economic Research Working Papers*, No.84, Mart, 2010.

- Jaumotte Florence. "Labour Force Participation of Women: Empirical Evidence on the Role of Policy and Other Determinants in OECD Countries." *OECD Economic Studies*, No.37, 2003.
- Johansson Asa, Heady Christopher, Arnold Jens Matthias, Brys Bert, Vartia Laura. "Tax and Economic Growth", *OECD Economics Department Working Paper No.620*, Temmuz, 2008.
- Keane Michael P. "Labor Supply and Taxes: A Survey." *Journal of Economic Literature*, Vol.49, No.4, Aralık, 2011a, ss.961-1075.
- Keane Michael P. "Human Capital, Taxes and Labour Supply." *Economic Record*, Vol.87, No.1, Eylül, 2011b, ss.37-44.
- Kiausiene Ilona, Streimikiene Dalia, Grundey Dainora. "On Gender Stereotyping and Employment Assimetries." *Economics & Sociology*, Vol.4, No.2, 2011, ss.84-97.
- Korkmaz Hatun, "Yönetim Kademelerinde Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, ASOS Journal*, Yıl:2, Sayı:5, Eylül 2014, ss.1-14.
- Kumar Anil. "Nonparametric Estimation of the Impact of Taxes on Female Labor Supply." *Journal of Applied Econometrics*, Vol.27, Sayı.3, Nisan/Mayıs, 2012, ss.415-439.
- Kuznets Simon. "Economic Growth and Income Inequality." *The American Economic Review*, <http://piketty.pse.ens.fr/files/Kuznets1955.pdf>, Vol.XLV, No:1, Mart, 1955.
- Leuthold Jane H. "Taxation and the Consumption of Household Time." *Journal of Consumer Research*, Vol.7, No.4, Mart, 1981, ss.388-394.
- Levin A., Lin C., Chun J. "Unit Root Tests In Panel Data: Asymtotic and Finite Sample Properties", *Journal of Econometrics*, Vol. 108, 2002, ss.1-24.
- Lim Lin Lean. "Female Labor-Force Participation. Gender Promotion Programme (GENPROM)." *ILO*. 2002.
- Lincove Jane Arnold. "Growth, Girl's Education, and Female Labor: A Longitudinal Analysis." *The Journal of Developing Areas*, Vol.41, No.2, 2008, ss.45-68.

- Luci Angela. "Female Labour Market Participation and Economic Growth." *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, Vol.4, No:2/3, 2009a, ss.97-108.
- Luci Angela. "The Impact of Macroeconomic Growth on Women's Labour Market Participation: Does Panel Data Confirm the Feminisation U Hypothesis?" *INED (National Institute of Demographic Studies) Discussion Paper*, Ocak, 2009b.
- Mammen Kristin, Paxson Christina. "Women's Work and Economic Development." *The Journal of Economic Perspectives*, Vol.14, No.4, 2000, ss.141-164.
- Mayoux Linda. "Micro-Finance and the Empowerment of Women-A Review of the Key Issues", *ILO SPF (Social Finance Programme) Working Paper*, No.23, 2000.
- McGee Robert W. "Fiscal Freedom in Transition Economies and the OECD: A Comparative Study." *Taxation and Public Finance in Transition and Developing Economies*, 2008, ss.93-118.
- Meghir Costas, Phillips David. "Labour Supply and Taxes", *Dimensions of Tax Design*, 2010, ss.202-274.
- Meyer Lisa B. "Economic Globalization and Women's Status in the Labor Market: A Cross-National Investigation of Occupational Sex Segregation and Inequality." *The Sociological Quarterly*, Vol.44, No.3, Yaz, 2003, ss.351-383.
- Mincer Jacob. Labor Participation of Married Women: A Study of Labor Supply. Chapter in *Aspects of Labor Economics* NBER Books, Princeton University Press, 1962, ss.63-106.
- Nooreen Mujahid, Naeem Zafar uz. "Economic Growth-Female Labour Force Participation Nexus:An Emprical Evidence for Pakistan." *The Pakistan Development Review*, Vol.51, Sayı 4, 2012, ss.565-586.
- Nooreen Mujahid, Sulaiman Muhammed D., Muhammad Noman. "Economic Growth-Women Labour Force Participation Nexus:An Emprical Evidence for Pakistan." *Developing Country Studies*, Vol.3, No.3, 2013.

- Nakamura Alice, Nakamura Masao. "Predicting Female Labor Supply: Effects of Children and Recent Work Experience." *The Journal of Human Resource*. Vol:29, No:2, Special Issue: Women's Work, Wages and Well Being, 1994, ss.304-32.
- Nickell Stephen John. "Employment and Taxes", *CESifo Working Paper Series*, No.1109, Ocak, 2004.
- Nickell Stephen John, Layard Richard. "Labor Market Institutions and Economic Performance." *Handbook of Labor Economics*, Chapter 46, Vol.3, Part C, 1999, ss.3029-3084.
- Olivetti Claudia. "The Female Labor Force and Long-Run Development: The American Experience in Comparative Perspective." *NBER Working Papers*, No:19131, Haziran, 2013.
- Önder Nurcan, "Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü", *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*, Vol.1, No.1, Temmuz-Eylül 2013, ss.35-61.
- Özler Şule. "Export Orientation and Female Share of Employment: Evidence From Turkey." *World Development*, Vol:28, 2000, ss.1239-48.
- Özmen Fatma, "Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Vol.3, No.6, 2012, ss.109-130.
- Pampel Fred C., Tanaka Kazuko. "Economic Development and Female Labor Force Participation: A Reconsideration." *Social Forces*, Vol.64(3), 1986, ss.599-619.
- Papps Kerry L. "The Effects of Social Security Taxes and Minimum Wages on Employment: Evidence from Turkey." *IZA Discussion Papers*, No.6214, Aralık, 2011.
- Pedroni Peter. "Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Special Issue, 1999, ss.653-670.
- Pedroni Peter. "Fully Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels", in Badi H. Baltagi, Thomas B. Fomby, R. Carter Hill (ed.) *Nonstationary Panels, Panel Cointegration, and Dynamic Panels* Vol.15, 2000, ss.93-130.

- Pieper Ute. "Openness and Structural Dynamics of Productivity and Employment in Developing Countries: A Case of De-Industrialization?", *ILO Employment and Training Papers*, No:14, 1998.
- Pscaharopoulos George, Tzannatos Zafiris. "Female Labor Force Participation: An International Perspective." *The World Bank Research Observer*, Vol. 4, No. 2, Temmuz, 1989, ss.187-201.
- Rahman Rushidan I., Islam Rizwanul. "Female Labour Force Partipation in Bangladesh: trends, drivers and barriers", *ILO Asia-Pacific Working Paper Series*, Ekim, 2013.
- Rau William, Wazienski Rober. "Industrialization, Female Labor Force Participation and the Modern Division of Labor by Sex." *Industrial Relations*, Vol.38, No.4, Ekim, 1999, ss.504-521.
- Rekas Magdalena. "Taxation as an Instrument of Family Policy:Effects for Women's Employment." *Transformations in Business & Economics*, Vol.10, No 2A (23A), 2011, ss.303-316.
- Romer Paul M. "Endogenous Technological Change." *Journal of Political Economy*, Vol.98, No.5, 1990, ss.71-102.
- Schultz Paul.T. "Women's Changing Participation in the Labor Force: A World Perspective." *Economic Development and Cultural Change*, Vol.38, No.3, Nisan, 1990, ss.457-488.
- Schultz Paul.T. "Why Governments Should Invest More to Educate Girls." *World Development*. Vol.30, No:2, Şubat, 2002, ss.207-225.
- Seguino Stephanie. "Gender Inequality and Economic Growth." *World Development*, Vol:28, 2000, ss.1211-30.
- Seguino Stephanie, Were Maureen. "Gender, Development and Economic Growth in Sub-Saharan Africa" *Journal of African Economies*, Vol.23, Ocak, 2014, ss.18-61.
- Singh Ajit, Zammit Ann. "International Capital Flows: Identifying the Gender Dimension." *World Development*, Vol.28, No.7, 2000, ss. 1249-1268.

- Smith Nina, Dex Shirley, Callan Tim, Vlasblom Jan Dirk. "Taxation of Spouses: A Cross Country Study of the Effects on Married Women's Labour Supply", *Oxford Economic Papers*, Vol.55, No.3, 2003, ss.417-439.
- Tansel Aysit. "Female Labor Force Participation and Economic Development in Turkey: Time-Series Evidence and Cross-Province Estimates in Employment of Women." Tuncer Bulutay (ed.). *Devlet İstatistik Enstitüsü*. Türkiye. 2001.
- Tam Henry. "U-Shaped Female Labor Participation with Economic Development: Some Panel Data Evidence." *Economic Letters*, Vol.110, 2011, ss.140-142.
- Thévenon Oliver. "Drivers of Female Labour Force Participation in the OECD." *OECDiLibrary*, 2013.
- Toksöz Gülay. "Kriz Koşullarında Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İşgücü Piyasaları." Aralık, 2009.
- Tsani Stella, Paroussos Leonidas, Fragiadakis Costas, Charalambidis Ioannis, Capros Pantelis. "Female Labour Force Participation and Economic Growth in the South Mediterranean Countries." *Economic Letters*, Vol.120, 2013, ss.323-328.
- Wamboye Evelyn, Seguino Stephanie. "Economic Structure, Trade Openness and Gendered Employment in Sub-Saharan Africa" *Feminist Economics*, Vol.21, Sayı.3, Haziran, 2014, ss.82-113.
- Weber Max. "The Protastant Ethic and The Spirit of Capitalism.", Routledge Classics 2001. 1930.
- Zahidi Saadia. "How Women in the Muslim World are Closing the Gender Gap." *World Economic Forum Agenda*, Nisan, 2015.

EKLER

EK-1: OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılım Oranları Tablosu (%)

YILLAR/ ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ülke Ortalama
Avusturya	65,30	65,9	66,2	67	66,7	68,2	68,9	69,4	70	70,1	70	70,5	70,40	68,35
Avusturya	61,80	62,30	63,70	64,30	63,50	64,90	66,00	67,10	67,80	68,70	68,90	69,30	70,00	66,02
Belçika	56,40	55,10	56,30	56,90	58,20	59,50	59,50	60,40	60,80	60,90	61,80	61,10	61,30	59,09
Kanada	70,40	70,80	72,10	73,30	73,40	73,00	73,30	74,20	74,20	74,20	74,30	74,10	74,30	73,20
Şili	39,10	38,30	38,20	39,70	41,10	42,30	43,30	44,40	46,60	47,40	51,80	53,90	54,60	44,67
Çek Cumhuriyeti	63,70	63,20	62,80	62,50	62,20	62,40	62,30	61,50	61,00	61,50	61,50	62,20	63,50	62,33
Danimarka	75,60	75,90	75,50	75,10	76,20	75,90	77,00	76,40	77,00	76,80	76,00	76,10	75,80	76,10
Estonya	66,30	65,90	64,80	66,30	66,70	67,60	69,40	68,80	70,30	70,50	71,00	71,40	71,30	68,48
Finlandiya	72,10	72,50	72,70	72,10	72,00	72,90	73,20	73,90	74,00	73,50	72,50	72,70	73,40	72,88
Fransa	62,50	62,30	62,60	64,00	64,30	64,40	64,50	64,90	65,20	65,70	65,80	65,70	66,30	64,48
Almanya	63,30	63,80	64,20	64,50	65,80	66,90	68,50	69,40	69,70	70,40	70,80	71,90	71,90	67,78
Yunanistan	50,50	49,80	51,20	52,30	54,20	54,50	55,00	54,80	55,00	56,50	57,50	57,50	58,30	54,39
Macaristan	52,60	52,40	52,70	53,90	54,00	55,10	55,50	54,90	54,70	55,00	56,30	56,60	58,00	54,75
İzlanda	83,30	83,10	82,20	83,90	81,80	83,40	84,20	83,60	82,50	82,00	82,70	82,40	83,30	82,95
İrlanda	56,30	56,70	57,50	57,80	58,40	60,80	61,90	63,50	63,30	62,80	62,30	62,30	62,20	60,45
İsrail	62,50	62,80	62,30	63,50	64,10	64,60	65,00	65,50	65,30	66,30	66,40	66,10	67,10	64,73
İtalya	46,30	47,30	47,90	48,30	50,80	50,50	50,80	50,60	52,40	51,80	51,80	52,20	54,20	50,38
Japonya	59,60	60,10	59,70	59,90	60,20	60,80	61,30	61,90	62,20	62,90	63,20	63,00	63,40	61,40
Kore	52,00	52,80	53,50	52,90	54,10	54,50	54,80	54,80	54,70	53,90	54,50	54,90	55,20	54,05
Letonya	62,10	63,00	63,70	64,50	65,10	64,80	66,40	67,80	70,30	70,70	70,80	70,10	72,00	67,02
Lüksemburg	51,70	52,00	53,50	53,50	55,80	57,00	58,20	58,90	58,70	60,70	60,30	60,70	62,80	57,22
Meksika	41,00	40,40	41,00	40,60	43,00	43,20	44,40	45,20	45,70	45,00	46,20	45,90	47,70	43,79
Hollanda	65,20	65,40	66,80	66,30	67,00	68,00	68,80	70,40	71,70	72,30	72,60	73,10	74,30	69,38
Yeni Zelanda	67,20	68,10	68,80	69,00	69,20	70,40	71,00	71,50	71,70	71,80	71,60	72,10	72,40	70,37
Norveç	76,50	76,40	76,70	75,80	75,70	75,40	74,80	75,90	77,40	76,50	75,60	75,80	75,90	76,03
Polonya	59,90	59,90	58,90	58,40	58,20	58,30	56,80	56,50	57,00	57,80	58,50	58,90	59,70	58,37
Portekiz	63,80	64,80	65,60	66,40	66,80	67,80	68,30	68,70	68,90	68,90	69,70	69,50	69,70	67,61
Slovakya	63,20	63,70	63,20	63,50	62,90	61,50	60,90	60,70	61,40	60,60	61,30	60,80	61,70	61,95
Slovenya	62,90	63,20	63,00	62,10	65,00	66,10	66,70	66,60	67,50	67,90	67,40	66,50	66,90	65,52
İspanya	52,90	51,60	54,70	56,70	58,20	59,70	61,60	62,80	64,50	66,00	67,10	68,30	69,30	61,03
İsveç	76,40	77,10	77,10	76,80	76,60	77,70	77,70	76,80	77,00	76,40	76,20	77,40	77,90	77,01
İsviçre	71,60	73,20	73,90	74,10	73,90	74,30	74,70	75,00	76,60	77,10	76,40	76,70	77,20	74,98
Türkiye	28,00	28,50	29,50	28,10	25,20	25,20	25,60	25,70	26,70	28,40	30,20	31,50	32,30	28,07
İngiltere	68,90	68,90	69,40	69,20	69,50	69,60	70,40	69,80	70,20	70,20	70,20	70,40	70,90	69,82
A.B.D.	70,70	70,40	70,10	69,70	69,20	69,20	69,30	69,10	69,30	69,00	68,40	67,80	67,60	69,22
OECD Ortalama	61,19	61,36	61,77	62,08	62,54	63,15	63,71	64,04	64,61	64,86	65,19	65,41	66,08	63,54

EK-2: OECD Ülkelerinde Erkek İşgücüne Katılım Oranları Tablosu (%)

YILLAR/ ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ülke Ortalama
Avusturalya	82,30	82,2	82,2	82	82	82,6	82,7	83	83	82,6	82,9	82,8	82,50	82,52
Avusturya	79,90	79,30	79,70	79,90	77,40	78,00	78,90	80,00	80,00	80,00	80,00	79,90	80,20	79,48
Belçika	73,70	73,20	73,20	72,90	73,40	73,90	73,40	73,60	73,30	72,80	73,40	72,30	72,50	73,20
Kanada	81,90	81,90	82,70	83,00	82,80	82,50	82,10	82,40	82,60	81,70	81,40	81,40	81,30	82,13
Şili	78,90	78,30	77,90	77,60	77,00	76,70	77,40	77,40	78,10	77,30	77,80	78,60	78,00	77,77
Çek Cumhuriyeti	79,40	79,00	78,90	78,20	77,90	78,40	78,20	78,10	78,10	78,50	78,60	78,70	79,50	78,58
Danimarka	84,20	83,80	83,60	83,80	84,00	83,60	84,10	83,70	84,30	83,60	82,60	82,30	81,40	83,46
Estonya	76,30	75,30	73,60	74,20	73,40	72,90	76,00	77,50	78,10	77,50	76,70	78,20	78,50	76,02
Finlandiya	77,60	77,90	77,30	77,20	76,70	76,80	77,50	77,40	78,10	75,80	76,70	77,50	77,30	77,22
Fransa	75,20	75,10	75,50	75,60	75,50	75,20	74,90	74,70	74,70	75,00	74,90	74,60	75,30	75,09
Almanya	78,90	79,00	78,70	78,00	79,20	80,60	81,40	81,80	82,10	82,20	82,40	82,70	82,50	80,73
Yunanistan	77,40	76,90	77,20	77,70	78,30	78,40	78,50	78,40	78,40	78,50	78,30	77,20	76,90	77,85
Macaristan	67,50	67,20	67,10	67,60	67,20	67,90	68,90	68,60	68,00	67,70	67,80	68,40	69,60	67,96
İzlanda	89,80	90,00	88,90	90,10	89,10	89,80	91,40	91,60	90,90	88,40	88,20	87,80	87,60	89,51
İrlanda	80,00	79,90	78,90	79,00	79,80	80,80	81,60	81,60	81,00	79,30	77,40	76,70	76,70	79,44
İsrail	77,50	77,10	75,90	75,70	76,30	76,30	76,70	77,00	76,80	76,10	76,30	75,90	75,90	76,42
İtalya	74,30	74,20	74,50	74,80	74,50	74,40	74,50	74,30	75,50	74,70	74,20	73,90	74,80	74,51
Japonya	85,20	85,00	84,80	84,60	84,20	84,40	84,80	85,20	85,20	84,80	84,80	84,40	84,30	84,75
Kore	77,10	77,10	77,90	78,00	78,30	78,20	77,70	77,60	77,30	76,90	77,10	77,40	77,60	77,55
Letonya	72,30	72,70	73,90	73,80	73,90	73,90	76,10	77,90	78,30	76,60	75,30	75,80	77,10	75,20
Lüksemburg	76,40	76,10	77,00	75,50	75,60	76,00	75,30	75,00	74,70	76,60	76,00	75,00	75,90	75,78
Meksika	84,70	84,20	83,80	83,00	83,70	83,20	84,20	83,70	83,60	82,30	82,90	82,30	83,00	83,43
Hollanda	83,20	83,30	83,70	82,80	82,70	82,80	82,70	83,80	84,80	84,60	83,80	83,60	84,20	83,54
Yeni Zelanda	83,10	83,30	83,90	82,90	83,70	84,40	85,00	84,90	84,40	83,90	83,60	83,70	83,10	83,84
Norveç	84,80	84,00	83,80	82,80	82,50	82,30	81,40	81,80	82,90	81,40	80,80	80,10	80,70	82,25
Polonya	71,70	71,50	70,80	70,20	70,40	71,00	70,10	70,00	70,90	71,80	72,10	72,60	73,30	71,26
Portekiz	78,90	79,40	79,90	79,30	78,80	78,90	79,20	79,20	79,20	78,20	77,80	78,00	77,30	78,78
Slovakya	76,80	77,40	76,70	76,70	76,50	76,40	76,30	75,80	76,40	76,30	76,00	76,60	77,10	76,54
Slovenya	71,90	72,80	72,50	72,00	74,50	75,10	74,90	75,80	75,80	75,60	75,40	73,90	73,70	74,15
İspanya	80,40	79,80	80,50	81,30	81,50	82,20	82,50	82,60	82,80	82,00	81,80	81,50	81,20	81,55
İsveç	81,50	81,70	81,50	81,10	81,10	82,70	82,80	81,40	81,60	81,30	81,80	82,40	82,60	81,81
İsviçre	89,40	89,20	88,70	88,50	88,00	87,40	87,80	88,20	88,00	87,80	88,30	88,70	88,80	88,37
Türkiye	76,90	76,10	75,10	74,00	74,60	75,00	74,40	74,40	74,80	75,20	75,40	76,40	75,80	75,24
İngiltere	84,10	83,50	83,50	83,80	83,30	83,10	83,40	83,30	83,50	83,20	82,50	82,50	83,10	83,29
A.B.D.	83,90	83,40	83,00	82,20	81,90	81,80	81,90	81,70	81,40	80,40	79,60	78,90	78,80	81,45
OECD Ortalama	79,35	79,17	79,05	78,85	78,85	79,07	79,39	79,53	79,67	79,16	78,99	78,93	79,09	79,16

EK-3: OECD Ülkelerinde Toplam İşgücüne Katılım Oranı Tablosu (%)

YILLAR/ ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ülke Ortalama
Avusturalya	73,80	74,1	74,1	74,5	74,4	75,4	75,8	76,2	76,5	76,4	76,4	76,6	76,40	75,43
Avusturya	70,80	70,70	71,70	72,00	70,40	71,40	72,40	73,50	73,90	74,30	74,40	74,60	75,10	72,71
Belçika	65,10	64,20	64,80	64,90	65,90	66,70	66,50	67,10	67,10	66,90	67,70	66,70	66,90	66,19
Kanada	76,20	76,30	77,40	78,20	78,10	77,70	77,70	78,30	78,40	78,00	77,80	77,80	77,80	77,67
Şili	58,80	58,20	57,90	58,60	59,00	59,30	60,30	60,80	62,30	62,30	64,80	66,20	66,30	61,14
Çek Cumhuriyeti	71,60	71,10	70,90	70,40	70,10	70,40	70,30	69,80	69,70	70,10	70,20	70,50	71,60	70,52
Danimarka	80,00	79,90	79,60	79,50	80,10	79,80	80,60	80,10	80,70	80,20	79,40	79,30	78,60	79,83
Estonya	71,10	70,50	69,10	70,10	69,90	70,20	72,60	73,00	74,10	74,00	73,80	74,70	74,80	72,15
Finlandiya	74,90	75,20	75,00	74,70	74,40	74,80	75,40	75,70	76,10	74,60	74,60	75,10	75,40	75,07
Fransa	68,80	68,60	69,00	69,70	69,80	69,70	69,60	69,70	69,90	70,30	70,30	70,10	70,70	69,71
Almanya	71,10	71,50	71,50	71,30	72,60	73,80	75,00	75,60	75,90	76,40	76,60	77,30	77,20	74,29
Yunanistan	63,80	63,30	64,10	65,00	66,20	66,40	66,70	66,50	66,70	67,40	67,80	67,30	67,50	66,05
Macaristan	59,90	59,60	59,70	60,60	60,50	61,40	62,00	61,60	61,20	61,20	61,90	62,40	63,70	61,21
İzlanda	86,60	86,60	85,60	87,00	85,50	86,70	88,00	87,80	86,90	85,30	85,50	85,20	85,50	86,32
İrlanda	68,20	68,40	68,30	68,40	69,20	70,90	71,90	72,70	72,20	71,10	69,80	69,50	69,40	70,00
İsrail	69,90	69,90	69,00	69,60	70,10	70,40	70,80	71,20	71,00	71,20	71,30	71,00	71,50	70,53
İtalya	60,30	60,70	61,20	61,60	62,60	62,40	62,60	62,40	63,90	63,20	62,90	63,00	64,40	62,40
Japonya	72,50	72,60	72,30	72,30	72,20	72,60	73,10	73,60	73,80	73,90	74,00	73,80	73,90	73,12
Kore	64,40	64,80	65,60	65,40	66,10	66,30	66,20	66,20	66,00	65,40	65,80	66,20	66,40	65,75
Letonya	67,00	67,60	68,60	68,90	69,30	69,10	71,00	72,60	74,20	73,50	73,00	72,80	74,40	70,92
Lüksemburg	64,20	64,10	65,30	64,60	65,80	66,60	66,70	66,90	66,80	68,70	68,20	67,90	69,40	66,55
Meksika	61,70	61,00	61,10	60,70	62,20	61,90	63,00	63,20	63,50	62,70	63,70	63,30	64,50	62,50
Hollanda	74,30	74,50	75,30	74,70	74,90	75,50	75,80	77,10	78,30	78,50	78,20	78,40	79,30	76,52
Yeni Zelanda	75,00	75,50	76,20	75,80	76,30	77,20	77,80	78,10	77,90	77,70	77,40	77,70	77,60	76,94
Norveç	80,70	80,30	80,30	79,30	79,10	78,90	78,20	78,90	80,20	79,00	78,20	78,00	78,40	79,19
Polonya	65,80	65,70	64,80	64,20	64,20	64,60	63,40	63,20	63,80	64,70	65,30	65,70	66,50	64,76
Portekiz	71,20	71,90	72,60	72,70	72,70	73,20	73,60	73,90	73,90	73,40	73,70	73,60	73,40	73,06
Slovakya	69,90	70,50	69,90	70,00	69,70	68,90	68,50	68,20	68,90	68,40	68,70	68,70	69,40	69,21
Slovenya	67,50	68,10	67,80	67,10	69,80	70,70	70,90	71,30	71,80	71,80	71,50	70,30	70,40	69,92
İspanya	66,70	65,80	67,70	69,10	70,00	71,10	72,10	72,80	73,80	74,10	74,60	74,90	75,30	71,38
İsveç	79,00	79,40	79,30	79,00	78,90	80,20	80,30	79,10	79,30	78,90	79,00	79,90	80,30	79,43
İsviçre	80,50	81,20	81,30	81,30	81,00	80,90	81,20	81,60	82,30	82,50	82,40	82,80	83,00	81,69
Türkiye	52,40	52,30	52,30	51,10	49,60	49,80	49,80	49,80	50,60	51,70	52,70	53,80	54,00	51,53
İngiltere	76,40	76,10	76,40	76,40	76,30	76,30	76,80	76,50	76,80	76,60	76,30	76,40	76,90	76,48
A.B.D.	77,20	76,80	76,40	75,80	75,40	75,40	75,50	75,30	75,30	74,60	73,90	73,30	73,10	75,23
OECD Ortalama	70,21	70,20	70,35	70,41	70,64	71,05	71,49	71,72	72,11	71,97	72,05	72,14	72,54	71,30

EK-4: OECD Ülkelerinde Kadın ve Erkek Ücret Farklılık Oranları Tablosu (%)

YILLAR/ ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ülke Ortalama
Avustralya	17	14	15	13	14	16	17	15	12	16	14	16	14	14,85
Avusturya	23	23	24	21	22	22	22	22	21	19	19	19	18	21,15
Belçika	14	13	12	15	12	12	10	10	9	7	7	6	6	10,23
Kanada	24	24	24	26	23	21	21	21	20	20	19	19	20	21,69
Şili	-	-	-	-	-	-	4	-	-	9	-	16	-	2,23
Çek Cumhuriyeti	-	17	16	16	16	16	15	17	18	15	16	16	15	14,85
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-	-	10	10	9	8	7	3,38
Estonya	-	-	24	-	-	-	30	-	-	-	28	-	-	6,31
Finlandiya	20	21	20	20	20	19	19	21	21	20	19	19	19	19,85
Fransa	15	15	15	15	15	14	14	14	14	14	14	14	14	14,38
Almanya	21	19	19	20	23	17	20	17	17	17	17	17	15	18,38
Yunanistan	-	-	-	-	14	17	12	12	10	10	12	11	7	8,08
Macaristan	14	14	9	1	3	4	0	4	2	4	6	7	11	6,08
İzlanda	-	-	-	-	19	13	12	16	13	16	14	14	-	9,00
İrlanda	20	-	-	20	18	14	14	18	15	15	13	10	8	12,69
İsrail	-	28	25	25	25	22	22	21	22	20	21	22	-	19,46
İtalya	9	-	10	-	7	-	8	-	12	-	10	-	11	5,15
Japonya	34	34	33	32	31	33	33	32	31	28	29	27	27	31,08
Kore	42	40	41	40	40	40	40	38	39	39	40	36	36	39,31
Letonya	-	-	19	-	-	-	11	-	-	-	19	-	-	3,77
Lüksemburg	-	-	16	-	-	-	8	-	-	-	5	-	-	2,23
Meksika	-	-	-	-	-	17	19	13	22	17	12	10	14	9,54
Hollanda	-	-	16	-	-	-	16	-	-	-	18	-	-	3,85
Yeni Zelanda	7	8	7	8	8	10	9	7	8	9	7	5	6	7,62
Norveç	10	11	11	10	10	9	9	10	9	9	8	8	6	9,23
Polonya	-	14	11	-	11		11		13		7	-	11	6,00
Portekiz	-	-	-	-	13	16	14	15	16	14	13	15	16	10,15
Slovakya	-	-	20	21	21	20	18	18	16	16	15	15	16	15,08
Slovenya	-	-	9	-	-	-	7	-	-	-	1	-	-	1,31
İspanya	-	-	-	-	13	13	10	9	12	7	7	8	9	6,77
İsveç	15	17	16	16	15	14	15	16	15	15	14	16	15	15,31
İsviçre	24	-	23	-	22	-	21	-	21	-	20	-	19	11,54
Türkiye	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-	0,46
İngiltere	26	26	24	24	23	22	22	22	22	21	19	18	18	22,08
A.B.D.	23	24	22	21	20	19	19	20	20	20	19	18	19	20,31

EK-5: OECD Ülkelerinde Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Tablosu

YILLAR/ ÜLKELER	2000	2005	2010
Avusturalya	0.158	0.139	0.134
Avusturya	0.160	0.129	0.121
Belçika	0.123	0.104	0.093
Kanada	-	0.141	0.139
Şili	0.437	0.396	0.363
Çek Cumhuriyeti	0.205	0.153	0.136
Danimarka	0.079	0.068	0.068
Estonya	0.290	0.241	-
Finlandiya	0.088	0.089	0.077
Fransa	0.182	0.157	0.125
Almanya	0.132	0.117	0.097
Yunanistan	-	0.179	0.160
Macaristan	-	0.234	0.281
İzlanda	0.140	0.121	0.096
İrlanda	0.204	0.195	0.169
İsrail	0.192	0.171	0.143
İtalya	0.184	0.175	0.123
Japonya	0.136	0.149	0.122
Kore	-	0.116	0.102
Letonya	0.300	0.214	0.252
Lüksemburg	0.169	0.176	0.178
Meksika	0.494	0.428	0.407
Hollanda	0.078	0.069	0.050
Yeni Zelanda	0.191	0.193	0.198
Norveç	0.106	0.085	0.075
Polonya	0.208	0.160	0.164
Portekiz	0.189	0.170	0.138
Slovakya	0.249	0.195	0.195
Slovenya	-	0.141	0.131
İspanya	0.119	0.118	0.113
İsveç	0.062	0.053	0.050
İsviçre	0.100	0.084	0.067
Türkiye	-	0.518	0.420
İngiltere	0.228	0.216	0.197
A.B.D.	-	0.288	0.285

EK-6: OECD Ülkelerinde Doğurganlık Oranları Tablosu (Kadın Başına Çocuk Sayısı)

YILLAR/ ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ülke Ortalama
Avusturalya	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,73
Avusturya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,30
Belçika	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,62
Kanada	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,46
Şili	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,76
Çek Cumhuriyeti	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1,24
Danimarka	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,66
Estonya	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1,43
Finlandiya	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,67
Fransa	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,80
Almanya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,26
Yunanistan	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1,27
Macaristan	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,21
İzlanda	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,91
İrlanda	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,84
İsrail	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2,71
İtalya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,25
Japonya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,24
Kore	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,13
Letonya	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1,28
Lüksembur g	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,50
Meksika	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2,23
Hollanda	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,61
Yeni Zelanda	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,90
Norveç	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,73
Polonya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,21
Portekiz	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,29
Slovakya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,20
Slovenya	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1,28
İspanya	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1,23
İsveç	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,67
İsviçre	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1,35
Türkiye	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,98
İngiltere	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,66
A.B.D.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,86
OECD Ortalama	1,66	1,63	1,62	1,63	1,64	1,65	1,68	1,72	1,75	1,74	1,74	1,70	1,70	1,56

EK-7: OECD Ülkelerinde Erken Çocuk Eğitimi ve Sağlığı Kapsamında Yapılan Kamu Harcamaları Tablosu (GSYH'ya Oran-%)

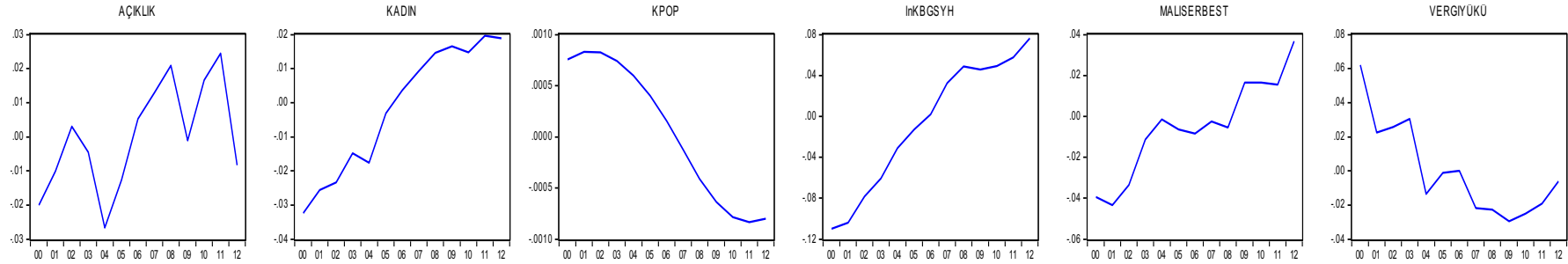
YILLAR/ ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ülke Ortalama
Avusturya	0,38	0,42	0,42	0,40	0,40	0,38	0,35	0,39	0,47	0,50	0,52	0,54	0,58	0,44
Avusturya	0,27	0,27	0,27	0,29	0,28	0,28	0,29	0,29	0,31	0,38	0,46	0,45	0,48	0,33
Belçika	0,49	0,58	0,60	0,62	0,61	0,61	0,61	0,61	0,63	0,65	0,67	0,67	0,73	0,62
Kanada	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şili	0,20	0,25	0,25	0,25	0,28	0,27	0,26	0,31	0,37	0,46	0,43	0,40	0,41	0,32
Çek Cumhuriyeti	0,31	0,29	0,32	0,31	0,30	0,32	0,32	0,30	0,32	0,39	0,39	0,40	0,44	0,34
Danimarka	1,37	1,38	1,38	1,39	1,33	1,32	1,33	1,24	1,23	1,31	1,25	1,40	1,39	1,33
Estonya	0,12	0,14	0,17	0,20	0,23	0,26	0,25	0,26	0,37	0,34	0,34	0,32	0,34	0,26
Finlandiya	0,93	0,89	0,89	0,89	0,88	0,90	0,88	0,87	0,92	1,03	1,03	1,05	1,10	0,94
Fransa	1,19	1,16	1,16	1,18	1,22	1,20	1,04	1,06	1,08	1,18	1,19	1,19	1,24	1,16
Almanya	0,33	0,33	0,36	0,37	0,37	0,37	0,37	0,37	0,37	0,43	0,46	0,47	0,52	0,39
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	0,59	0,58	0,61	0,69	0,67	0,68	0,67	0,62	0,63	0,64	0,65	0,63	0,63	0,64
İzlanda	0,81	0,92	1,01	1,08	1,08	1,14	1,32	1,46	1,52	1,61	1,59	1,57	1,80	1,30
İrlanda	0,22	0,23	0,24	0,26	0,28	0,28	0,28	0,30	0,36	0,45	0,48	0,46	0,49	0,33
İsrail	0,56	0,61	0,65	0,61	0,63	0,61	0,62	0,59	0,61	0,66	0,72	0,62	0,64	0,63
İtalya	0,48	0,51	0,43	0,49	0,50	0,50	0,55	0,52	0,55	0,55	0,53	0,51	0,54	0,51
Japonya	0,30	0,32	0,33	0,33	0,33	0,32	0,33	0,33	0,32	0,36	0,36	0,39	0,41	0,34
Kore	0,08	0,11	0,10	0,13	0,11	0,11	0,24	0,30	0,50	0,59	0,60	0,58	0,73	0,32
Letonya	0,08	0,09	0,09	0,09	0,10	0,09	0,09	0,09	0,10	0,13	0,13	0,13	0,12	0,10
Lüksemburg	0,41	0,35	0,39	0,38	0,38	0,40	0,40	0,36	0,57	0,42	0,54	0,52	0,66	0,44
Meksika	0,43	0,47	0,54	0,66	0,54	0,59	0,61	0,06	0,07	0,62	0,62	0,61	0,00	0,45
Hollanda	0,33	0,35	0,38	0,40	0,40	0,44	0,52	0,67	0,78	0,86	0,84	0,82	0,74	0,58
Yeni Zelanda	0,58	0,55	0,56	0,57	0,59	0,64	0,66	0,73	0,86	0,99	1,02	1,03	1,00	0,75
Norveç	0,69	0,73	0,62	0,69	0,75	0,76	0,84	0,93	0,98	1,19	1,21	1,22	1,21	0,91
Polonya	0,23	0,21	0,21	0,24	0,28	0,29	0,29	0,28	0,43	0,47	0,48	0,51	0,45	0,32
Portekiz	0,28	0,30	0,31	0,38	0,37	0,37	0,36	0,35	0,35	0,38	0,39	0,37	0,38	0,35
Slovakya	0,42	0,44	0,46	0,47	0,40	0,39	0,38	0,38	0,38	0,43	0,41	0,42	0,44	0,42
Slovenya	0,60	0,59	0,57	0,56	0,53	0,53	0,50	0,47	0,46	0,48	0,49	0,49	0,52	0,52
İspanya	0,43	0,39	0,39	0,39	0,41	0,43	0,44	0,45	0,49	0,54	0,55	0,55	0,56	0,46
İsveç	1,00	1,02	1,13	1,17	1,18	1,23	1,31	1,32	1,42	1,52	1,49	1,51	1,58	1,30
İsviçre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türkiye	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,12	0,09	0,15	0,17	0,19	0,18	0,17	0,19	0,13
İngiltere	0,68	0,74	0,77	0,73	0,80	0,79	0,83	0,76	0,75	0,80	0,78	0,79	0,78	0,77
A.B.D.	0,39	0,40	0,42	0,37	0,35	0,33	0,35	0,36	0,36	0,37	0,38	0,37	0,35	0,37
OECD Ortalama	0,47	0,49	0,50	0,52	0,52	0,53	0,54	0,54	0,59	0,65	0,66	0,66	0,67	0,57

EK-8: OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılım Oranları Tablosu (%)

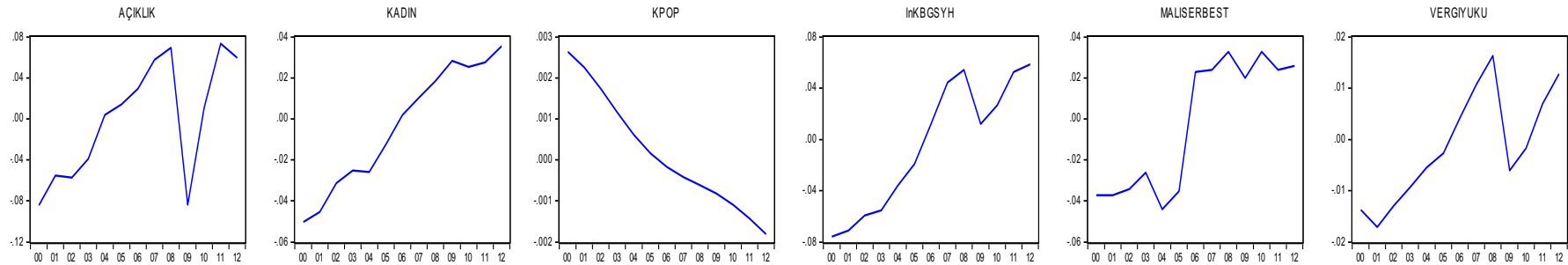
YILLAR/ ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ülke Ortalama
Avustralya	23,35	19,39	19,70	20,17	15,76	17,01	17,12	14,94	14,87	14,19	14,63	15,20	16,81	17,16
Avusturya	35,24	34,90	35,32	35,68	36,07	36,34	37,03	37,68	38,24	36,01	36,44	37,31	37,89	36,47
Belçika	42,58	42,60	42,45	41,58	42,75	40,27	40,31	40,28	40,60	40,37	41,19	41,41	41,29	41,36
Kanada	23,10	21,00	20,94	20,61	20,96	21,22	21,55	19,74	18,96	16,63	17,71	18,13	18,36	19,92
Şili	6,05	6,10	6,10	6,11	6,11	6,14	6,13	6,14	6,16	6,20	6,33	7,00	7,00	6,27
Çek Cumhuriyeti	21,98	24,27	24,89	27,21	28,93	26,98	25,95	21,34	20,81	20,91	21,11	26,76	26,10	24,40
Danimarka	28,77	28,47	27,68	27,66	27,15	26,97	27,21	27,58	27,42	26,85	25,42	25,91	26,15	27,17
Estonya	32,76	32,67	33,80	34,67	31,79	30,74	27,30	29,48	26,83	29,85	31,01	31,75	32,39	31,16
Finlandiya	40,28	39,09	38,98	38,22	37,60	38,04	37,95	38,15	38,39	37,15	37,05	37,20	37,32	38,11
Fransa	41,27	41,03	41,18	41,63	41,76	42,19	42,40	42,49	42,51	42,72	42,86	42,96	43,08	42,16
Almanya	35,27	34,78	34,85	35,86	35,02	35,41	35,79	35,46	35,15	33,55	32,62	33,81	33,96	34,73
Yunanistan	40,70	39,89	40,94	41,26	42,64	42,50	43,69	42,37	41,80	41,55	40,42	44,16	43,90	41,99
Macaristan	43,93	43,91	42,21	39,36	40,92	40,63	41,15	44,03	43,94	43,22	36,72	33,05	34,20	40,56
İzlanda	13,07	13,52	16,28	17,35	18,60	19,62	19,84	19,10	18,36	14,98	19,19	21,31	19,58	17,75
İrlanda	15,50	13,10	8,73	7,01	6,59	5,74	1,89	3,96	3,77	2,81	4,73	5,61	8,05	6,73
İsrail	25,49	26,98	27,51	24,37	23,77	22,88	21,12	21,93	19,98	18,26	17,46	17,07	16,56	21,80
İtalya	39,27	38,36	37,03	36,65	37,20	36,25	36,58	35,73	36,62	36,93	37,80	38,52	38,77	37,36
Japonya	21,04	21,23	26,76	23,76	23,47	23,90	23,65	23,82	23,98	23,61	22,05	23,10	25,72	23,55
Kore	15,66	15,82	15,56	15,83	16,04	16,17	16,79	17,46	17,81	17,05	17,82	18,05	18,54	16,82
Letonya	11,72	10,63	8,05	8,29	8,34	9,05	9,61	10,92	11,20	11,05	11,64	13,74	13,62	10,60
Lüksemburg	12,68	13,29	15,88	16,82	15,30	14,74	15,06	15,94	15,08	15,32	15,98	18,73	19,01	15,68
Meksika	29,95	28,41	28,39	27,89	29,56	29,68	29,10	29,56	30,31	29,69	30,81	31,08	32,39	29,76
Hollanda	13,55	13,42	14,67	15,65	17,00	12,85	0,51	0,75	0,71	-0,33	-0,85	-1,07	0,55	6,72
Yeni Zelanda	28,44	29,32	29,69	29,59	29,90	29,56	30,04	30,45	30,76	30,56	30,69	31,18	31,10	30,10
Norveç	30,08	29,66	29,32	33,09	33,40	33,82	34,30	32,36	28,41	28,41	28,41	28,41	29,63	30,72
Polonya	30,21	27,08	28,23	27,67	28,36	27,49	28,25	27,68	26,32	25,44	26,29	27,32	27,91	27,56
Portekiz	30,76	31,62	30,58	31,34	27,12	22,15	22,99	23,94	25,32	22,78	22,85	24,86	25,82	26,32
Slovakya	25,05	25,54	25,72	25,91	26,24	24,21	24,24	24,47	23,12	22,14	22,86	23,19	23,20	24,30
Slovenya	32,25	32,69	33,16	32,61	33,03	33,35	33,64	32,86	32,03	32,41	33,97	34,31	34,73	33,16
İspanya	44,32	42,93	41,78	42,39	42,78	42,60	41,60	39,40	39,16	37,69	37,18	37,36	37,56	40,52
İsveç	11,66	11,81	11,98	11,59	11,37	11,43	10,96	11,36	9,22	10,10	10,30	10,29	10,10	10,94
İsviçre	40,36	43,61	42,49	42,20	42,76	42,80	42,69	42,22	37,20	35,17	35,42	35,47	35,57	39,84
Türkiye	27,85	25,63	25,82	27,52	27,81	27,91	28,04	28,35	26,88	26,24	26,51	26,36	27,54	27,11
İngiltere	21,17	20,61	20,60	17,94	18,09	18,17	18,56	19,24	17,10	17,37	18,45	18,50	18,62	18,80
A.B.D.	27,51	27,16	27,27	27,22	27,18	26,73	26,27	26,21	25,56	24,91	25,09	25,82	26,26	26,40
OECD Ortalama	27,51	27,16	27,27	27,22	27,18	26,73	26,27	26,21	25,56	24,91	25,09	25,82	26,27	26,40

EK-9: Ekonometrik Modellemede Kullanılan Değişkenlerin Ortak Zaman Etkilerinden Arındırılmış Grafikleri

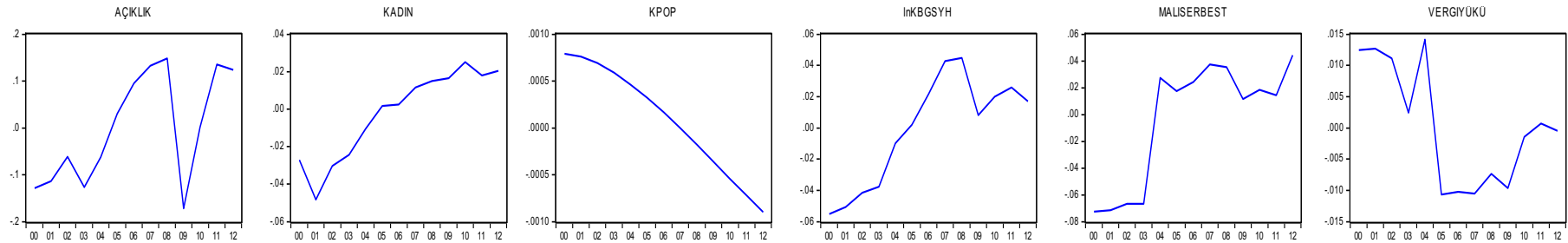
Avustralya

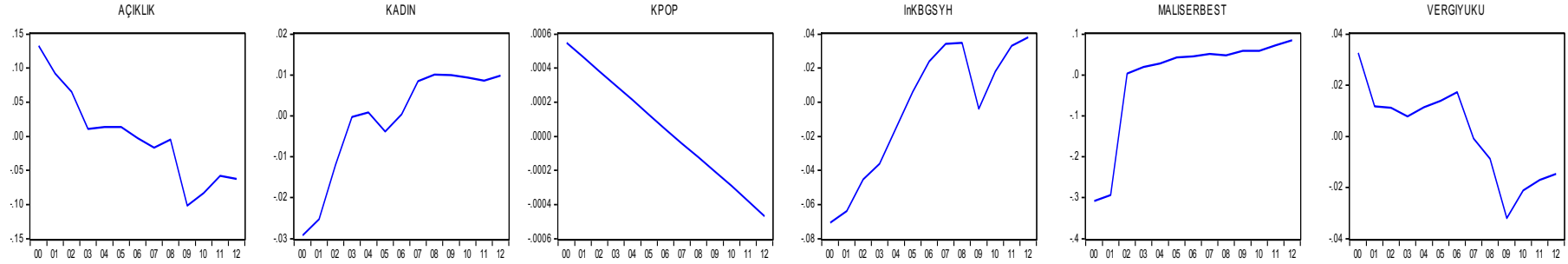
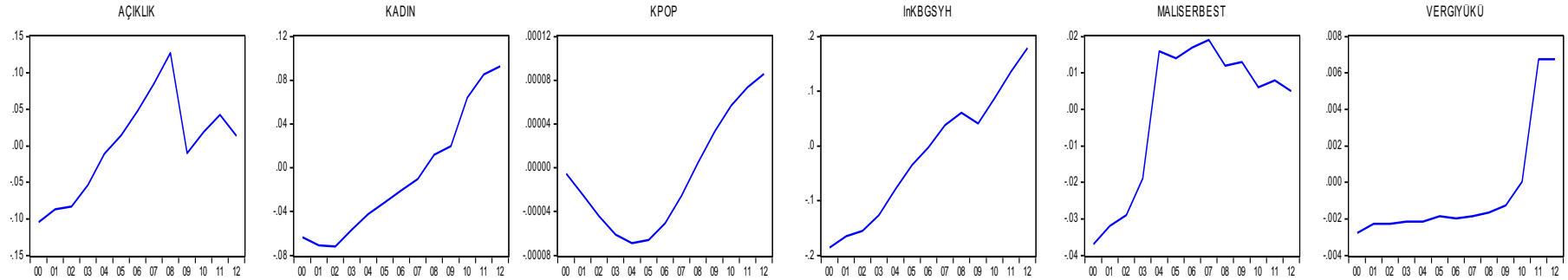
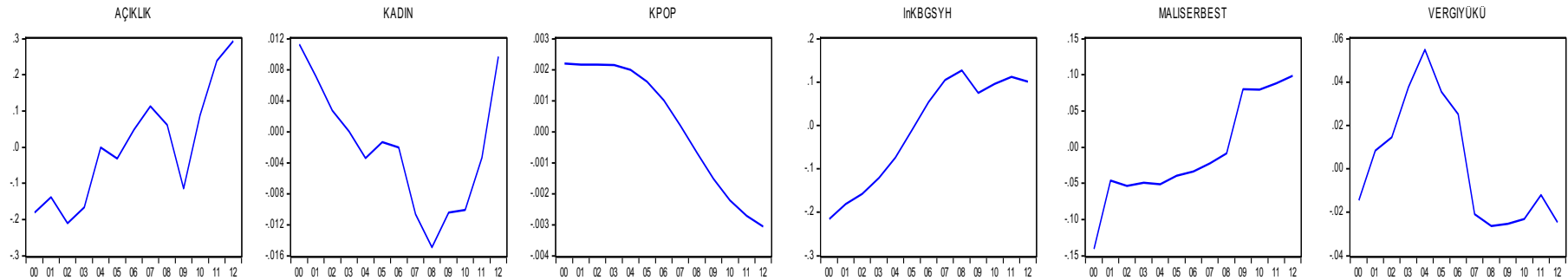

Avusturya

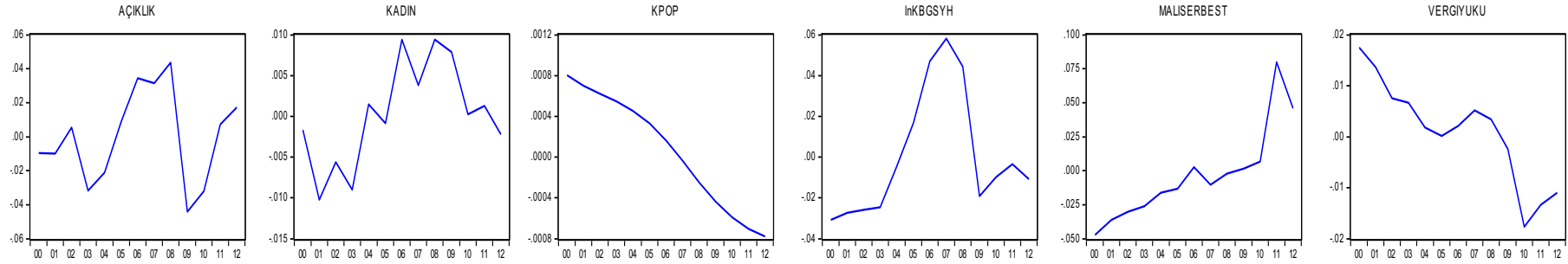

Belçika

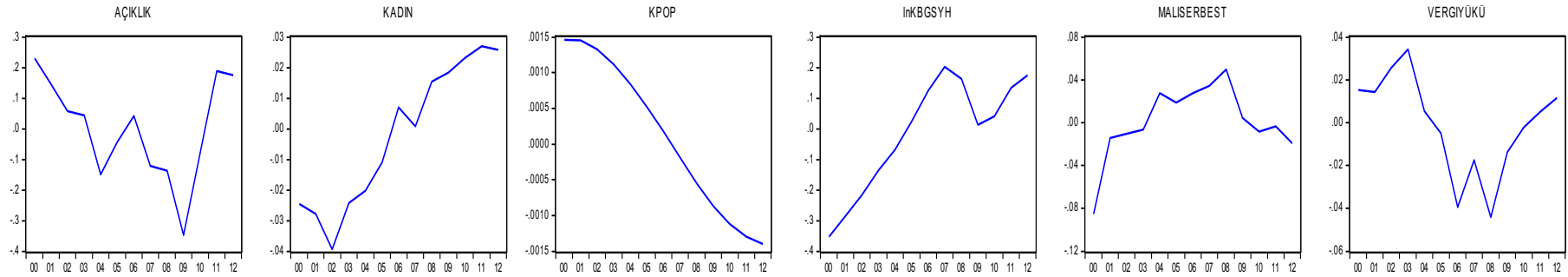

Kanada**Şili****Çek Cumhuriyeti**

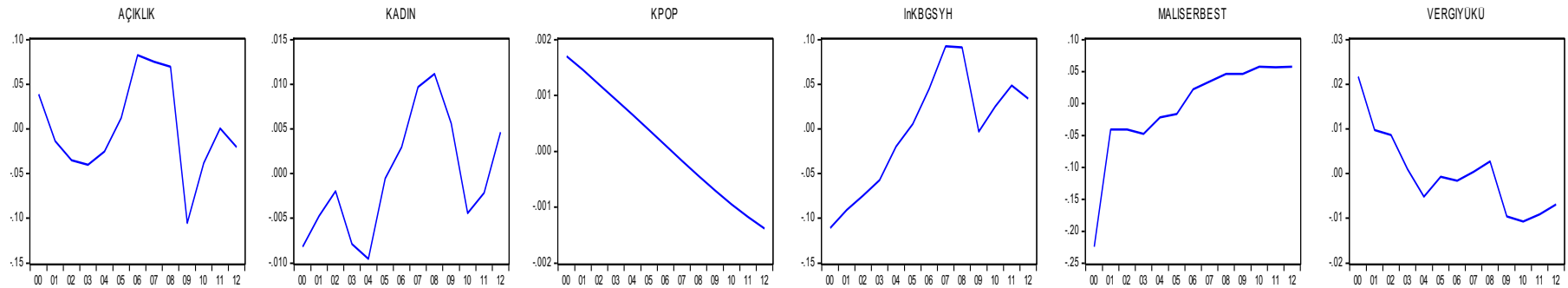
Danimarka

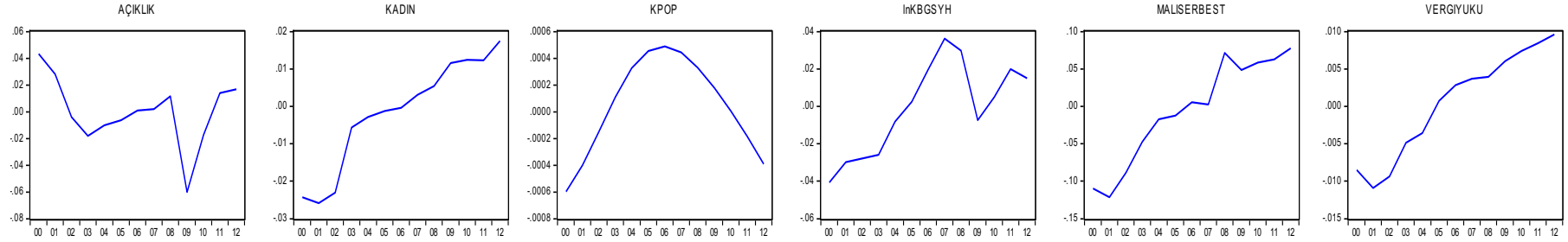
Estonya

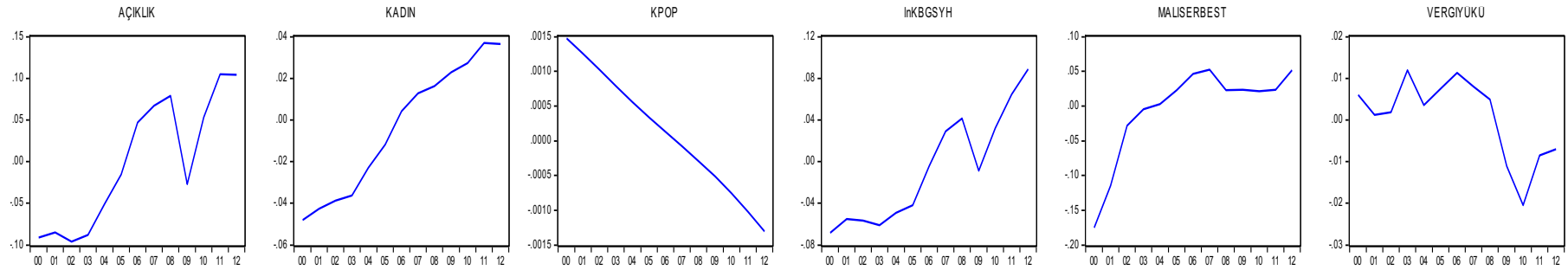
Finlandiya

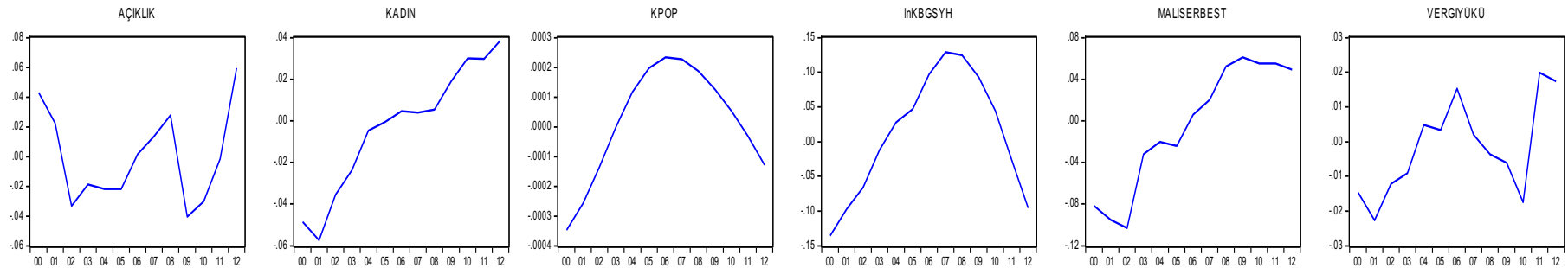
Fransa

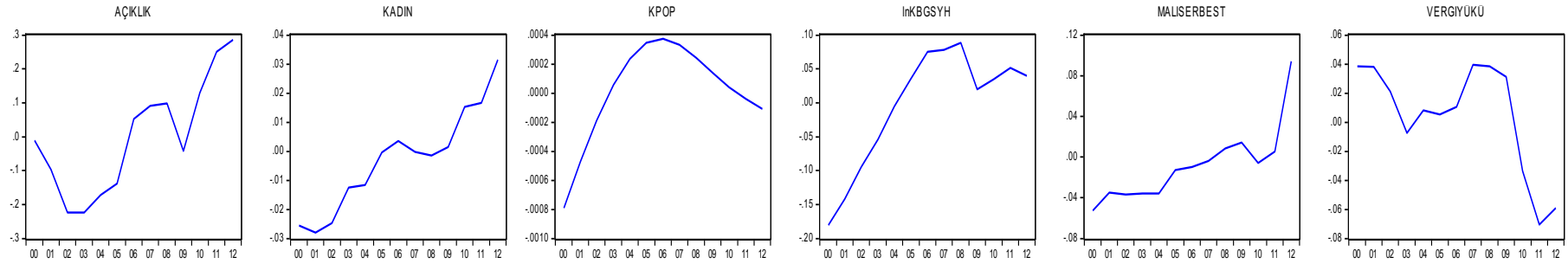
Almanya

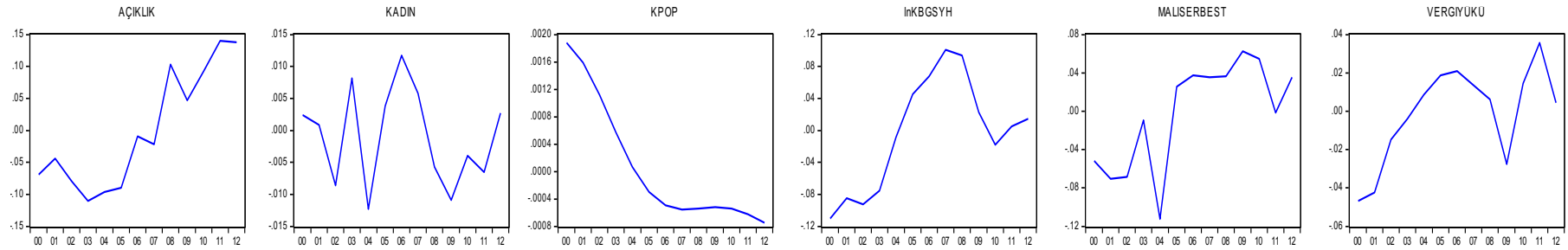
Yunanistan

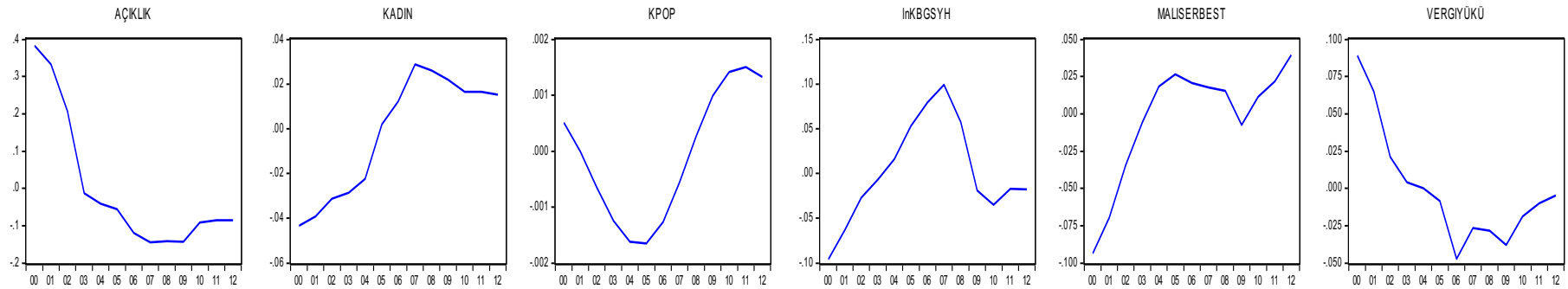
Macaristan

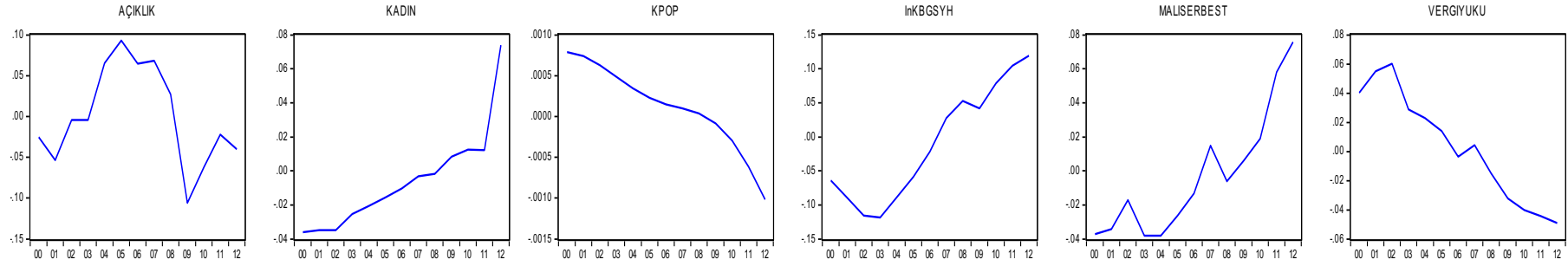
İzlanda

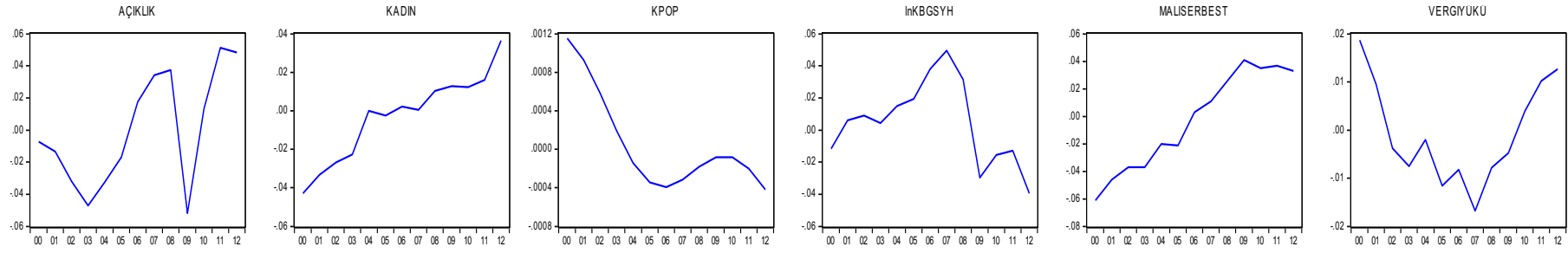
İrlanda

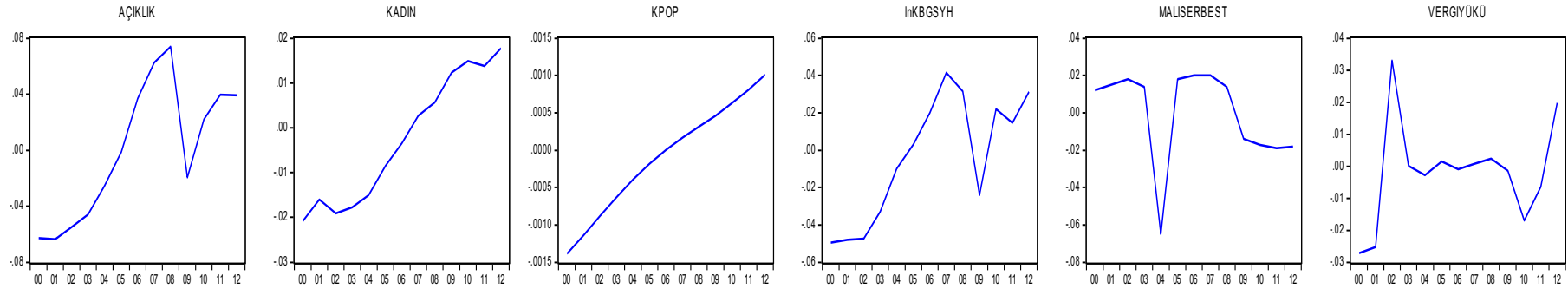
İsrail

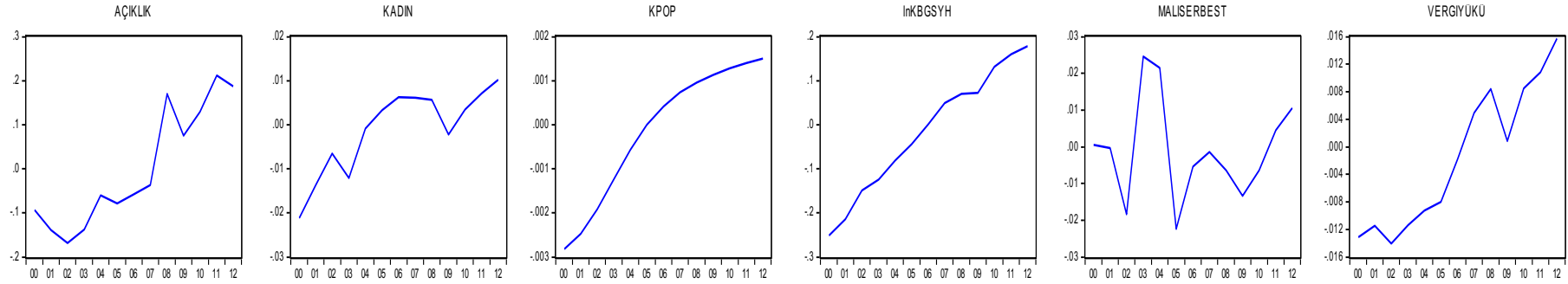
İtalya

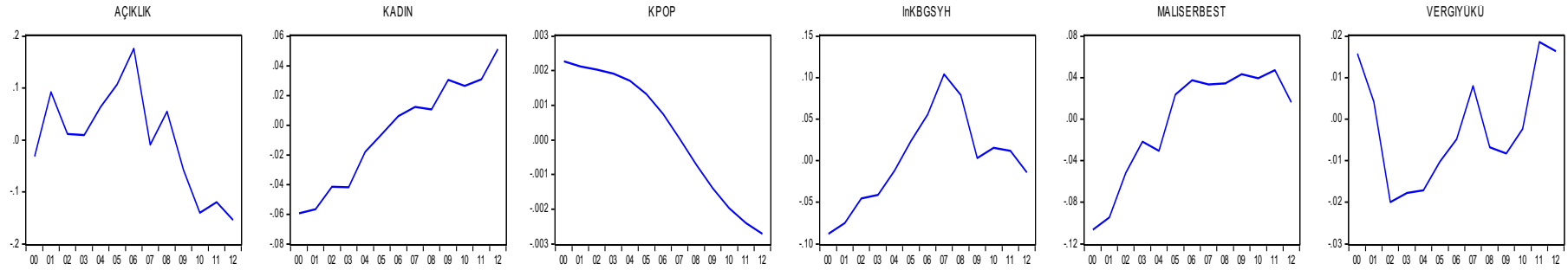
Japonya

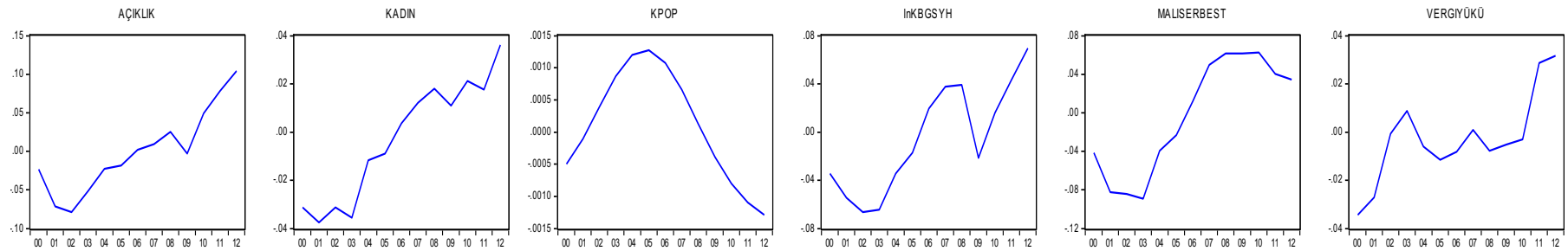
Güney Kore

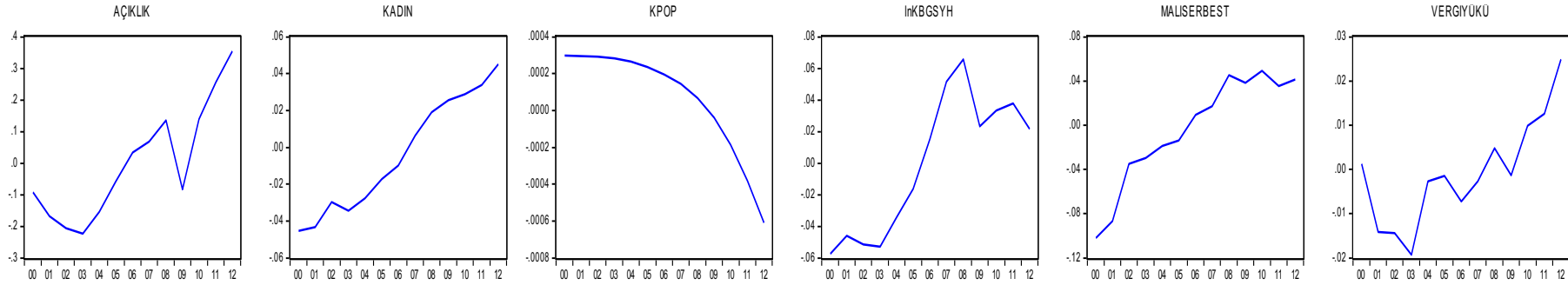
Lüksemburg

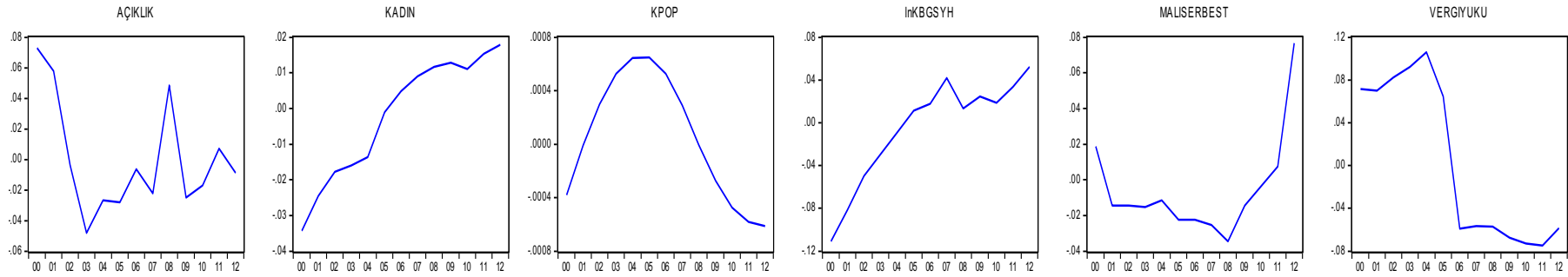
Meksika

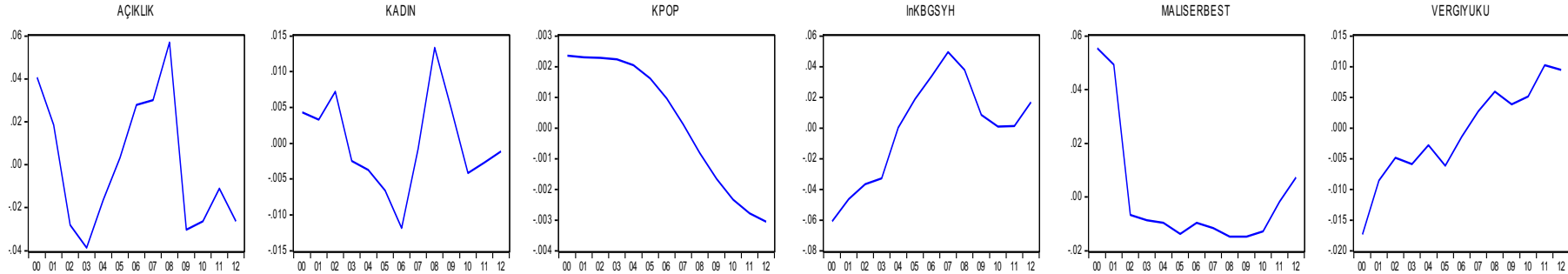
Hollanda

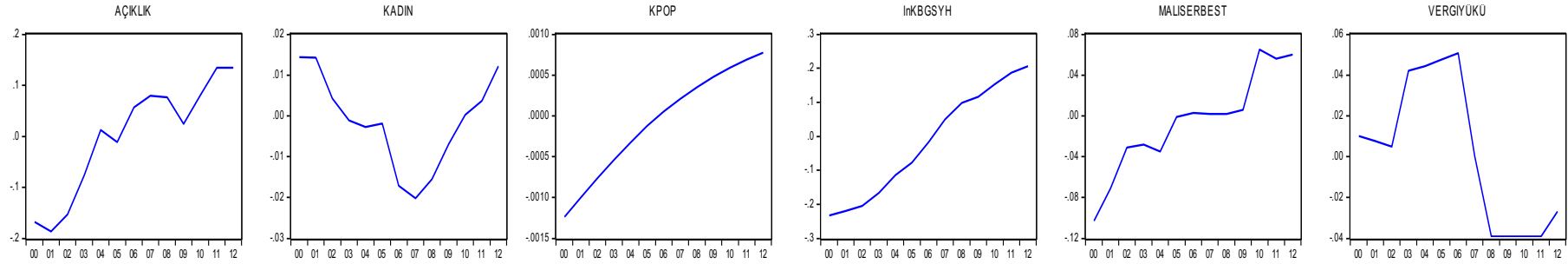
Yeni Zelanda

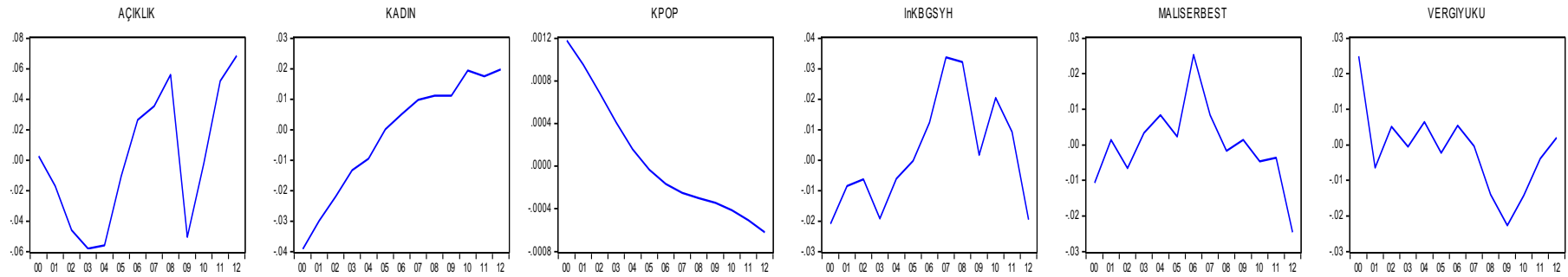
Norveç

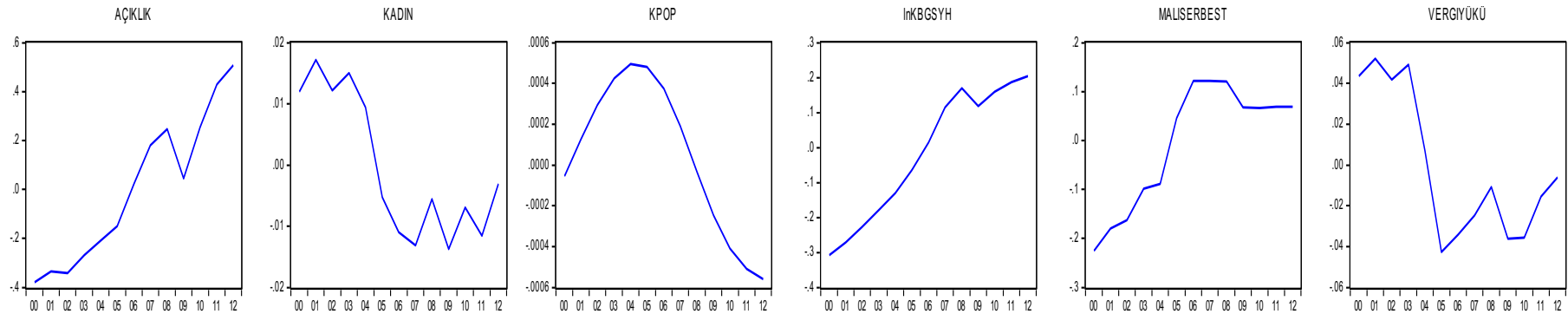
Polonya

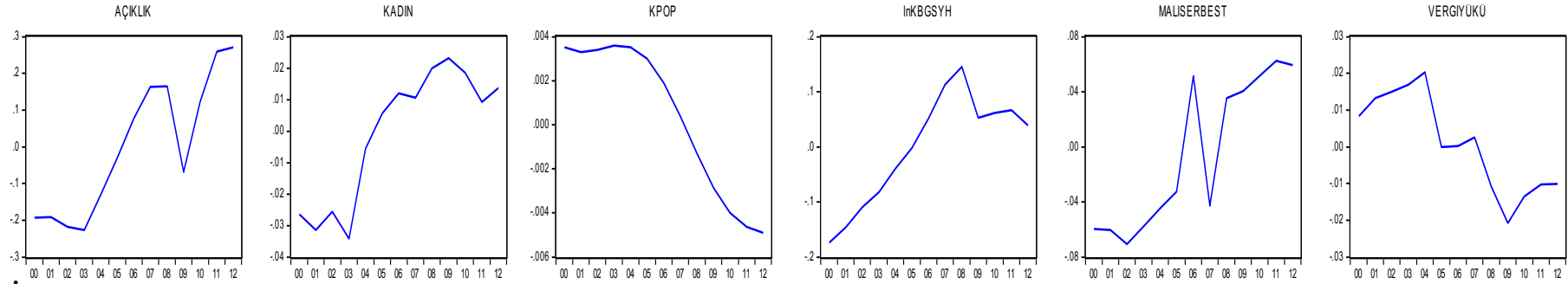
Portekiz

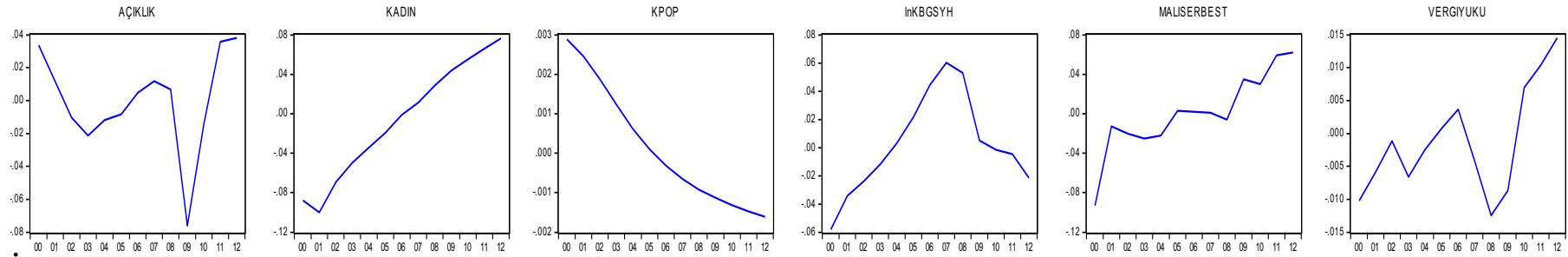
Slovak Cumhuriyeti

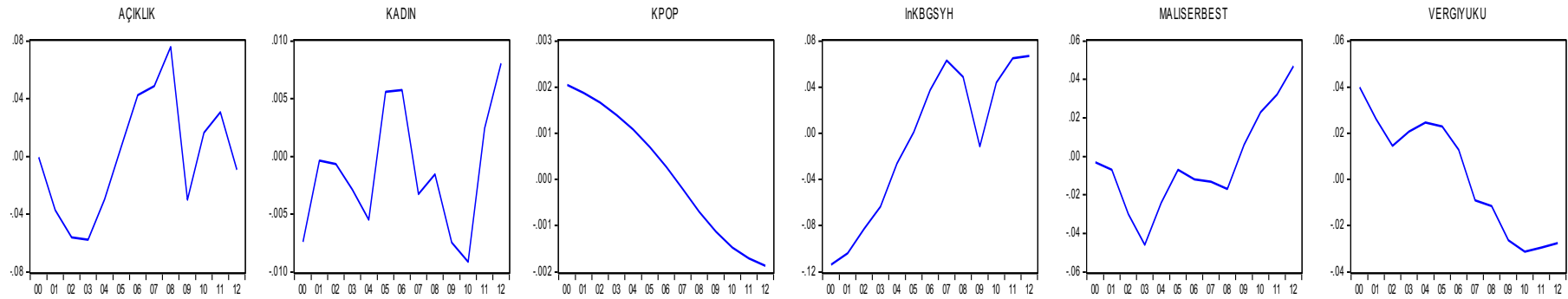
Slovenya

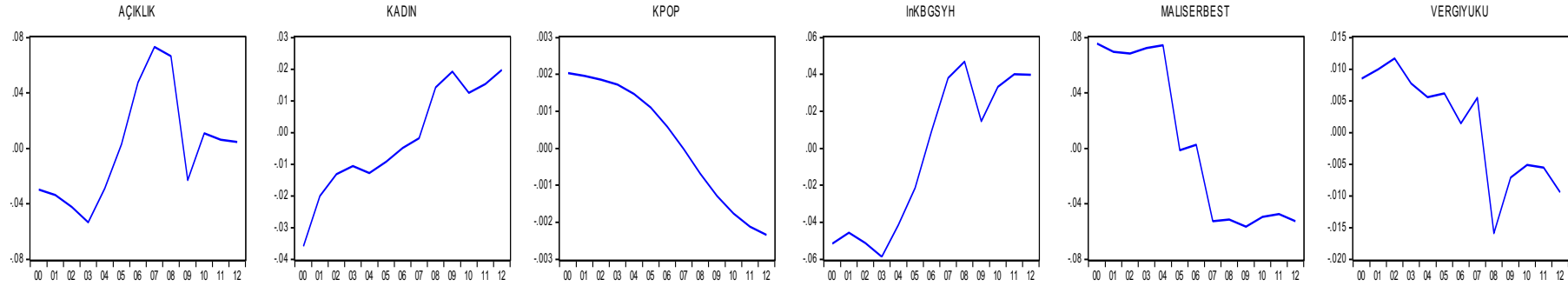
İspanya

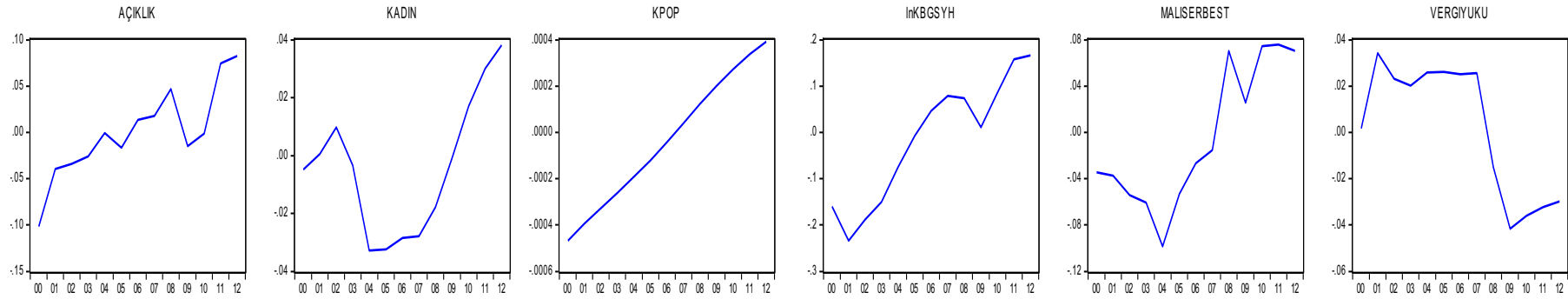
İsveç

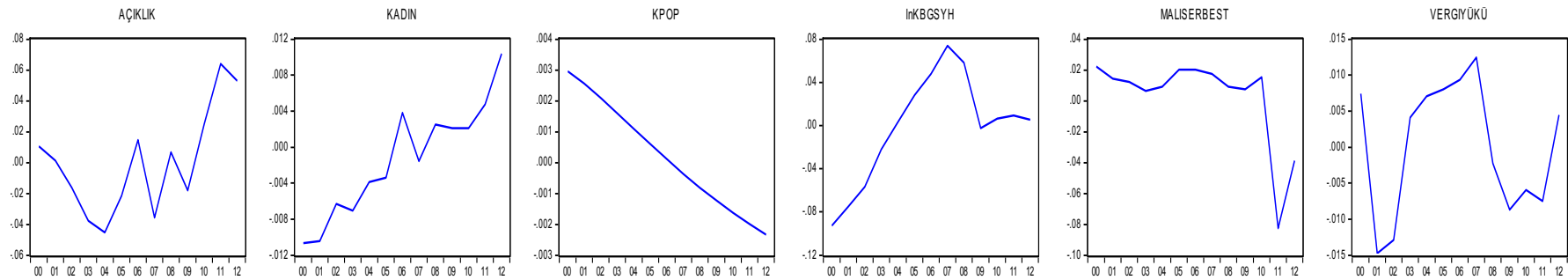
İsviçre

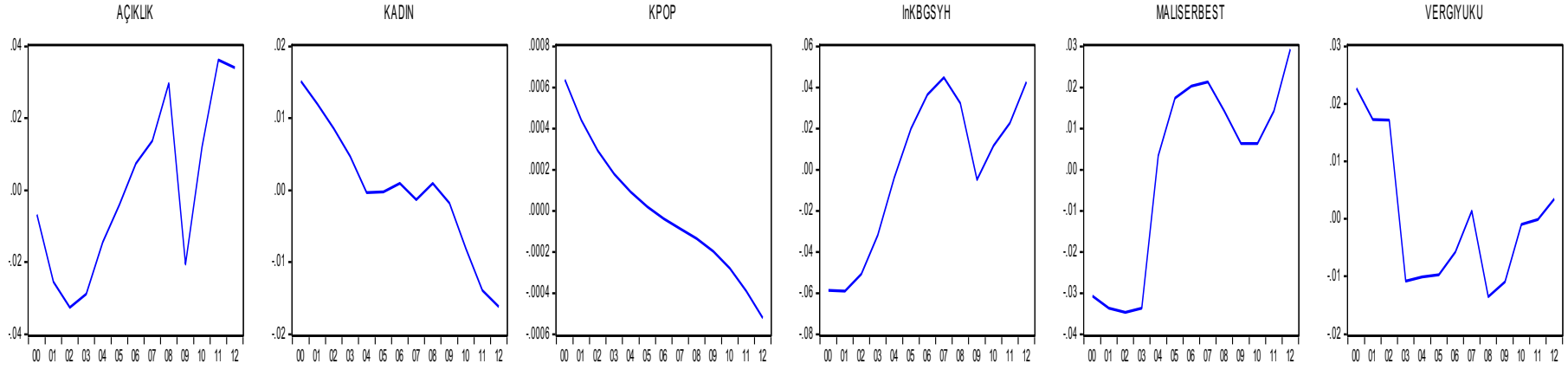
Türkiye

Birleşik Krallık

Amerika Birleşik Devletleri

EK-10: Tez Orjinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 6/7/2017</p> <p>Tez Başlığı / Konusu: OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılımı: Ekonomik Kalkınma ve Vergi Yüğü Açısından Analizi</p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 140 sayfalık kısmına ilişkin, 6/7/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7 'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç/dâhil 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p>Adı Soyadı: İrem İLALAN Öğrenci No: 13622433880 Anabilim Dalı: Maliye Programı: Maliye Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p> <p style="text-align: right;"></p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"></p> <p style="text-align: center;">Prof. Dr. Tarkan ÇAVUŞOĞLU</p>

EK-11: Etik Kurul İzin Muafiyeti Formu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 6/7/2017</p> <p>Tez Başlığı / Konusu: OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılımı: Ekonomik Kalkınma ve Vergi Yükü Açısından Analizi</p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p>Adı Soyadı: İrem İLALAN Öğrenci No: 13622433880 Anabilim Dalı: Maliye Programı: Maliye Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</p> <p style="font-size: 1.2em;">UYGUNDUR</p> <p>Prof. Dr. Tarkan ÇAVUŞOĞLU</p> <p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : İrem İLALAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara-05.08.1979

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Ankara Üniversitesi-Siyasal Bilgiler Fakültesi-Maliye
Yüksek Lisans Öğrenimi :Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-
Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler
Ekonomi-Maliye
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce-Almanca
Bilimsel Faaliyetleri : “AB Uyum Sürecinde Yerel Yönetimlerde Kamu
Alımları ve Şeffaflık” V.Yerel Yönetimlerin Mali
Yönetimi Forumu’nda bildiri olarak sunulmuştur
(ikinci yazar)

İş Deneyimi

Stajlar : -
Projeler : -
Çalıştığı Kurumlar :Millî Savunma Bakanlığı Bütçe ve Mali Hizmetler
Genel Müdürlüğü

İletişim

E-Posta Adresi : iremacarkan@gmail.com

Tarih : 15.06.2017